گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی پێنجەم

دەوری رامیاری و کۆمەڵایەتی لە ناوچەکانی هەورامان و جافەکاندا

هێرشی تورک بۆ ناوچەکانی هەورامان (ئاغا عینایەت)

پێشەکیی:

لە دەوروبەری سەدەی هەشتەم و حەوتەمی، پێش زایینیدا، لە لایەن، یاخود لەسەر خشتە نووسراوەکانی ئاشوورییەکانەوە، دەنگوباسی، دوژمنەکانیان، کە لە ڕۆژهەڵاتی وڵاتی نێوان دوو ڕووبارەوە (میسۆپۆتامیا)ن و شەڕوشۆڕیان، لەگەڵیاندا و چۆنیەتی سەرکەوتنی خۆیان و کردەوەیان و هەڵسوکەوتیان، لەگەڵیاندا، بەفراوانی، نەقش کراوە و، ئەو دوژمنانەشیان، کە بەدەسەڵاتداریی و ئازایەتی و لێهاتوویی، لە قەڵەمیان داوە، دەوڵەتی (ماد)ەکان بوون!

لەو ڕووەوە، زۆر شت (کە وەک: چەکی مادەکان، قەڵاکانیان، سەروەت و سامانیان، جلیان، جۆری خشڵی ژنانیان،...)ی، مادەکانیان، (وەک نەقش و تابلۆ، بەسەر خشتە سوورۆ کراوەکانی ئاشوورییەکانەوە) پیشان داوە!

بۆ، وێنە، چەند ساڵێ لەمەوبەرتر، لام وایە، نزیکە (٦-٧) ساڵێ لەمەوبەرتر کاربەدەستانی، شوێنەوارەکانی (نەینەوا)، هەندێ خشڵی ژنانەی دۆزراوە، کە لە کەلاوە، پاشماوەکانی (نەینەوا)دا، دۆزرابوونەوە، دەریان هێنابوو و لەسەر شاشەی تەلەفیزیۆن، پیشانیان ئەدا و بەپێی ئەو زانیاریانەی کە ئەوان هەیان بوو، وەهایان، لە قەڵەم دەدات، کە سەرپاکی ئەو خشڵانە (خشڵی زێڕ؛ بازن، پەروانە، لوولە و زنجیر، گوارچەناخ، هەیاسە، کەمەرە) هی دوژمنەکانیان، کە لە شەڕی، خارخار، (دێیەکە، کەحاڵی حازر، بەو ناوەوە، هەر ماوە و کەوتووەتە، چوارچێوەی سنووری، ئیداریی، ناوچەی (بانە)وە، یاخود، لەو دەوروبەرە)دا، دەستیان کەوتووە!

زۆری پێ ناچێ، دەوڵەتی مادەکان، بەسەر دەوڵەتی ئاشوورییەکاندا، سەردەکەوێ و ئەم سەرکەوتنەش، ئەنجامی، یاخود بەرهەمی، شەڕوشۆڕێکی دوورودرێژ و بەرفراوان و ڕووخێنەر و کاولکەری نێوان، هەردوولا بووە و ئەوەش بوو، کە یەکەم ستراپنشینی مادەکان، لە (نەینەوا)دا، کچێکی (مادی) بوو! پاش بەسەرچوونی ماوەیەکی زۆر، بەسەر ڕووخاندنی دەوڵەتی ئاشووردا، دەوڵەتی (ماد) بەملا و بەولادا، فەرمانڕەوایی بڵاو کردەوە و تاوەکو هەخامەنشییەکان، توانیان، مادەکان، لەسەر کورسیی فەرمانڕەوایی لابەن و بەناوی خزمایەتی و یەک ڕەگەزییەوە، دەوڵەتی هەخامەنشی و ماد، دابمەزرێنن و ئەم ناوە، زۆر درێژەی نەکێشا، تاوەکو، ناوی (ماد) بەرە بەرە، لەسەر پەردەی بینراوی دەوڵەت، دەسڕایەوە و لە بەرچاو ون دەبوو!

لە ڕووی دینییەوە و ڕۆشنبیریی دینییەوە، فەرهەنگەوە، ئەوەی، کە هەخامەنشییەکان، لەسەری دەڕۆیشتن و بەکاریان دەهێنا و شانازییان، پێوە دەکرد، هەر ئەوەی، دەمی مادەکان بوو، بەدین و دنیاوە!

ئەوەی، کە دەبێ، بوترێ، ئەوەبوو، کە هەخامەنشییەکان، کاتێ پەنایان بەر دینی مادەکان و فەرهەنگە دینییەکەیان دەبرد، کە هەستیان، بەجێگا لێژی بکردبایە، چونکە یەکگرتنی، ناوچەکانی ئێرانیان، لە ڕووانگەی یەکگرتنی دین و دنیاوە، دەدیی و ئەمەش، ڕێڕەوێکی ڕەوانی ڕامیاریی و دینی بووە، لەو دەمەدا!

گریکەکان (یۆنانیەکان)یش، ئەوە بوو، هاتن و دەوڵەتی هەخامەنشییان، بەیەکدا، داشکاند و بۆ ماوەیەکی، زۆر لە وڵاتەکانی ئێران و لە کوردستاندا، فەرمانڕەوا، بوون!

ئەوەی، کە دەبێ، لەم ڕووەوە، بوترێ و سوودی پێ وەربگیرێ، ئەوەیە، کە هەخامەنشییەکان، پەرەیان، بەفەرهەنگی دینی و ڕۆشنبیریی مادەکان دا و چونکە لە یەک ڕەگەز بوون، ئەگەرچی، دینێکی دیاریکراویان، هەروەک، وەها دەردەکەوێ، نەبووە!

بەڵام، یۆنانییەکان، لەبەر ڕەگەز جیاوازیی، لە لایەکەوە و بوونی دینی جۆراوجۆر و خوالەی دینی جۆراوجۆر و زمانی جیاواز و، هەوڵی لەناوبردنی فەرهەنگی دینی ئێرانییەکانیان، دا!

لەناوبردنی، فەرهەنگی دینی مادەکان، لە لایەن، یۆنانییەکانەوە، وەک کتێبی ئاڤێستا و هەندێ ڕەویە و ڕەوشتی دینی، کە توانای پتەوکردنی دینییان هەبووە، بەو نیازەی، تاوەکو بتوانن، یەکیەتی گەلە ئێرانییەکان لەناوبەرن و بەهۆیەوە، دنیا دەبێتە، ماستی مەییو، بۆیان، لەناوبرا!

واتە، کتێبی ئاڤێستا، زۆربەی بەشەکانی، سووتێنرا، جۆرە فەرهەنگی دیکەیان لەناوبرا و ئەو بەشانەشی، کە پەیوەندییان، بەئەدەب و حەکیمی و فەلسەفەوە، هەبووە، بۆ یۆنان براوە و زۆربەی زۆریشی، وەرگێڕدراوەتە، سەر زمانی یۆنانی (گریکی) کۆن!

ئێمە، لێرەدا، لەم کورتە سەرگوزەشتە مێژوویییە، مەبەستمان، مێژوو نەبوو! بەڵکو، مەبەستی هەرە سەرەکیی، ئێمە، لێرەدا، ئەوە بوو، کە بتوانین دەستنیشانی، هەندێ شت بکەین و ناوی هەندێ چەرخی ڕۆشن و نارۆشن، (بەپێی پێناسەی گەشەی فەرهەنگ و زانیاریی و سست بوونی و لاواز بوونی) بەرین و بۆ ناسینی ئەو چەرخانەش، خوێنەر بەوە ماندوو نەکەین، کە بۆ مێژوو بگەڕێتەوە، بۆ زانین و ناسینی ئەو چەرخە، یان ئەوی

دیکەیان!! پێش ئەوەی، بێینە، سەر ناوەڕۆکی مەبەستەکە، پێویستە، ئەوە، لە یاد، نەکەین، کە ئەشکانییەکان، توانیان، یۆنانییەکان و دۆستەکانیان دەربکەن و پاش ماوەیەکی زۆریش، دەوڵەتی ساسانی هاتە کایەوە و ئەویش ماوەیەکی زۆر و درێژ، فەرمانڕەوایی سەرپاکی ناوچەکانی ئێران و کوردستانی کرد و بەنیسبەت، کوردەوە، هەر لە هەمان کاتدا، ڕۆمەکان هەبوون و بەشێکی زۆری کوردستانیان، بەدەستەوە بووە و پاشانیش، دەوڵەتی ئیسلام و تا ئەمڕۆیش بەم جۆرەیە، کە هەیە!

پاشماوەی هەخامەنشی، جگە لە نووسراوەکانیان، کاخەکانیان، شتێکی دیکەی بەفەرهەنگ سوودبەخش، بەجێ نەماوە، یان، ئەگەریش بەجێ مابێ، هێشتا نەدۆزراوەتەوە!

زمانی هەخامەنشیش، ئەگەر پێت تەتەڵە، بکرێ و لە زمانی ئاڤێستایی و (مادیی)، پاک بکرێتەوە، هەروەها، لە وشەی عیلامیی و سۆمەریی قەرزکراو جوێ بکرێتەوە، بۆمان دەردەکەوێ، کە لە شێوەی زمانێ دەردەچێ و هیچی بۆ نامێنێتەوە!

هەخامەنشییەکان، لە تەختی جەمشیددا، زۆر لایەنی فەرهەنگییان، ڕۆشن کردووەتەوە، کە ئەوان، زۆربەی زۆری شتەکانیان، یان مادین، یان لەسەر بنەڕەتی (مادی)یەت، دروست کراون و بۆ وێنە؛ لەو ڕووەوە، خۆیان لە نووسینەکانی ئەوێیاندا، وەها، لە قەڵەمیان دا، کە چەکەکان و جلی سەربازەکان و وڵاخەکان و هەڵسوکەوتی میهرەجانەکان و جەژنە دینییەکانیان، (مادی)ن، یان لەوانەوە، وەریان گرتووە!

هەروەها، جۆرە دەنگوباسی وەها، واتە؛ ئەو دەنگوباسانەی، کە پەیوەندییان، بەفەرهەنگ و ڕۆشنبیریی و زانیاریی مادەکانەوە، هەبێ، لە لایەن، گریکەکانەوە زۆر هەن و نرخێکی تایبەتیشیان، بۆ داناوە! بەڵام، دەنگوباسی مادەکان و باری ڕۆشنبیرییان و جۆری فەرهەنگیان و پلەی زانیارییان، لەوە بەملاوە، بەرەو ون بوون و نەمان و شاردنەوە، دەڕوا و بێگومان، هەروەک هەشە و زۆریشە، بەڵام دەست دەستێ دەکەوێ، کە دڵسۆز و ئەمین و ڕاستگۆ نییە!

ئەوجا، ئەگەر کێشەکە، وەها بێ! ئەگەر ئێمەیش، هەر وەها بین، کە هەین، بێگومان، بەرەو نەمان و بەرەو بیرچوونەوەش، دەڕۆین!

لێرەدا، بەتایبەتی، خوێندەوارەکانمان، ئەوانەیان، کە گۆشەی، ئەدەب و ڕۆشنبیرییان، خستووەتە، ئەستۆی خۆیان، بەرپرسن بەوەی، کە لەم ڕووەوە، چە جۆرە خزمەتێکیان، بۆ

خۆیان و گەلەکەیان کردووە! هەروەها، ئەرکی سەرشانیانە، کە جە جۆرە نەخشەیەک، بۆ ناسینی خۆیان و ناسینی گەلەکەیان دابڕێژن!!

لەم ڕووەوە، زۆربەی خوێندەوارەکانمان، جێگا سەرزەنشتن، چونکە؛ بەبێ بیر لێ کردنەوە، بەبێ ئەوەی توانییێتی، ئەرکی سەرشانی خۆی بەرامبەر گەلەکەی، دیاریی بکات و لە کۆشکی تەمەڵی و تەوەزلی و خۆ بەخێوکردن و دوور لە بیر نەکردنەوە، لە خەڵکی دیکە، دەرباز بکات و جگە لەوەی، کە خۆیان، نایانەوێ، خۆیان، لەم بوارە بدەن، دوای مێژووی کورد و بەسەرهاتی و گۆشەکانی دیکەی ڕۆشنبیریی دیکە دەکەون و هەندێ جاریش، پرسیاری سەرسوڕهێنەر، دەخەنە، گۆڕەپانی دەمەتەقێوە، بەوەی، کە دەڵێن: (ئایا، کوردیش، مێژووی هەیە، یان زمانی هەیە، یان، ئایا زمانی کوردیی ڕێزمانی، وەک فارسی، یان، وەک عارەبی هەیە!؟)

بەهەرحاڵ، ئێمە، خۆمان، بەوەرامدانەوەی، ئەو جۆرە کەسانەوە، خەریک ناکەین و ئا لێرەدا، دەبێ ئەوە، بڵێین؛ بەتایبەتی بەو کوردانەی، کە مەبەستیان زانین و ناسینی، مێژووی کورد و بەسەرهاتیانە، دەبێ پەنا، بەرنە، بەر سەرچاوەی جۆراوجۆر؛ هی عارەبی و تورکی و فارسیی و گریکی و هی بێگانەی دیکەش و هەوڵ بدەین، کە لە دوێ توێی ئەوانەدا، زانیاری، هەمەجۆر لە بارەی باو و باپیری کوردەکان، مادەکان –ەوە، بدۆزینەوە و بییانخەینە، بەر سەنگی مەحەکی لێکۆڵینەوە و بەراووردەوە، تاوەکو بەهۆیانەوە، بتوانین زانیاریی زۆرتر و ڕەواتر، لە بارەی کورد و سەرگوزەشتەی دێرین و هی ئەمڕۆیان، بخەینە بەردەستی خوێنەر!!

کورد واتەنییەک، هەیە و دەڵێ: تۆ خۆت، لە هەموو کەسێ، باشتر دەناسی و دەتوانی بناسی!!

واتە؛ ئەو دڵسۆزییە، کە تۆ بۆ خۆت، هەتە، یەکێکی دیکە نییەتی و ناتوانێ هەیبێ!! جگە لەوەش، تۆ، لە هەموو کەسێ، باشتر، خاس و خراب و ڕاست و ناراست، دەتوانی، جیا بکەیتەوە!! ئەگەر پەیوەندیی، کارەکە، بەخۆتەوە، هەبێ!

ئێمە، تا ئێستە هیچێکی زۆر کۆنمان، کە پەیوەندیی، بەمێژووی کوردەوە هەبێ، لە لایەن کوردەوە، کە وەک نووسراوێکی ڕاست و ڕەوان، دەست نەکەوتووە!

ئێمە، لە ڕووالەتی نووسراو، لە چوارچێوەی ئەدەب و وەچەکانی، لە چوارچێوەی نووسراو و نەقش کردندا، لە قالبی پەیکەر و دراودا، لە چوارچێوە دینی، یان

هەڵسوکەوتی کەلەپووریی بەجێماویدا، زۆر دەوڵەمەندین! بەڵام، ئەوانە، وان بەدەست کێوە، لە لای کێن!، چە دەستێکی ناپاک و دەروون پیس، شتی وەهای لایە! یان شاردوویەتیە یاخود، لە کوێ، ئەو دراوانەی فرۆشتووە و بەکێیی داون و ئەی ئەو کڕرەرە، چی پێ کردوون و بۆ کوێی بردوون و لە کوێ، بەندی کردبن، یان بەبەندکردنی دابن!!

بەهەرحاڵ، ئێمە، لەو ڕووەوە، زۆر نەبێ، کەم، توانامان هەیە، کە هەندێ زانیاریی، بەنرخ، بخەینە، چوارچێوەی، ون نەبوونەوە! لەم لایەنەشەوە، ئەگەرچی، زۆر کەمی ماوە، بەڵام بەشی ئەوە، دەست دەکەوێ، کە مێژوو و فەرهەنگی، دەمێ، یان، چەند چەرخێ، لە چەرخەکانی مێژوومان، بۆ ڕاست بکاتەوە!

بۆ وێنە، قانیع، توانیویەتی، لە چوارچێوەی سەرگوزەشتەدا، هەندێ زانیاریی مێژووییمان، بۆ بخاتە، قاڵبی هۆنراوەوە و بێگومان، زۆربەی زۆری زانیارییەکانی، لەو ڕووانگەوە، پەنایان بردووەتە، بەر سەرچاوە، سا، بەهەر جۆرێ بووبێ!

لە بەرهەمەکانی مەولەوی لە لایەن زۆربەی خوێندەواران و زانایان و پیاو ماقووڵانی سەردەمی خۆی، تۆمار کراون و زۆر لایەنی هەڵسوکەوتی جافیش، بەوێنە، تابلۆ گیراون و لە بەرچاو و گوێ و ڕووەوەن!

سەیدی هەورامی یەکەم، دیمەنی هەورامان و جۆری هەڵسوکەوتی ئەو ناوچانەی، لە ڕووی مێژووەوە و لە ڕووی جوانی سروشتەوە، خستووەتە، ڕوو! سەدان، شاعیری دیکەی دێرینمان هەن و شتی بەنرخ و گرانبەهای ئەودەمانەیان، وێنە، بۆ گرتووین و کە خۆی لە خۆیدا، گۆشەیەکی گرانبەهان لە مێژووی کورددا!

مەلا شەریفی بێسارانی، وێنەی جەنگی (هەورامان و رووسی) بۆ گرتووین و خستوویەتییە، قاڵبێکی ئاوازی شیعرەوە! هەروەها، وێنەی ئەنجامی، ئەو شەڕەی، بۆ گرتووین، کە گرانییەکی، کوشندە بووە!

میرزا مەحموودی مستەوفی، بەنامەیەکی هۆنراوەیی، باسی دیمەنی بەندیخانە و هەڵسوکەوتی خەڵکەکەی دەکات!

(ئاغا عینایەت)یش، یەکێکە لەو ڕۆشنبیرانە، کە بەهۆی هۆنراوەکانیەوە، چەند شتێکی جوان و ڕازاوە و گرانبەهامان، بەدەستەوە، دەدات و ئەوانیش؛ بەلای ئێمەوە، لایەنی جوگرافیایی ناوچەی جوانرۆ و هەورامان و لایەنی دیمەن و ڕەواڵەتی چۆنیەتی گرتنەکەیان و هەروەها، دیمەنی هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی ناو بەندیخانەکە و ئەوجا،

دیمەنی ئێش و ئازاریی دەروونی خۆی!!

جگە لەمەش، ئاغا عینایەت، لە زینداندا، نامەی بۆ محەمەد بەگی ڕۆستەمی کە ئەویش، لەو زیندانی (ئەسفەهان)ەدا، بووە، نووسیوە و هەروەک، میرزا مەحموودی مستەوفی، لە زیندانی (قەجەر)دا، (کەریم سان)ی، بەنامەی شیعریی، هێناوەتەوە، گفتوگۆی شیعر وتن، ئەمیش، توانیویەتی، محەمەد بەگی ڕۆستەمی (بەهۆی نامەشیعرییەکەی هەردوولاوە، قسەڕەوانی و دەمپاراویی و هونەری هۆنراوەیەتی، و خۆشیی نێوانیان) بەهۆی نامەیەکی وەرامگۆنەوە، بەئێمە و خوێنەر، بناسێنێ و پتر لەوەش، نەمری خۆیان، بخاتە خانەی نەمریی و لە بیرنەچوونەوەوە!

لەوەش، بەولاوە، ئاغا عینایەت، سەرەڕای، ئەو پەشێوییە دەروونییەی و ئەو زۆر و جەورەی ناو بەندیخانە و هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی ناوی، توانیویەتی وێنەی کیژێکی ئەرمەنی جوان -مان، بۆ بگرێ، کە لە بەندیخانەدا، بەرێککەوت بەرچاوی کەوتووە!

کەوا بوو، هۆنراوەکانی، ئاغا عینایەت، ئاوێنەیەکی پاک و بێگەردن؛ کە بەسەرهاتی خۆیان و هی گیراوییەکەی و سەفەری نێوان، جوانرۆ و کرماشان و ئەوجا، هی ئەوێی بۆ ئەسفەهان و ئا لەوێشدا؛ لە بەندیخانەدا و، ناوەوەی بەندیخانە و جۆری خواردن و خۆراکی و ماوەی ئەو دە ساڵەی بەندیخانەی و جوگرافیای جوانرۆ و هەورامان و باوەجانی ڕوانسەر و کامیارانی، گەرمەسێر و... هتد جۆری ژیانی خەڵکەکەی، بەجوانی دەردەخات و بەرۆشنی دەیانخاتە بەردەم خوێنەری ئەمڕۆ!

لەوانەیە، کە هۆنراوەکانی، ئاغا عینایەت، لە ڕووی هونەری هۆنراوەییەوە، لە پلە و پایەیەکی، زۆر بەرزدا، نەبن! بەڵام، لە ڕووی مێژووەوە و لە ڕووی سەرگوزەشتە و بەسەرهات و هەڵسوکەوتی، ئەو ماوەی بەندیی خۆیەوە، کە بۆ ماوەی دە ساڵێ بووە و لە ڕووی هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی بەندیخانەوە و جۆرە ژیانیان و خواردنیان و لایەنی تەندروستیان و نۆشدارییان و بیروڕایان، بەرامبەر بەکەسوکاری دووریان و بەسەرهاتیان؛ هەروەها چە لە ڕووی مێژووییەوە، چە لە ڕووی جوگرافیاییەوە، چە لە ڕووی ئابوورییەوە، وەک ئاوێنەیەکی ڕاستەقینە، وەک وێنەگرێکی لێهاتوو و داهێنەر، وەک ڕازخوانێکی دەمپاراو، سەرپاکی ڕووداو وێنەکانمان، دەخاتە بەردەم، بەتایبەتی مێژووی بەسەرهاتی ناوچەکانی هەورامان و جوانرۆ و جوگرافیایان و زۆربەی ناوچەکانی دیکەی کوردستان و باری ئابووریی و کۆمەڵایەتییان!

ئێمە، پێش ئەوەی، کە بێینە، سەر هەندێ بەڵگەی هۆنراوەیی، بۆ بتەوکردنی جێگای وتەکان، لە بارەی، زانایی و لێهاتنی ئاغا عینایەتی هۆنراوەییە و بەتایبەتی، بۆ ئەوەی، کە خوێنەری ئاسایی، باوەڕیان پێ بێنێ، دەبێ ئەوە بڵێین، کە ئاغا عینایەت، پلەی خوێندەواریی، نزم بووە و لە لایەکی دیکەشەوە، جگە لەو ماوەی بەندیخانەیەی، کە بۆ ماوەی دە ساڵێ، لە بەندیخانەی ئەسفەهان، لەگەڵ محەمەد بەگی ڕۆستەمیدا، لەوێدا، بەند بوون، ئیتر نەیتوانیوە، (یان ئەگەر وتبێتی، بەرچاو نەکەوتووە!!) شیعر بڵێ!!

بەشێوەیەکی، ڕوونتر، ئەگەر بەندیخانە و ئەو جۆرە دەوروبەرە ناهەموارە نەبوایێ، کە بۆ ئاغا عینایەت، ڕەخساوە، لەو باوەڕەدام، کە ئێستە، ناوی ئاغا عینایەت، بەم جۆرەی ئێستا، نەدەچوویە، ڕیزی ناوی شاعیرانی نەمرەوە و پتریش، لەوە، ناوی، لەگەڵ، کۆچی دوایی خۆیدا، لەگەڵ ناوەڕۆکی گۆڕەکەیدا، دەڕزا و لە بیری کەسوکاریشی، دەچوویەوە!

کەوا بوو، دەبێ دان، بەوەدا، بنێین، کە، نەمریی، ئاغا عینایەت، دەگەڕێتەوە، بۆ دوو شتی گرینگ و ئەوانیش، هونەرمەندیی بۆ ئەوەی کە توانیوبەتی، خۆی بخاتە، ڕیزی شاعیرانەوە و ئەوی دیکەشیان، لایەنی مێژوویی و لایەنی دیکەیە، کە لە شیعرەکانیدا، ڕەنگیان، داوەتەوە!

بەهەرحاڵ، ئاغا عینایەت، لە قەسیدەی (دڵەم نە جۆشەن)دا، زۆر لایەنمان، بۆ وێنە دەگرێ!

وێنەی، ئەو دەورەمان، بۆ دەگرێ، کە لە پێش حوکمی شاهانی پەهلەویدا، بووە؛ دەورەی قاجاری و هەڵسوکەوتیان و دەوری عەشایر و نەتەوەکانی ناوچەکانی ئێران و سەرۆک هۆزەکان و جۆری هەڵسوکەوتیان و جۆری لەشکرەکەشیی، هۆزێ، تیرەیێ بۆ سەر یەکێکی دیکە و، دەوری دەوڵەتی پچرپچڕ لەو کردەوانە.

ئاغا عینایەت، بەم جۆرە، باسی دەوری دەوڵەتەکەی ئەودەمە دەکات و دەڵێ:

(ئەحکامی ئەوان، پێچیا، وە هەم
مەجلیسی، میللی، نەجاش، بیی، مەحکەم
تا بیست و پەنج ساڵ دەورەی هەرج و مەرج
هەرکەس،هەرچێش بێ، تەمام،کەردش خەرج
جە، مودەی، مەساف، ئی چەندین ساڵە
هەر شارێ، پەی وێش، نەی فیکر و حاڵە

تا، شاران، بەوتەور، جە بەین، مەوەردەن
عەشایر تەمام، تورەقیی، کەردەن!)

پاش، ئەوەی، کە ئاغا عینایەت، وێنەی حوکمی پاشاگەردانی، عەشایرەکانی ئێرانی، ئەو سەردەمە، دەگرێ و لاوازیی، دەوڵەتمان، دەخاتە، بەرچاو، دێتە، سەر ئەوەی، کە کەی، پالەویەکان، دێنە، سەر حوکم و قاجارییەکان، لەناو دەبەن و بەو بۆنەیەوە، جگە لە ڕووداوەکان، مێژووی حوکمی نوێشمان دەخاتە بەردەست و دەڵێ:

(جە سەنەی هیجریی، ئەلف و شین و میم
پەهلەویی، نە تەخت قاجار، بیی موقیم
سەنەی قەمەریی، من، حەساو کەردم
ئیشتیباه نەبۆ، مەعلووم، جە مەردوم
هەزار و سێ سەد و چواری شەمسیی
تاج گوزاریی کەرد،نیشت وە رووی کورسیی!)

ئاغا عینایەت، وێنەی ئەوەمان، بەزیندوویی، بەدەستەوە، دەدات، کە چۆن، لە کاتێک و دەمێکدا، دەوڵەتی ئێران، توانیوبەتی، سەرپاکی سەرۆکەکانی هۆزە کوردەکان، بەخان و بەگ و بەئاغایەوە، بەدیل بگرێ و بەپێی و بەڕیزی چوار کەسیی، بەچەند ڕۆژێ بیانگەیەنێتە، کرماشان و ئەوجا، لەوێوە، بەهۆی ئۆتۆمبیلەوە، بۆ تاران و بۆ ئەسفەهان و بۆ شیرازیان بەرن! بەم بۆنەیەوە، ئاغا عینایەت، دەڵێ:

بیست و هەشت، نە بورج، یازدەی دە، ویەرد
ستارەی ئیقباڵ، ئێمە، غرووب، کەرد
ئەترافی مەنزڵ، ئیحاتە، کەردەن
ئەسامی ئێمە، یەکایەک، وەندەن
واتەن: حەسبەلئەمر، ئاغەی سوپاهپورد
دەس، نە پا، خەتا، بەکەردێ، بێ خود
تەوقیفەن نەی جا، چەند شەوانە و ڕۆ
تا، تەفتیش کەرمێ، قەڵای جوانرۆ!

....

تا ئەگاتە ئەوەی، کە چۆن، چوار چوار، ڕیزیان دەکەن و هەر چواریان بەیەکەوە دەبەستن و بەپێ، دەیانخەنە، ڕێ، بەرەو کرماشان و بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(هەر چوار نەفەر، وە هەم، مەوەستەن
دوو نەفەر، نیزام، نە مابەین، وەستەن
نە هەردوو تەرەف، دوو سەف دان، قەرار
پا وە پای، ئێمە، هەر سوب، تا ئێوار!)

کاتێ، کە بەو جۆرە، ئەو گیراوانە، دەخەنە ڕێ، خەڵکی جوانڕۆ، ژن و پیاوی پیر و کوڕ و کەنیشکەوە، دەکەونە، شین و زاریی و ئاغا عینایەت، ئەو دیمەنە، زۆر بەڕۆشنی، دەخاتە، ڕوو و دەڵێ:

(مەواتەن، سەردار، سام سەنگینم، ڕۆ
بابۆی فەرزەندان، نازەنینم، ڕۆ
هەریەکێ، ڕەئیسی، یەک مەحاڵم، ڕۆ
مەعقووڵ و مەقبووڵ، پەڕ کەماڵم، ڕۆ
یەکی، مەواتش؛ برای خاسم، ڕۆ
شارەزای دیوان، شاه شناسم، ڕۆ!)

لەو ڕێگە، ڕۆیشتنەدا، کە بەپێی ئەو بەندانە، کە بۆ کرماشان براون، چەند کەسێ، لە برسییەتی و لە نەخۆشیدا، مردوون و ئاغا عینایەتیش، ئەو هەواڵانەمان، بەجوانی، بەدەستەوە، دەدات و دەڵێ:

(جە موددەی دە ڕۆژ، چەند نەفەر مەردەن
هەر ئە کرماشان، نەعشش، سوپەردەن
یەکێ، نادرسان، هەورامانی، تەخت
دووەم، فەتحوڵڵا، ئیناخی بەدبەخت!)

ئاغا عینایەت، بەهۆی قەسیدەیەکیەوە، کە بەناوی (شەماڵ)ەوەیە و بەهۆی (شەماڵ)ەوە، گوایا، نامە، بۆ ماڵەوەیان، لە جوانڕۆدا، دەنێرێ، توانای ئەوەی هەیە، کە ناوی جوگرافیایی، جۆگەی ئاو، دەشت و تەپۆڵکە و شاخ و چەم و دۆڵەکان، بەتەواویی و بەشێوەیەکی، شارەزا، بەسەر بکاتەوە و وێنەی ڕازاوە و جوان جوانی، هەریەکێ لەوانە، بگرێ!

وشە و کەرەسەکانی، ناو ئەو پارچە هۆنراوەیە، کە ناوی (شەماڵ)ی هەڵگرتووە، کەرەسەی زمانە، وێنەی ڕەنگینن، جوگرافیان، مێژوون، ناوونیشانن، ژیانن و ئاوەدانی ژیان و ژینن! ئەگەرهاتوو، هەندێ لایەنی لاوازمان پشتگوێ خست، کە شێوەی زۆر

سەندنی ڕێکخستنیان، باشتر پێوە، دەردەکەوێ، تاوەکو ڕوواڵەتی هونەری هۆنەریی!

لە بەندیخانەدا، ئاغا عینایەت و محەمەد بەگی ڕۆستەمی بەهۆی نامەوە، نامە، لە چوارچێوەی هۆنراوەدا، بۆ یەکتریی، دەنێرن و لە نامەکەیاندا، بۆ یەکتریی، هەروەک، وەها، بەدەستەوەی، دەدەن، کە هەردووکیان دەمپاراو و قسە ڕەوان و دنیا دیدە بوون و پتریش لەوە، زۆریش ئیسلام بوون، ئەوە ئەگەر، لە دەرەوەی بەندیخانە و بەتایبەتی پێش زیندان بوونیاندا، وەها بووبن، کە خۆیان، لە هۆنراوەکانیاندا، داوایان کردووە ئەوە ڕەویەیەکی چاکە!

ئەم کورتە پێشەکییەی ئێمە، ئەگەرچی، زۆر سەرپێییە، بەڵام سوودێکی زۆری هەیە، بۆ ئەو کەسانەی، یاخود، ئەو خوێنەرانەی، کە بەوێنەیەکی سەرپێیی و دوور لە پشکنین و توێژ هەڵدانەوە و لێکۆڵینەوەوە، بەرهەم، دەخوێننەوە!

ئەوەشیی، کە دەیەوێ، ئاغا عینایەت، بەتەواویی و ڕاست و ڕەوانی بناسێ، پێویستی بەوە هەیە، کە هۆنراوەکانی، بەوردیی و بەچاوی، پشکێنەرەوە، بیانخوێنێتەوە و شان بەشانی ئەوانیش، خۆی ئاگاداریی ژیانی ئاغا عینایەت و فەرهەنگی کەرەستەوشەکانی ناو بەرهەمەکانی و جوگرافیا و هەڵسوکەوتی ناوچەکانی و خەڵکەکەی، لەوەدەمەدا، بکات!

بەهەرحاڵ، ببوورن، لەم کورتە پێشەکییە و من بەش بەحاڵی خۆم، بەکەمی نازانم و لە زۆر ڕوویشەوە، کورتی نەهێناوە! سوپاس

پاوە - خانەگا
م. هەورامانی
١٩٩٣/١/٢٠

هەندێکی، دیکە، وەهای بۆ چوون، کە ئەو هۆزە ئاریانە، لە نێوان دەریاچەی تۆراڵی ئەمـرۆ و ڕووباری دانووبدا، ژیاون و ئا لەوێوە، بەرەو ڕۆژئاوا و بەرەو هیندستان و ئەفغانستان و ئێرانی ئەمڕۆ و کوردستان، کۆچیان، لە ماوەیەکی درێژخایەندا، کردووە!

هەندێکی، دیکەش، لایان وایە، کە ئەو هۆزانە، لە ناوچەکانی سکاندناڤیاوە و هەر هەمان دەستوور، بۆ ماوەیەکی درێژخایەن، بۆ ناوچەکانی ئەوروپا و هیندستان و ئێران و کوردستان، کۆچیان کردبێ!

هەندێکی دیکەش، لەوانە، لایان، وایە، کە ئەو هۆزانە، بەدرێژایی، لە نێوان، هەزەبەی پامیرەوە، بەرەو دەوروبەری ڕووباری دانووب، بەو ناوچە جۆربەجۆرانەدا، نیشتەجێ بوون و بەهۆی ساردوسڕ بوون و یەخبەندانی ئەو ناوچانەوە، یان، بەهۆی هێرشی شەپۆڵی پێست زەردەکانەوە، زۆریان، بۆ هاتووە و بەرەو وڵات و ناوچانی گەرمتر و لواوتر، بۆ ژیانی خۆیان و مەڕومالاتیان، بەشێوە شەپۆڵی بەرودوا، کۆچیان کردووە!

کاتێ، کە بیر، لەو کۆچکردنە، دەکەینەوە و هەوڵی ئەوە، ئەدەین، کە شێوەی ئەو کۆچکردنە، بخەینە، بەرچاو، دەبێ، ئەم خالانە، ڕەچاو بکەین!

– یەکەم، ئەگەر ئەو هۆزانە، لە هەرچی جێگایەک بووبن و بەهۆی هەر هۆیەکیشەوە بووبێ، کە کۆچەکەیان، کردبێ، دەبێ سەرپاکیان، یەک شێوە زمانیان، نەبووبێ، یاخود، ئەگەریش، سەرپاکیان، یەک جۆرە زمانیان، بووبێ، بێگومان، دەبێ، هەر ناوچەیەک شێوەزارێکی تایبەتی خۆی هەبووبێ!

– دووەم، ئەو گەلە ئاریانە، دەبێ بریتی بووبن، لە هۆز و تیرەی جۆربەجۆر لەناودا، لە ئازایەتیدا، لە دەسەلاتدا، لە کەم و زۆریدا، لە شێوە و کاتی کۆچکردندا و هەر هۆزێک، یان چەند هۆزێکی خزم بەیەکتریی، لە کاتێک و دەمێکدا پێکەوە، بەرەو ناوچەیەک ڕوویان ناوە و لەسەر بڕیاریی دەمڕاستیان، لە ناوچەیەکی لواودا، نیشتەجێ بوون!

– سێیەم، هەر کۆچێ، لەو کۆچانە، ناوچەیەکیان، یان چەند ناوچەیەکیان، بۆ ژیانی خۆیان و مەڕومالاتیان، گرتووە و بۆ خۆیانیان، تەرخان کردووە و لەوانەشە، ئەو داگیرکردنە، بووبێ، بەهۆی دژایەتییەکی زۆری، نێوانیان و نێوان، ئەو نیشتەجێیە بنەڕەتیانەی، کە لە کۆنی کۆنەوە و پێشتر لەوانەوە، ئا لەو ناوچەیەدا، یان لەو ناوچانەدا، هەبووبن!

– چوارەم، هەریەکە، لەو کۆمەڵە، کۆچ کردووانە، بەلای کەمییەوە، لەو ناوچانەدا، کە

بووە، بەنیشتمانی نوێ یان میرایەتییەکیان، بۆ خۆیان، دامەزراندووە، کە لە ڕاستیدا، بنچینەی سازاندنی ناوی نوێی، هۆزە ئاریایەکانە، کە زۆربەی کات، دەبێتە، هۆی سەرلێشێوانی مێژوونووسان!

بەشێوەیەکی، ڕوونتر، لەو جۆرە کۆمەڵگایانەدا، هەروەک، لە ئاڤێستادا، باسیان دەکات و سەرگوزشتەیان، بۆ ئێمە دەگێڕێتەوە، ئەم، ناوانەمان، بەرچاو، دەکەون:

– (خانەدان) کە بەناوی (کەڤەیتۆ = Kavaeto)وەیە.
– (مان = مانۆ = Mano).
– (تیرە = Vis)، کە بە(ڤیس) ناودەبرێ.
– (هۆز = Zanto)، کە بەناوی (زانتۆ)ەیە.
– (دێهاتی = Dahya)، کە بەناوی، دەهییەوەیە.

بەسەرکردەی، هەریەکێ، لەوانە، (پۆیتی = Poiti) وتراوە بۆ وێنە:

– نۆمان پەیتی = Numan Paiti
– ڤیس پەیتی = Vis Paiti
– زەنتۆ پەیتی = Zanto Paiti

ئەوجا، ئەم کۆمەڵانە، بەپێی پێویستی دەوروبەری خۆیان و ژیانی ڕۆژانەی نیشتمانی نوێیان، پێویستییان، بەیەکگرتن، بووە و، بۆیە، بۆ مەبەست و ئاوات و ئامانجی گشتی سەرپاکیان، ئەوانە یەکیان گرت و هەر کۆمەڵێ لەو یەکگرتووانە، سەرۆکی دینی خۆیان، هەیان بووە کە لە پێش، هاتنی زەردەشتدا، دینی جۆراوجۆر و خوالەی جۆراوجۆر هەبوون!

ئاغا عینایەت:

ژیانی ئاغا عینایەت:

ئاغا عینایەت ناوی عینایەتوڵڵا (عنایت الله)، کوڕی ئاغا (هیدایەت)ە کوڕی مەلا (نەشئەت)ی کوڕی (مەلا حسێن)ی پاوەییە. ناوی دایکی (خاتوون لاڵێ) کچی خوالێخۆشبوو محەمەد بەگ –ی هەرە پێشووی وەکێڵی جوانڕۆیە.

شایەنی باسە، ئەم محەمەد بەگە، هاوچەرخی میرزا ئۆلقادری پاوەیی بووە و لە یەکتربیدا و بەجیهانئاراخانیشدا، شیعریان وتووە و پیایدا، هەڵیان داوە.

ئاغا عینایەت، ناوبانگی، یاخود لەقەبی، کە لە لایەن (سالار الدولة)ەوە، بەسەرۆک هۆزان دراوە و یەکێکیش لەوانە ئەم بووە (صارم السلطان) بووە، (تأریخ مردوخ – ل – ٣٩١). لە ساڵی (١٢٦٠) هەزار و دوو سەد و شەستی هەتاوییدا، لە قەڵای جوانڕۆ، لە دایک بووە.

هەروەک خۆیشی، لە دێڕە شیعرێکیدا، وەهای وتووە، لە تەمەن لاوییدا، دایک و بابی کۆچی دواییان کردووە و ئەوجا، خۆی لە هەموو ڕوویەکەوە، بەبەرپرسی ئەرکی ژیانی دنیا زانیوە و بۆیە، بێ پەروا، خۆی خستووەتە، ناو لافاو و شەپۆلی ڕەنجکێشانی دنیاوە!

ئەمەش ئەو دێڕە شیعرەیەتی:

(هێمای نەفامام، هەوای گەرم و سەرد
داخڵ وە فرقەی، بەدبەختانم کەرد
فرسەتش نەدام، بزانوون دەردان
جە ئەدا و بابۆ، مەحرووممش کەردان)

خوێندەواریی:

ئاغا عینایەت، لە لای مامۆستایەکی دینی، بەناوی (مەلا عەلی موراد)ەوە بووە، خوێندوویەتی و بەڵام لەبەر ئەوەی، کە لە مامۆستاکەی ڕازیی نەبووە، ناتوانێ، زۆر لەسەر خوێندنەکەی، بەردەوام بێ!

بۆیە، لەم ڕووەوە، هەروەک خۆی دەڵێ، کوێرە سەوادێکی بەدەس هێناوە و بەڵام لەگەڵ ئەوەش، ئەو بەهەوڵ و کۆششی خۆی توانیویەتی کوێرە سەوادەکەی خۆی (پەرە) پێ بدات و پلەی خوێندەواریی خۆی و هی زانینی بەرز، بکاتەوە.

بەڵام عەزیزم تەقسیرمان نییەن
مەحەل، موحەقەر، تەنگ و وردییەن
مەدرەسەی علووم عەقڵ و فام و بەخت
یا سایەی دیوار، یا پەنای درەخت!
ئەو ڕۆ نیشانەی دەروە دەرمان بیی
مەلا عەلی موراد، تەعلیم دەرمان بیی
ئەو ئێمەش یاونا، وەی پایەی بڵند
(شیخ الازهر) بی، ئەو پیری دڵمەند)

وێنە و ناوەڕۆکی، ئەم چەند دێڕە شیعرەی ئاغا عینایەت، ئەوەمان، بەدەستەوە، دەدات، کە ئەودەمەی ئەوان، (مەلا) دەرسی وتووەتەوە و قوتابخانەکەشیان، بریتی بووە، لە سێبەر، یان پەنا دیوارێ، یان پەنای سێبەری درەختێ!

ژن هێنان:

ئاغا عینایەت، خاتوون (عافیە)ی ئامۆزای خۆی، دەکاتە، هامسەری ژیانی خۆی و ئەوجا، لە قەڵای جوانڕۆوە، بۆ دێی (سەرۆ)ی خواروو دەگوێزێتەوە و ئەو دێی سەرۆ –ی خوارووێشە، کەوتووەتە، ناوچەی جوانڕۆوە. ئەو دێیەش بەموڵکییەت، لە باوکییەوە، بۆی ماوەتەوە و ئەمیش، وەک خاوەن موڵکێ لەوێ نیشتەجێ دەبێ!

شایانی باسە، ئاغا عینایەت، لەبەر ئەوەی، کە لە خاتوون عافیە، یەک لە دوای یەک کەنیشکی دەبێ، هەوڵ دەدات، بۆ ئەوەی ژنێ بهێنێ و بەڵکو ئەمە خوایە، خوا، کوڕی بداتێ و بۆ ئەمەش ژنێ دەهێنێ، کە بەناوی (خاتوو خانزاد)ە، کچی عەبدولکەریم بەگی وەکێلی جوانڕۆیە، کە خاڵۆزای خۆیەتی.

لەم ژنە، کوڕێک و دوو کچی دەبێ و سەیر ئەوەیشە، لەویش دوو کوڕ و پێنج کچی دەبێ!

ئەوەی، کە دەبێ، بوترێ، ئەوەیە، ئاغا عینایەت، ژنی تازەی (خاتوو خانزاد) دەباتە دێی (کەلێ) و خۆیشی لەگەڵیدا، لە دێی (کەلێ) مایەوە و تاوەکو، ئا لەوێدا، کۆچی دوایی کرد، بەڵام ژنەکەی دیکەی، هەر لە دێی (سەرۆ)ی خواروو، مابوویەوە و ئەمیش (ئاغا عینایەت)، بەپێی هەڵسوکەوت، یان باووبرەو، سەری ئەو ماڵەی دەدات و نەیدەهێشت، هەست، بەناڕەحەتی و دوورەپەرێزیی ئەم بکەن!

بەندبوونی:

بەپێی ئەو سیاسەتەی، کە دەوڵەتی ڕەزا شای پالەویی، نەخشەی کێشا بوو و بەو نیازەی، کە سەرۆک هۆزی کوردان، لەناوبەرێ و شوێنەواریان، نەهێڵێ، هەروەک سەرپاکی سەرەک هۆزەکانی دیکە، ئاغا عینایەتیش، لەو لافاوی غەزەب و تووڕەیییەی بێ بەش نەبوو، ئەوە بوو، ساڵی (١٣١٠)ی هەتاوی مانگی (٢٨)ی ڕێبەندان، بەپێی پیلان و نەخشەی سپاهبورد ئەحمەد ئاغاخان، بەدەستی ڕەشی سەرهەنگ محەمەد عەلی سەقەفی، لە قەڵای جوانڕۆدا، لەگەڵ بەگزادەکانی جوانڕۆ و سەرۆک هۆزانی دیکەی وەڵەد بەگی باوەجان هی دیکەدا، بەدیلی گیران و بەرەو کرماشان بران و ئا لەوێشەوە، بۆ تاران بران و بەشی ئەمانیش بەندیخانەی ئەسفەهان بوو، کە تیایدا، بۆ ماوەی دە ساڵێک هێلڕانەوە.

ئەو ماوەی دە ساڵەی، کە لە زینداندا، بەناڕەحەتی و چەکەمەسەری و نەخۆشیی و مەینەت، بەسەری بردووە، کەس، بەقەدەر خۆی – (هەروەک لە ناو شیعرەکانیدا، بەجوانی ڕەنگی داوەتەوە) – ناتوانێ، وێنەی بگرێ و بەهەرحاڵیش، خوێنەر، خۆی، پاش ئەوەی، شیعرەکانی ناو زیندانی ئاغا عینایەت و هی محەمەد بەگی ڕۆستەمی دەخوێنێتەوە، ئەو کاتە، بەئاشکرایی و بەڕۆشنی، دەزانێ وێنەی ئەودەمەی ئەو بەندیخانەی ئەوان و هەڵسوکەوتی نێوانی بگرێ!

ساڵی (١٣٢٠)ی هەتاوی، لە مانگی ڕەزبەردا، پاش دە ساڵێ بەندی، لە بەندیخانەی ئەسفەهاندا، بەردرا و هاتەوە، دێی (کەڵێ) و ئا لەوێ، نیشتەجێ بوویەوە، تاوەکو کۆچی دوایی کرد و لە گۆڕستانی (نوور وەسەر) نێژرا!

ڕووالەتەکانی ئاغا عینایەت:

ئاغا عینایەت، زۆر پیاوێکی پیاوانە و سوارچاک و تفەنگچی و قسەخۆش و دڵپاک و میهرەبان و مێوانپەزێر بوو!

حەزی زۆری لە ڕاوکردن و لە نیشانە شکاندن، لە سواریی و هونەریی سواریی و زۆربەی کاتی، بەکێوەکاندا، دەگەڕا و ڕاووشکاری دەکرد و زۆریش (بەپا = بەقول = بەپێ) بوو لە ڕێگە بڕیندا، بەبێ! زۆر حەزی لە دوانی منداڵ دەکرد و منیش خۆیشم، یەکێ، لەوانە بووم، کە کچەزای بووم و هەمیشە هەوڵی دەدا، کە فێری خوێندەواریم بکات، بۆ ئەوەی، دیوانەکەی، کە لەو کاتەدا (تەمەنی من شەش حەوت ساڵێ بوو) و دەینووسییەوە،

لەناونەچێ و بیخەمە، بەردەست خوێندەواران و بۆیە منیش، بەم کارە، دەمەوێ، وتەکەی، ئەو، خواستەکەی باوام، بهێنمە دیی.

هەمیشە، ئاغا عینایەت، لایەنگری فەقیر و لێقەوماو و هەقق خوراو بوو و زۆربەی کاتیش، ماڵی هەتیوو و لێقەوماوی تیادا بووە و لەوێ، لە ماڵی ئەودا، بەخێو کراوە.

ئاغا عینایەت، لە زوڵم و زۆر و ملهوڕی و زۆربلێیی و ڕقی دەبوویەوە، بەتایبەتی، ڕقی لە دز و درۆزن دەبوویەوە و حەزی لە چارەیان نەدەکرد!

لە دێی (کەڵێ)، لەسەر ئەرکی خۆی مزگەوتێکی ڕێکوپێکی دروست کرد و ئەو مزگەوتەش، بریتی بوو، لە بەشی نوێژکردن و بەشی (توالێت) و بەشی جێی خۆ شوشتن، هەروەهاش، یاخود لە هەمان کاتدا، خۆی، بوو بەبانگدەری ئەو مزگەوتە و خۆیشی بەرنوێژیی، بۆ دەکردن و مەسرەف و خەرجی ئەو مزگەوتە، لەسەر خۆی بوو، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، بۆ ئافرەتان و ژنانی دێیەکە، حەوز و ئاو و سەرشۆرگەی جیاوازیی دروست کرد. حاڵی حازر ئەو مزگەوتە، هەر ماوە و کوڕەکەی مەلای بۆ هێنا بوو!

شایانی باسە، خۆی قورئانی دەخوێند و دەلائیلیش و بەردەوام بەدرێژی تەمەنی تاوەکو کۆچی دوایی، هەموو ڕۆژێ قورئانی دەخوێندنەوە و پاشی قورئان خوێندنەوەکەش دەلائیل.

ئاغا عینایەت، بەعرفان و تەسەوفی ڕاستەقینە، باوەڕی زۆری هەبوو! بۆیە، جارێکیان، بۆ زیارەتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی بۆ بەغدا چوو و ئەوجا، لە گەڕانەوەشدا، بۆ چەند ڕۆژێ، لە تەکیەی سۆڵەی قەرەداخ مایەوە!

ئاغا عینایەت، لە شیعرەکانیدا، وەک پەیامێ، داوای لەناوبردنی دەوڵەتی پالەویی دەکات وەهای لە قەڵەم دەدات، ئەگەر بێتو حکوومەتی پالەوی، لەناو نەچێ، میللەت خۆی لەناو دەچێ و بۆیە، بەماری خالاوی زەهراویی کوشندە، نیشانی دەدات. دۆستی هەرە نزیک و گیانی بەگیانی، ئاغا عینایەت، محەمەد بەگی ڕۆستەمی بووە و هەردووکیان کە پێکەوە، لەناو زیندانی ئەسفەهاندا بوون، بەنامەی شیعری، لە ناو زیندانەکەدا، بەحاڵ و ئەحواڵی یەکتریی ئاگادار بوون.

لە کۆتاییدا، دەبێ ئەوە بهێنینەوە، یاد کە ئاغا عینایەت، لە ڕۆژی پانزەی بەفرانباری ساڵی (١٣٣٥)ی هەتاویی، لە تەمەنی (٧٥) ساڵیدا، لە دێی کەڵێی جوانڕۆ، کۆچی دوایی کرد.

سەید باقری هاشمی

هەڵبەستەکانی

دڵم نە جۆشەن.........

یاران هامسەران، دڵم نە جۆشەن
قوڵ مەدۆ وەهەم، بەس نە خرۆشەن
سفیدی تاڵەم، چون سیا پۆشەن
قەلب میحنەتبار، دایم بێ هۆشەن
چەن فیکر و خەیاڵ، زوخاو نەتۆشەن
کوورەی ئاهنگەر، جە لاش خامۆشەن
سەماوەر، جەو بۆن، هەر نەخرۆشەن
کەللەم بێ ڕەمەق، مدران، وە پاوە
ئینتیزاری مەرگ، بەیۆ جە لاوە
گۆش بەرگی نمناک ماتەمی پۆشان
دیدە، پەی بینش، هەر پا نەحاشان
مووی سیاه، مەیلش وەمن نەمەندەن
سفید نە مولکش، خۆ، بەزرش شەندەن
قرمزیی روخسار، خەزانش کەردەن
باد، بەرگی خەزان، هەرد ئەو هەرد بەردەن
پیریی و جوانیی ئەسڵحە پۆشان
کەمەندی پیریی، جوانی کێشان
وەی تەور گرفتار، دامی ئەو بییەن
تا، ئاخر نەفەس، خەلاسیش نییەن
دندان، خۆ ئەسڵەن، توخمش نەمەنەن
دەلاکی پیریی، نە ڕیشەش کەندەن
روخساری سافم، چرچ و ئاوێزان
نووری بەشەریی نە ئەو گورێزان
پیریی وە سوپای، شەڕ ئەنگێزەوە
سوارەن یەکیەک، وە شەودێزەوە

زەفەر وە لەشکەر، جوانی بەردەن
نە قەلعەی وجوود، مەحسوورش کەردەن
نمازۆ یۆشان، بکەران، هاوار
هەر ڕۆ، یەکێشان، مەکێشۆ وەدار
سێدارە نە پای، قەلعە نە کارەن
تێخێ جەلادیش، نە زەهری مارەن
دەسبەردار نییەن، تا نەفەس دارۆ
تا ئاخر لاشەش، وەخاک مەسپارۆ
دنیا، هەر وەی تەور، ئامان و شییەن
چەن هەزار هەزار، عەنایەت دییەن

فیکری جوانیی،......

کەوتەن، وە یادم فیکری جوانیی
بەدبەختیی بەختم، با خاس بزانی
رەنج مەشەقەت، نەی دنیای فانی
هێمای نەفامام، جە زیندەگانیی
نەویارام، یەک ڕۆ، وە کامەرانی
هێمای نەچەشتم، هەوای گەرم و سەرد
داخڵ، وە فرقەی، بەدبەختانم کەرد
فرسەتش نەدام، بزانوون دەردان
جە ئەدا و بابۆ، مەحروومش کەردان
جە ماڵ و ئەموال، خەیلێ فراوان
پەی من، وەجا، مەن، میراسی ئەوان
رۆزگار ناستش، بنیشوون، وەشاد
هەر ڕۆ، وە دەردێ، یەکسەر، شیی وەباد
شەرحش خاس نییەن، پەرێ ئەوگاران
مەبۆ، وە سەربار، پەی دەردداران

وەلحاسڵ، وەی تەور، ویارام چەن ساڵ
ڕۆ نە ڕۆ، بەتەر، نە فیکر و خەیاڵ
چەن ڕۆ نە مەکتەب، موعەلیم، وەندم
کۆرە، سەوادێ، وە دەست، ئاوەردم
تا ئاخر هەوای سواریی کەردم
چەن ڕۆ بوبارۆن، هەم چەنی مەردم
ئەسپ و زین، چەنی تفەنگ و قەتار
کارم، هەر ئێد بی، نە سوب تا ئێوار
چەنی ڕەفیقان، مەکەردم بازیی
گاهێ سواریی، گا تیرئەندازیی
ئەو ڕۆ، نەو زەمان، گەدا، تا دەروێش
تایفوڵلوک، هەرکەس پەرێ وێش
هەرکەس، لەشکەرێ، پەی وێش ڕازنا
دەستە و بەستەیێ، پەی وێش، سازنا
هەرکەس، پەی کەسێ، لەشکرێ کێشان
جە قەتڵ و غارەت، دەست نمەکێشان
تەمامی ئێران، ئینە کارش بیی
جە شاه، تا، گەدا، یە بازاڕش بیی
شاه چەنی میللەت، میللەت چەنی شاه
ئەو پەی ئیستیقلال، ئێد مەشرووتە خاه
چەن ساڵێ، وەی تەور، نە مابەین ویەرد
ئاخر، مەشرووتە، قاجار نە بەین، بەرد
ئەحکامی ئەوان، پێچیا، وە هەم
مەجلیسی میللی، نەجاش، بیی مەحکەم
تا بیست و پەنج ساڵ، دەورەی هەرج و مەرج
هەرکەس،هەرچیش بیی،تەمام کەردش خەرج
جە موددەی مەساف، ئی چەندین ساڵە
هەر شارێ، پەی وێش، ئەی فیکر و حاڵە

تا شاران یۆتەر، جە بەین مەوەردن
عەشایر، تەمام، تەرەقی کەردن
جە سەنەی هیجری ئەلف و شێن و میم
پەهلەویی نە تەخت قاجار، بیی موقیم
سەنەی قەمەریی، من حیساب کەردم
ئیشتیباه نەبۆ، مەعلووم جە مەردم
هەزار و سێ سەد، چواری شەمسیی
تاجگوزاریش کەرد، نیشت نە ڕووی کورسیی
مەتڵەب، با نەیجا، بمانۆ پەی وێش
بشێن، وە سەر وەخت، تایفانی پێش
هەرکەس، نەجای وێش، ئیستیقلالش بی
هەرکەس خاک و ئاو یەک مەحاڵش بیی
هەریەک تەرتیبێ، پەی وێش، دا قەرار
سوارە و نۆکەر، ئەساسەی شکار
هەریۆ، مەحاڵێ، پەرێ شکارش
هەر یاگێ وەش بی، پەرێ هەوارش
سیا چادران، نە سەوزیی و شەتاو
فیکری ئەو تەمام، دڵ کەردەن کەواو
بۆی نەسیمی سوبح جە ئەترافاتش
زوانم، لاڵەن، جە تەعریفاتش
عەتری گوڵاڵان، سەحرا و دەشت و دەر
هەریۆ، نە ڕەنگی، مەکەردش زیوەر
سەدای ژەرەژان، نە سەر کڵاوان
هەریەک وە تەرزێ، جەرگم شکاوان
چریکەی شاهینان، وە بانی ماوە
هاژەی عوقابان، وە ڕووی هەواوە
هەر وەخت مەکەردیم ئارەزووی شکار
نە شادیی و وە شیی، ئەو ڕۆ، تا ئێوار

هەرکەس ئەساسەی، وێش مەکەرد تەیار
هەرچی، لازم بیی مەگیریا، وە بار
بنەو ئابداریی، ڕاهی مەکەردین
شەو مەنزڵگامان، وەکۆ مەوەردین
مەپۆشان، نە وەر، بەرگی کۆ گەردیی
لاقەید بین، نە وەشت نە گەرمیی و سەردیی
چەند نەوجەوانان، شۆخی تیرئەنداز
پەی ئەوان جەرگم، مەگێران، وە گاز
بەگزادە و نۆکەر، ئەسڵەحە، مەوەرد
جەودما، وەکێڵ، حەرەکەت مەکەرد
ڕوو مەکەرد نە کۆ، هەریەک جە لایێ
هەریەک، وە ڕەنگێ، هەریەک سەدایێ
ئاهستە و کەم کەم، پارێز مەوەردین
ئاخر کەڵڕەمان، نەزەر ماوەردین
ئەوان بێ خۆف بین نە مەرگی وێشان
بێ خەبەر، جە حاڵ، ئێشی گیان کێشان
تفەنگی پەنج تیر، لوول چون سیامار
فیشەنگ چەشنی ڕەش، مەکریان، نەکار
سەدای، مار دەمان، نە هەر کلاوێ
شێلک مەکەردن، مەمدران، تاوێ
یۆ، مەوات، ئاما، یۆ وات، من کوشتم
یۆ وات: ئافەرین، بۆ دەست و مشتم
تەفرەقە مەوین، جەرگەی کەڵڕەمان
هەر یۆ، نە لایێ، مەکریا بێ گیان
ئەو نە خۆفی گیان، وە ڕووی کەمەردا
پەی ڕاگەی نەجات، نە هەر گوزەردا
تەقالا مەدا، بەر بشۆ وە بەر
تفەنگچی نەوجا، گرتەبێ گوزەر

سەدای تفەنگان، جە لارە کاوان
دەنگ مەدا، وەهەم، کاوان مەلاوان
دێم، ئاما کەڵێ، سەرسام بیم لێوە
کەم کەسێ دییەن، ئەو شکڵ و شێوە
شاخ و هەیکەلش، تەمام درشتەن
خاڵ سیاو سفید، خالّق وێش ڕەشتەن
شیم ئەو پارێزش، بێ خۆف و خەتەر
تا یاوا، بەوجا، گرتەبێم نەزەر
عەجەب، جە شادیی ئەو ڕۆ نەمەردم
ماردەم ئیشارەی ڕووی سینەش کەردم
جە سەدای تفەنگ، ڕۆ بیی چەواشە
کەفت نە ڕووی زەمین، ئەو شێوە و لاشە
تریقەی پەنج تیر، وە سافی ماوە
لوولە مەپێکا، وە ڕووی، هەواوە
کەلافە مەوەست وە ڕووی قەڵوەزدا
توولی قەڵوەزش، نە هەزار گەزدا
شیم ئەو سەرینش، زامدار و خەستە
من کە دیم، ئەو حاڵ، ئەو شێوە و جەستە
دیم کە مەناڵۆ بەو حاڵ و بەو دەرد
بەو زامی کاریی، هەناسانی سەرد
هووناو جارییەن، سەر تا، وە دامان
ئەوگارەن، جە دەرد، نە ئێشی زامان
هۆر کێشام خەنجەر، سەرەش، جیاکەم
ئاماوە جواو، چەنی من کەم کەم
واتش: بێ ئینساف، هەرزەی هەرزەکار
بێ خەبەر، جە دەرد، چەرخی رۆزگار
چەن ساڵەن، وەی تەور، ئینە کارتەن
نەی گشت ئازارە، چۆن قەرارتەن

کوشتاری ئێمه، وه خاس مەزانی
هەروەخت، که یاوای، وه پەشیمانی
باوەر وه نەزەر حاڵ و جەستەی من
ئی هوونی جاری، جەستەی خەستەی من
بێ ئەجر نییەن، جه لای خوداوەند
شا و، گەدا، چون هەم مەکێشۆ وه بەند
تۆ که، نەبادەی، جوانیی، مەستی
حەرفی من، جه لات، نەدارۆ هەستی
گۆش نەدام وه حەرف نەپەرسام، جه ئەو
سەر جیا کەردم، وه دەوانی دەو
هەرچی، وه من وات؛ بەو دڵەی پەڕ دەرد
واتەی ئەو وه من، ئەسەر نمەکەرد
نەزانام گەردوون، ئینه کارشەن
هەرکەس وه دەردێ، گرفتارشەن
ساڵ نه دوازده، شاخ وێنەی کۆماج
شاوه مولکش بی، وەکەس نەدێ، باج
چەندین سەیادان، دییه بێ وه چەم
چەند میر شکاران، پێچابێ، وه خەم
تا ئەو ڕۆ ئەجەڵ، نامەش پەی وانا
پەنجەی تەقدیرش، نه ڕووی ئەو شانا
قابیز رۆحش، وه من دا، قەرار
هەر ئێدەن کارش، چەرخی ڕۆزگار
هەرکەس وەکەسێ، گرفتار کەرۆ
ئینسان و وەحشی، مارۆ مەوەرۆ
لاشەش کەفتەبێ، به وێنەی گامێش
ئەمن، جه وەشیی، ئەو جه ئێشی وێش
کەس نییەن، ئەوحاڵ، جەو وەخت بزانۆ
ئەگەر بزانۆ، چەنی دەس شانۆ

ڕەفیقان، نەو وەخت، هەریەک جەلایێ
جەم بێن، نه لای من، جه سایەی مایێ
چەن بارێ هێزم جەماوەر کەردین
ئایرێ، نەوجا، عەمەڵ ئاوەردین
هەرکەس پەرێ وێش پوخت و پەز مەکەرد
کەباب و چایی، چەنی ئاوی سەرد
هەر ڕۆ، نەجایێ، هەر شەو نەکاوێ
هەر لەحزە بەزمێ، نه سەر، سەراوێ!
گاه تیرئەندازیی نەوەر مەغاران
گاه شۆنی، کەڵڕەم، نەسەر دیاران
گاهێ، وه تاپڕ، وه ڕووی هەواوە
گاه گاه وه پلچە، وه سەری ماوە
نه هەر شکارێ، هەر ڕۆ وه بەزمێ
هەر ڕۆ، وه عەیشێ، هەر ساتێ ڕەزمێ
چەند ساڵ و چەند ماه، وەی کاره ویەرد
لاقەید، جه هەناسانی سەرد
هیچ کەس نەپەرسێ، جه شاه تا دەروێش
هەرکەس شایێ بێ، نه مەحاڵ و وێش
من پەرێ، ئەو ڕۆ، جەرگم کەواوەن
قووت، قنیاتم، زۆخ و هووناوەن
ئەو ناز و نیعمەت، ئەو شایی و وەشیی
یەکسەر، وەیەک ڕۆ، جه دەسمان، بەرشیی
چون کەسێ نەبێ، قەدرش بزانۆ
عاقیبەت پاسەن، مەبۆ، نەمانۆ
هەرکەس کەوته بێ، وه تەمای کەسێ
فەرزەن جه بابۆ، خەبەر، نەپەرسێ!
کۆمەک، وه نەگبەت، یۆتەر مەکەردەن
هەرکەس، وه نەوعێ، نەبەین، مەوەردەن

جە کوشت و قەزا و مەردم ئازاریی
یەکسەر، گرفتار، وەی دەردی کاریی
ئەوەند، زەحمەتان، پەی وێشان تاشان
تا ، ئاخر، دەوڵەت، کەفت وە تەماشان
توخمی ئینقلاب، وست نە دلێشان
بەعزێ، وە حقووق، بەعزێ، ونیشان
یەکێ، وە خەلعەت، یۆتەر، وە وەعدە
یۆتەر، وە خەیاڵ، خدمەتش کەردە
تەمام ئەسڵەحەی، وێشان، جەم کەردەن
وە مەیلی وێشان وەمەرکەز، بەردەن
یەک جە قینی یەک، هەرکەس پەرێ وێش
جە زوڵمی یۆتەر، بێزابینی لێش
بە ئەو خەیاڵە، حەربە نەمانۆ
دەوڵەت، تەمامی حەقی ئەو سانۆ
موختەسەر، نەگبەت، وەی تەور نەڕا بەرد
هەرکەس، وە دەردێ، کەڕ و کۆرش کەرد
نە ئەو سەفحەی غەرب، غەیر جە هەورامان
باقی عەشایر، سەرتا ، وە دامان
پەرێ ئیتاعەت، دەوڵەت حازر بێن
هەر ئەمرێ، مەکەرد، وە سیدق و یەقین
نە ڕای ئەنجامش، گیان بازیی کەردەن
وەی تەور یەکایەک، جە مەیدان بەردەن
تەنها ، هەورامان، وەحاڵی وێش مەند
دەوڵەت، کە هەرچەند، دانە پەرێش شەند
حقووقی دەوڵەت، جە دوور مەوەردەن
نزیکی ئەسڵەن، کەس، نمەکەردەن
تا ، ئاخر دەوڵەت، ئەمر دا قشوون
بکێشان پیشان، وەبێ چەندوچوون

ئۆردووی دەوڵەتی چەند شەوان و ڕۆ
کێشیا پەرێ، قەلعەی جوانڕۆ
ئەو ڕۆ، نە قەلعە حەرەکەتش کەرد
بەگزادە، تەمام، چەنی وێشان بەرد
قەسەم و قورئان، پەیشان، مەوەردن
پەرێ ڕاهنما ، تەماس، مەکەردن
پێش قەرەوڵیان، وە کەورگ یاوا
هەورامی نەوجا ، کەردش وە داوا
سێ شەو و سێ ڕۆ، نەوجا ، جەنگ کەردەن
نە هەردوو تەرەف، تەڵەفات، وەردەن
قشوونی دەوڵەت، هەر ڕۆ وە تەرزێ
تەقالا مەدان، پەی یاگەی بەرزێ
موددەی یەک ماهێ، نە دەوری قشلاخ
نە تۆی بەرف و یەخ، وە دڵەی پەڕ داخ
خەیلێ ئیفتیزاح نەوجاگە، وەردەن
چەنی موددەعی نەبەرد، مەکەردەن
ڕاگەی پەس و پێش، پەرێشان نەمەند
نە دەوری وێشان، مەکەردەن کەمەند
تا ، ئەو ڕۆ دنیا ، چەرخش نەکارەن
پەی ئەو خزمەتە، جەرگم، خارخارەن
ئەهلییە و رەعیەت، مەنسووبی ئەوان
سابیقەن، زوڵمێ، چەنیشان، کریان
مەئیووس بێن، نەحاڵ، گوزەشتەی وێشان
پەی ئینقلابێ، هەر ئاخ مەکێشان
تا ، ئەو ڕۆ وەی تەور، پێش ئامەدش کەرد
هەرکەسێ، پەی وێش، ئەسڵحە ماوەرد
مەدان، نە تحوێڵ، ساحیب مەنسەبان
ئیتاعەکێش بێن، وە دیدە و وە گیان

قەولّ و ئیتمینان، پەی وێشان سەندەن
هەرکەس ئۆردوویێ پەرێش مەوەندەن
نە یەکجا حیلە، نەجا جا، فشار
ئەسلّحە، وەی تەور، تەمام کەردەن بار
ناگاه، جە تەقدیر، چەرخی چەپ کردار
دایم چەپگەردی، پەی وێش دان قەرار
هەر نە فرسەتەن، پەرێ بەدبەختان
کەچبازەن، چەنی گرۆی زام سەختان
ئی عومری کۆتاه، پەرێش دان قەرار
جە سالّ، تا وە ماه، نە سوب تا ئێوار
وە دیدەی تەحقیق، وە نەزەر باوەر
عەیش و نیشاتش، شەربەت و شەکەر
هەریەک دەردێوەن، یۆ، جە یۆ بەتەر
بێ وەفا و پووچەن، فایدە و زەرەر
نارەزایەتی، دنیای دوونپەروەر
نەی جا، بمانۆ، تا (یومَ المحشرْ)
بشین، وە سەر وەخت کاری هەورامان
ئەو شایی و وەشیی، سەرتا، وە دامان
یەکسەر بیی وەشین، کەفتنە دلێشان
پاشیان، وە هەم قەومان و خوێشان
هەریەک لە لایێ، بێ وە چارەسەر
کۆه و بیابان، سەحرا و دەشت و دەر
پەنا، وە خاکی خارج بەردشان
وە کاری ئەوان، کۆمەک کەردشان
نەی دەمدا، ئاغەی سپاهپورد یاوا
وارد وە نەوسوود، بێ جەنگ بێ داوا
دیش، کە ئەوزاعات، دلّ بەخواش نییەن
ئەوکەس مەرامەن، جە دەس بەر شییەن

خەیالێ هەنی، وە نەزەر ئاوەرد
ساحیب مەنسەبان، تەمام ئیحزار کەرد
نە قەسری شیرین، تا وە مەریوان
دەستوور دا پێشان، بە خەفیە و پەنهان
واتە بێ هەریۆ، نە مەحەلێ وێش
کومەیسوون، کەران، جە شێخ تا دەروێش
خان و خەوانین، مالکین، تەمام
موتەنەفیزین، نە خاس و نە عام
جەم کەران، نەوجا، سوئال کەن لێشان
ئیلتیزام بدان، پەی قەومی وێشان
ئەسلّحە، جە لای هەرکەس پەیدا بۆ
بە عەزابی سەخت گرفتار مەبۆ
زاهیر، وەی تەورە، دەستوور دا پێشان
باتن نەوعێ تەر، واستەبێ، لێشان
سەرهەنگ سەقەفی، محەمەد عەلی، بەدخۆ
ماموور کریابێ، پەرێ جوانرۆ
وەدام و دانە، وە حیلە و تەزویر
قورئانی ناهەق، مەردم بدان گیر
ماشتەی عەیاریی، نەوجا، وا کەردەن
جادوو ئەفسانە، گشت وەکار بەردەن
ئێمەیچ بێ خەیالّ، بێ خۆف، بێ تەقسیر
یەکایەک، جەم بین، سەغیر و کەبیر
ئیعلان کەردشان، هەر ڕۆ دوو ساعەت
حازر بان، نەی جا، پەرێ مەشوەرەت
تفەنگ و خەنجەر، هەرچی مەندە بێ
نە عەهدی قەدیم، هەرکەس سەندە بێ
لوولەی ڕەشۆکیی و دەهەند پەڕ تەمام
جەم کەردەن، یەکسەر، وا مەندەی ئەیام

دریا نە تەحویڵ، ئیتمینان سەندەن
دامی، بەدبەختی، پەی ئێمە تەندەن
بیست و هەشت نەبرج، یازدەی دە ویەرد
ستارەی ئیقباڵ، ئێمە، غرووب کەرد
ئەترافی مەنزڵ، ئێحاتە کەردەن
ئەسامی، ئێمە، یەکایەک وەندەن
واتن: (حسب الامر)، ئاغەی سپاپورد
دەست نە پا، خەتا، نەکەردێ، بێ خود
تەوقیفەن، نەی جا، چەند شەوانە و ڕۆ
تا، تەفتیش کەرمێ، قەڵای جوانڕۆ
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، ئەو گرتە و بەستە
ئەو فشاری سەخت، ئەو حاڵ و جەستە
ئەو زەلیلی دەست، گرۆی بەدکارە
تا، دنیا دنیان، جەرگم خارخارە
چون وەبێ تەقسیر، وەی تەورە کەردەن
جە ویر نمەشۆ، تا وە ڕۆی مەردەن
شەرەفی چەند ساڵ، ئابڕوو و حورمەت
یەکسەر دان، وە باد، بێ دوون بێ جیهەت
قەڵەم نە شەرحش، تەمام عاجیزەن
جەو بۆنە وەهار عومرم، پایزەن
پەی کەسێ، غیرەت، بەشەریی دارۆ
هەر ساتێ مەرگێ، وەنەش مەویارۆ
نەک بە وێنەی من، بێ عار و بەدبەخت
وا مەندەی دەوران، جەفا و زوڵمی سەخت
پیشیای بۆتەی جەوری زەمانە
نارەزا جە دەس خوێش و بێگانە
شەرحی حاڵی وێم، نەی جا بمانۆ
دڵەی پەڕ زووخاو هەر قوڵ بشانۆ

چوارده ڕۆ، وەی تەور، نەو یاگە ویەرد
شەو و ڕۆ کەردیم، چەنی ئاهی سەرد
ناگاه، نەی دەم دا، سەردار ئەکرەم
رەئیس و نەجیب، خاس و موحتەرەم
چەندێ نە دەوران، دنیای ویەردە
نە ڕای ئیحتیرام، زیندەگی کەردە
ستەم دیدەی دەست، چەرخی چەپ وەردە
پەنای شەرافەت، سپاهپورد بەردە
وارد بی نەودەم، وە دەستی بەستە
ژاکیاو مەفلووک، مانیا و خەستە
سەفا و سەلامێ، نە مابەین ویەرد
سەرگوزەشتی وێش، تەمام بەیان کەرد
واتش: رەفیقان، یارانی دێرین
هەر جە مەریوان، تا قەسری شیرین
یەکسەر، وەی دەردە گرفتار بییەن
ئابڕوو و حورمەت، جە دەس بەر شییەن
کەس نمەزانۆ، پەی چێش وەی تەورەن
یا کاری بەشەر، هەر زوڵم و جەورەن
وەهەرحاڵ، ئەو شەو وە ڕۆ ئاوەردین
پەرێ مەینەتان، هەر ماین، نەمەردین
سەحەر، کە خورشید، بەر ئاما وە بەر
ئەو ڕۆ ڕۆیێ بی، بە وێنەی مەحشەر
چەند شەوانە و ڕۆ، مەوارا وە تاو
ئاسمان و زەمین، بیی وە دەریای ئاو
ئەمری حەرەکەت، نەو دەم دا، دریا
ئەساسەی قشوون، یەکسەر بار کریا
واتن: ئاغەیان، ئێوەیچ حازر بان
کەت بەستە و دەسنەنگ پەرێ کرماشان

نیزامی تەمام سەف ئارا کەردەن
نە بەینی ئەوان، ئێمەیچ ئاوەردەن
ئەهلییەی قەڵا، تەمامی یەکسەر
نمازان یەکێ، سەرکێشۆ، وەبەر
تا یاواین وە دەر خانەقا، کەم کەم
دین، کە مەحشەرەن، قوڵ مەدۆ وە هەم
هەر جە مەریوان، تاوە جوانڕۆ
کەت بەستە و بەدبەخت کریان ڕەنجەڕۆ
هەر چوار نەفەر، وەهەم مەوەستەن
دوو نەفەر نیزام، نە مابەین، وستەن
نە هەردوو تەرەف، دوو سەف دان قەرار
پاوەپای ئێمە، هەر سوب تا ئێوار
ئەو تۆفانی سەخت، ئەو دەشت و وارە
ئەو زوڵمی سەنگین، ئەو جەرگی پارە
ئەو بەحری قیرین، ئەو هەڕگ و لیتە
ئەو باری سەنگین، ئەو فەزیحەتە
ئەو زەلیلی دەست، گرۆی بێ ڕەحمە
ئەو ڕۆی بەرگەشتە، ئەو مژ و تەمە
ئەو جە یەک بڕیای بابە و فرزەندە
مەبغووزی نەزەر، لای خودا و بەندە
نە هەزار یەکێ تەعریفی ئەو ڕۆ
دەفتەر سیاه کەم، تەمام نمەبۆ
ناگاه، نەی دەم دا، بیی بە واوەیلا
وێنەی واقیعەی دەشتی کەربەلا
بڵند بی نە ئەوج، سەدای زاریی و شین
فەڵەک پەی ئێمە، مەرێزا ئەسرین
سەدای خانمان، وەناز پەروەردە
نە پەردەی عیسمەت، زیندەگی کەردە

وە بانگی بێ شەرم، وە سۆزی دەروون
ناڵەی زاریشان، یاوا وە گەردوون
یە چە ڕۆژی بێ، ئێمە دین وە چەم
نەدیەنش، وەی تەور ئەولادی ئادەم
مەواتن: سەردار سام سەنگینم ڕۆ
بابۆی فرزەندان، نازەنینم ڕۆ
هەریەکێ، رەئیس، یەک مەحاڵم ڕۆ
مەعقووڵ و مەقبووڵ، پەڕ کەماڵم ڕۆ
یەکێ مەواتش: برای خاسم ڕۆ
شارەزای دیوان، شا شناسم ڕۆ
بێ خۆف و خەتەر، وە دام کەفتەم ڕۆ
زامانی کاریی، ئێش نەسرەفتەم ڕۆ
شێرانی جەنگی رۆی نەبەردم ڕۆ
لاقەید، نە هەوای، گەرم و سەردم ڕۆ
بێ باک نە دوژمەن، رۆژی جەنگم ڕۆ
سوپای سەڵم و توور، هەم فەرەنگم ڕۆ
کوشندەی گیرۆی کەڵڕەمانم، ڕۆ
هۆسای تیرئەنداز مار دەمانم ڕۆ
سەیادی کۆ گەرد شۆخ کەمانم ڕۆ
ساحیب بەزم و رەزم هامدەمانم ڕۆ
پەرێ رۆی شکار، بێ قەرارم ڕۆ
دارای شەوق و زەوق، میر شکارم ڕۆ
دەنگ بڕیای نە سەر کلاوانم ڕۆ
شۆن بڕیای، نەپای شەتاوانم ڕۆ
نەچیرگای قەدیم، بێ ساحێوم ڕۆ
زەلیل و زگار، حاڵ پەشێوم ڕۆ
ئەساسەی شکار، میراس کەفتەم ڕۆ
ئاخ زامانی سەخت ناسۆر کەفتەم ڕۆ

زەمزەمەی نۆکەر، دیواخانم ڕۆ
بەرزە هەوارگەی، ئێلاخانم ڕۆ
شۆڕەسواران رۆی مەسافم ڕۆ
بێ خۆف و خەتەر، بێ گەزافم ڕۆ
ئەسڵەحەی تەیار گشت خاسانم ڕۆ
تەفرەقەی دەستی، ناکەسانم ڕۆ
ئەسپ و ماین و زین، وەجا مەندەم ڕۆ
نۆکەر و رایەت، پەراگەندەم ڕۆ
خانمان وەناز، بێ ناز کەفتەم ڕۆ
ئای دیدەی لێلاو ئێش نەسرەفتەم ڕۆ
بابۆی منالان، نازەنینم ڕۆ
وەناز پەروەردەی شۆخ جەمینم ڕۆ
قەرەچۆڵ بڕیای ڕیشەکەنم ڕۆ
بێ قەدر و حورمەت، هەزار پەنم ڕۆ
ئەسیرکێش کریای، کول شارانم ڕۆ
تەفرەقە و تەقسیم، زیندانانم ڕۆ
زەلیل و ژێردەس، بێ ویجدانم ڕۆ
دووچاری دەردان، بێ دەرمانم ڕۆ
نە گۆشەی زیندان، کەساس کەفتەم ڕۆ
بێ چارە و فەقیر، زبان بەستەم ڕۆ
بێ خەرجی و موحتاج، هەم عوریانم ڕۆ
سۆچیای زوڵمی سەخت دڵ بریانم ڕۆ
ناخۆش و زەعیف، گشت مەفلووکم ڕۆ
هەریەکێ، رەئیس یەک، بلووکم ڕۆ
ڕۆ پەی بەرگەشتەی رۆزگارم ڕۆ
بێ دەوا و عیلاج، ناهەنجارم ڕۆ
وەفدای یەسیران، بێ کەس مەندەت بام
بێ یار، بێ یاوەر، پەراگەندەت بام

فێدای سەیرانگای کۆسارانت بام
کۆچ و مەنزڵگای، وەهارانت بام
دمای زاری و شین، واوەیلا و مەحشەر
حەرەکەت، کریا، پەرێ، روانسەر
ئاسمان و زەمین، سەردا بیی وەهەم
ماچی پەی ئێمە، گرتەبین، ماتەم
ئەو ڕۆ، ڕۆیێ بیی، تاریک و زوڵمات
نەی پێش ئامەدە، عەقڵ مەبیی مات
هەرتا وە زانوو، نە تۆی هەڕگ و ئاو
هەم واران و وەفر، مەوارا، وە تاو
ئەو ڕۆ، تا ئێوار، وە چەند دەردیسەر
شەو مەنزڵگامان، بیی وە ڕوانسەر
ماڵ تەنگ و تاریک بێ ئاگر پەڕ دوود
ژێر، خاک لیباس تەڕ، هەوا نە بروود
هەر نەوع وەهەرحاڵ، شەو وە ڕۆ کەردین
ئاخ چەند بەدبەخت بین، چەنی نەمەردین
سوب سەحەر، وەی حاڵ، راهی بین جە نۆ
دامان نە ئاوی سەردی وشکەرۆ
وەی حاڵی پەشێو، هەڕگ و هەوای سەرد
بێ نان، بێ خۆراک، دەرد وەبانی دەرد
گرۆی بێ ویجدان، هەم نە چوار ئەتراف
مەشین، وە ڕاوە، مەداشان گەزاف
ئەو ڕۆ هەم وەی تەور، جە سوب تا ئێوار
نە قەڵعەی رەزا، مەنزڵ دان، قەرار
ئەو شەویچ نەوجا، زیندەگی کەردیم
نان و خۆراکێ، وەگیر ئاوەردیم
سەحەر دووبارە، حەرەکەت کەردەن
قەڵعەی یاوەریی، نەزەر ئاوەردەن

گوزەرگا، نە پای، قولەی وەیس مەویەرد
هەرچەند ئیلتیماس، ئیلتیفات نەکەرد
ئەڵبەتە، ئێمەش، مستەوجیب زانا
وەر نە، پەی تەقاس، نەردێ مەشانا
هانا، هەر وە تۆن، وەیسی یەمەن ماڵ
باز هەم هیممەتێ، نە دمای هەشت ساڵ
ئەو ڕۆ، تا ئێوار، وە دەوانی دەو
مەنزڵ وە مەنزڵ، تا مەنزڵگای شەو
پاپەتی و برسیی، ئەلعەتەش، پەی ئاو
سەدەمەی وەی تەور، کەس نەدیەن نەخاو
غرووب وارد بین، وە قەڵعەی یاوەر
جای کەسافەتێ گرتەن ئەو نەزەر
پەی ئێمە نەوجا، تەوێڵە و ئەنبار
تاریک و نووتەک، مەنزڵ دان قەرار
بە وێنەی حەیوان پەڕ بیی نەمەردم
سەرتاپا، مەملوء، نە سپێی گەندم
نە خەو نە خۆراک، پا زەخم و ناخوەش
مانیا و مردگ، نائومێد دڵڕەش
تەعریفی ئەو شەو بێ زیاد و کەم
حەشر و جەهەننەم، هەردوو دین وەچەم
وە هەر گیان کەنیشت شەو کەردین وە ڕۆ
خودا، سامەرگێ، مەنزڵ، ئەو کۆ بۆ
سەحەر هەم جە نۆ، بە وێنەی جاران
سەف ئارا کەردەن، نیزام سواران
مەحبووسین، نە تۆی تەوێڵە و ئەنبار
یەکیەک شمەردەن، کەردەشان قەتار
ڕوو نە کرمانشاه، حەرەکەت کریا
بنە و بارخانە، یەکسەر بار کریا

یاوان نە گۆشەی قفەی گڕاوەنگ
چەند ساعەت نەوجا، ئێمە کەردەن لەنگ
نە تۆی قفەدا، ئێمە و نیزامیی
تا چەهار ساعەت، ئەوسا تەمام بیی
ڕاهیی بین وە ڕا، نەو دەشتی بێ پەی
داخم، شەو مەنزڵ، کۆ بۆ، خودا کەی!
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، جە گشت ڕو بەدتەر
مانیا و خەستە، مەنزڵ، هەم دوورتەر
قەڵعەی هۆمەرمل وە مەنزڵ کەردین
ئەو شەویچ نەوجا، زووخاوان وەردین
سەحەر پەرێ شار حەرەکەت کریا
وێنەی هەر دە جار، تەرتیبات دریا
ئیعلان کەردەبین، وە تەمامی شار
ئوناس و زکوور، سەغیر و کیبار
پەرێ تەماشا، نە کەناری شار
بەیان بونیان، ئەسیرانی زار
وەی تەور نمایش مەدان بەوێشان
ئەسڵەن، خەجاڵەت، هیچ نمەکێشان
میللەتێ وە مەیل ئیتاعە کێش بۆ
گرتە و بەستەی ئەو هونەرش چێش بۆ
وەیەک نمایش، واردمان کەردەن
چمان ئەسیری خارج، ئاوەردەن
گاراژێ نەوجا، تەهیە، کەردەن
مەنزڵگای ئێمە، بەو یاگە بەردەن
بە وێنەی حەیوان، گەلەو گۆسفەند
کەردەن، نە ئەوجا، وەسەد هەزار پەند
ئەو کەسە، خەتای خانەدان، کەرۆ
قاتڵی چەند کەس، وە دەس باوەرۆ

رەفتارش، بەو تەور نمەبۆ چەنیش
بە غەیر، جە ئەشخاس، نامەرد و بەدکێش
دە شەوانە و ڕۆ، نەو یاگە، ویەرد
بێ فەرش و پۆشاک، نە ڕووی خاک و گەرد
ڕاگەی زیندەگی، بەستەبێن، لێمان
یەکێ نانێ وشک، مەدریا، پێمان
دمای سەدەمە و زووخاو نە ئەوجا
دەسە وە دەسە، حەرەکەت دریا
جە مودەی دە ڕۆ، چەند نەفەر مەردەن
هەر نە کرمانشاھ، نەعشش، سوپەردەن
یەکێ نادرسان، هەورامانی تەخت
دووەم فەتحوڵڵا، ئیناخی بەدبەخت
سا وە هەر نەوعێ کەسافەت کاریی
حازر کەردشان، ماشینی باریی
پەنجا، شەست نەفەر، نە تۆی یەک ماشێن
مەئموور و حەبسی، چێن نە بانی چێن
وەچەند ئیفتیزاح حەرەکەت، کەردەن
ئیختیار نەبێ، هەرجا مەوەردەن
ڕاهی بێن وە ڕاھ، تا وە نیمەشەو
مەنزڵ وە مەنزڵ، وە دەوانی دەو
تا ئەسەد ئاباد، خەستە و نیمەگیان
تەوێڵە و کادان، مەنزڵ دان، پێمان
ئەو شەو وەهەرحاڵ، وە ڕۆ ئاوەردین
پەرێ بەدبەختی، هەر ماین، نەمەردین
سەحەر هەم جە نۆ حەرەکەت کەردەن
نە ڕای هەمەدان، گوزەر، مەکەردەن
وەختی نیمەڕۆ، نە کەناری شار
ئێستیگای ماشێن، نەوجا، دان قەرار

نیم ساعەت کەمتەر، مدران، نە ئەوجا
ئەمری حەرەکەت، دووبارە، دریا
مەنزڵگای ئەو شەو قەزوێن دان قەرار
مەدارا نەبێ، ئەو ڕۆ، تا ئێوار
ڕاگەی دووری بێ، ئەو ڕۆ تەی کریا
ئای چەند زووخاوان، وە مەردم دریا
نیمەشەو وارد، بەو یاگەی خەراو
مانیا و مردگ ئەلعەتەش پەی ئاو
چێش واچوون، چەنی وەنەمان شییەن
سەحرای کەربەلا، وەی تەورە نەبییەن
دوو شەوانە و ڕۆ، نە قەزوێن ویەرد
جا تەنگ و تاریک، هەوا تۆف و سەرد
بەعزێ ئیفتیزاح نەوجا دین وە چەم
نەدیەنش هیچ کەس، ئەولادی ئادەم
ساحیب مەنسەبان، یەک ئۆردێ وەندەن
یەکی سێ قەران، جە گردین سەندەن
واتشان، ئاشێ، لازمەن، پەیتان
ڕەفعی خەستەگی، ڕا، کەرۆ، لێتان
یەک ئاشی ماشێ، پەیمان بار کریا
وە هەر تەرتیبی، زەهری مار کریا
داخم هەر ئیدەن، نەی دنیای ستەم
هەرکەس هەر کارێ، نەوینۆ وە چەم
واتەی کەسێ تەر، ئەسەر نەدارۆ
نەی گۆش مەشنەوۆ، نەو گۆش مەویارۆ
بازە با هەر وێم بسۆزوو وە دەرد
تا ڕووی قیامەت، چەنی ئاهی سەرد
چون، وەبێ جیهەت، دووچار بییەنان
نە تۆی پۆسی وێم بریان، بییەنان

دووباره ماشین، هەم حازر کریا
ئەمری حەرەکەت، پەی مەرکەز دریا
دمای نیمەڕۆ، وارد بین وە شار
باخی شاهە مەنزڵ، ئێمە دان قەرار
تا یاوان بەوجا، هووراشان کێشا
یەعنی حازر بان، پەرێ تەماشا
چەند دەسە، سەرباز، بە خەت و زەنجیر
ساحیب مەنسەب و موزیک و شەستیر
پلەی سەختێ بێ، ئەو ڕۆ، نە ڕێمان
ئومێدی حەیات، نەمەن، پەرێمان
جە بەدبەختی بێ، ئەو هەم نەکریا
نەک، جە خۆشبەختی، تەسویب نەدریا
تەمامی حەبسی، کول تەحویل دریا
سەد نەفەر نە تۆی یەک ساڵۆن کریا
ئەفسەری شاهی، نەوجا، ئەمرش دا
کەتی بەستەمان، ئەوسا، وا، کریا
وەلحاسڵ دە ڕۆ، هەم نە باخی شاه
زیندەگی کەردین، وە سەد ناڵە و ئاه
جەودما یەک ڕۆ سەف ئارا کەردەن
مەحبووسین، تەمام بەو یاگە بەردەن
دەسە، وە دەسە، ئەسامی وەندەن
پەرێ، زیندانان، تەقسیم مەکەردەن
گاهێ وە دڵتەنگ، گاهی هەم دڵشاد
ئێمەشان هەم بەرد، و عیشرەت ئاباد
یەک شەوانە و ڕۆ، نەوجا، هەم ویەرد
وە چەند خەیاڵات هەزار ئاهی سەرد
پەرێ چل نەفەر ماشین ئاوەردەن
یەک نەشۆنییەک کول سوار کەردەن

وە هەر تەرتیبێ حەرەکەت کریا
شاری قوم مەنزڵ، شەو قەرار دریا
ڕاهی بین وە ڕاه، تا وە نیمەشەو
وارد بین بەوجاه، بێ خۆراک بێ خەو
دوو حەبسی تاریک یاگە دان پێمان
بە وێنەی حەیوان، ئەو شەو بی جێمان
سەحەر دە نەفەر بەردەن وە زیندان
باقی ڕاهی بین پەی شاری کاشان
نەو ڕۆ، تا وە عەسر، مەدارا نەبی
گیان نەجای سەختەن، چەنی بەر نەشیی!
ئەو شەو نەکاشان، وە ڕۆ ئاوەردین
سا وە هەر نەوعێ، زیندەگی کەردین
دە نەفەر نەوجا، باز هەم جیا بی
حەواڵەی زیندان، کاشان کریا بی
بیست نەفەر، ئێمە، پەرێ ئەسفەهان
حەرەکەت دریا، خەستە و نیمەگیان
ساعەتی دوازدەی نیمەشەو تەمام
ئێمە دان تەحوێڵ، مەدرەسەی نیزام
دوو حەبسی تاریک، بێ نان بێ خۆراک
جا تەنگ و نمناک، غەڵتان، نە ڕووی خاک
بێ خورد و بێ خاو، شەو وە ڕۆ کەردین
جە، حەد، ویەردە، زوخاوان، وەردین
ئەو ڕۆ، کە سێزدەی عیدش، مەوانان
ئێمە دان، تەحوێڵ حەبسی ئەسفەهان
دمای تەشریفات، قانوون و تەفتیش
هەرکەس، هەرچیش بی، تەمام سەندەن لێش
تا ئاخر جەم بین، نە تۆی زەخیرە
ئەو ڕۆ دان، پێمان، قاتوخ و جیرە

نمرەی یەک مەعلووم کەردەن پەرێمان
نە تۆی پەنج ئوتاق، قەرار دان، جێمان

ئەو شەو ساکن بین تا وەسوب سەحەر
واتشان، ئاما ، بیست نەفەرێ تەر

ئەوان، هەم جە لای، ئێمە جاگە دان
هەورامانی تەخت، چەنی مەریوان

ئیسە بێ خەبەر، بێ جورم بێ دەلیل
جە دیوانی حەرب، مەحکەمە تەشکیل

دوو ڕۆ، پەی دەرپەی، یەکسەر کول بەردەن
هەریەک دووجار، مەحاکەمەش کەردەن

تا وەیەک حەفتە، هیچ باسێ نەبێ
یاوەر جەوادخان، ناگاە حازر بێ

دەسە وە دەسە، سەدا کەردەشان
پەرێمان، نامەی ئەعماڵ، وەندشان

دە ساڵ، تا پەنج ساڵ ئیبلاغ کەرد پێمان
حەبسی ئەسفەهان، کەردەن، وە جێمان

هەشت ساڵەن چەند کەس، ئامان و شییەن
هێمای ڕای نەجات، پەی ئێمە نییەن!

مەزڵوومی ئێمە، جە حەد ویەردەن
کەریم وە زاتت بێ پەنا و پەردەن

جە لای مەخلووقات ئومێدمان بڕیان
فەریادڕەسیی کەر، ریشەمان کنیان

وە ڕەحمەکەی وێت، ئیحیا کەر ئەمجار
خەلاسمان کەرە، ئەی زیندانی تار

ناردنی شەماڵ و پەنا پێ بردنی:

یەک ڕۆ، نیشتەبیم، نە گۆشەی زیندان
ڕەنگ زەرد و زایف تەن لوخت عووریان

دڵ پەڕ نە زوخاو دەردی نیهانی
سەر نیام، وەبان، کاسەی زرانی

دەس کەمەند کەردم، نە دەوری زانوو
نە دەریای بێ پەی، هەر باڵ مەشانۆ

قامەت خەمیدە، لوول وەردەن وە هەم
تاوایای بۆتەی، هەتیتەی ستەم

زەلیل و زگار، دڵ پەڕ نە حەسرەت
کەوتەی سۆچیای نار و زوڵمی سەخت

بێ قەدر و قیمەت، بێ یار، بێ یاوەر
کەسیف و موحتاج، مەبغووزی نەزەر

ڕەنگم چون خەزان پایزان زەردەن
سەرتا پای تەنم ئالوودەی دەردەن

هەر دەردەن مەدۆم وە ڕووی زەمین دا
هەر ڕۆ دەردێ تەر هانە کەمین دا

یەک دەم ئاسایش پەیمان نەمەندەن
هەر ساتێ سەد جۆر گیان، لێمان سەندەن

هەشت ساڵەن وەی تەور نەی زیندانی تار
گرفتاری دەس زاڵم و ئەغیار

غەریب و بێ کەس پاشیای شاران
تەفرەقە و تەقسیم دوورکەفتەی یاران

ڕەفیقان تەمام یەک جە یەک بەتەر
غەرقەن، نە گێجاو دەریای پەڕ خەتەر

قەومان و خوێشان، هەریەک نە شارێ
هەریەک گرفتار دەستی ئەغیارێ

ئەوەن زووخاوان زیندانان وەردەن
یەک نە شوێنی یەک، کول گیان سپەردەن
هەم سەرانی من یەکیەک هەم مەردەن
لووان حەسرەتان وە گڵکۆ بەردەن
چێش واچوون جەو وەخت نەزعی گیان کێشان
نە یار، نە یاوەر، نە قەوم نە خوێشان
هەرچی چەم مەدان، پەرێ خەمخوارێ
کەسێ دیار نەبێ، جە هیچ دیارێ
ئەڵهای فەرزەندان، مەکەردەن تاو تاو
دڵ ئەرسەنگ مەبی، سەنگ مەبی وەئاو
وەلحاسڵ وەی تەور، نە گۆشەی زیندان
وە بێ نازکەفتە، تا بەر مەشیی گیان
دەردەم یەک نەفەر، حازر مەکەردەن
نەعشی، ئەو وە حەبس، تاریک مەوەردەن
نەوجا، کەفتەبێ، یەک شەوانە و ڕۆ
تا دوکتۆر بەیۆ، تەسدیق بکەرۆ
ئەوسا مەوەردن، وە کەناری شار
بێ قەدر و حورمەت، بە وێنەی ئەغیار
یاران، عەزیزان، گرانەن، دەردم
ئینە دیم، وەچەم، هەرمام نەمەردم
هەر جە ئاڕۆوە، تا عەهدی ئادەم
سەدەمەی وەی سەخت، کەس نەدیەن وە چەم
ئارەزووم ئیدەن، نەی دنیای فانی
قاسیدێ مەحرەم رازی نیهانی
با خەبەر نەحاڵ، جەمعی زیندانی
بکیانۆن وەلای یارانی گیانی
سەرگوزەشتمان، تەمامیی یەکسەر
مەنزڵ وە مەنزڵ، پێشان دۆ خەبەر

تەفەککر کەردم، غەیر جە بای شەماڵ
مەحرەمی ڕازەن، حاڵزانی ئەحواڵ
زەحمەتکێش بییەن، پەرێ بەدبەختان
سەفا بەخش بییەن، پەرێ زام سەختان
هەر ئەو مەتاوۆ ئەنجام بدۆ کار
کارش هەر ئیدەن، هەر سوب تا ئێوار
(طرفه العین)ێ، دنیا تەی کەرۆ
هەر خەبەرێ بۆ، مارۆ و مەوەرۆ
شەماڵ فیدات بام، گرانەن دەردم
فەریادڕەسیی کەر، وەر نە، ها، مەردم
شەماڵ، ئامانەن، مەدارا، مەکەر
ڕاگەی ولایەت، بگێرە، نە، وەر
یا خودا وێران بۆ، ئەسفەهان، تەمام
بییەن، وە دۆزەخ، ئێمە خاس و عام
حەرەکەت بکەر، جەی وەر مەکانە
یا خودا، بۆ وە جێی باید قوشخانە
ڕاگەی دلیجان بگێرە نە وەر
مەنزڵگان، نەوجا، لادێ نیگاکەر
ئەر مەیلی سەیران، نە تەنز و کاشان
نە سەری ڕاتەن، بویەر، نە لاشان
نەوجا، ویەردی منارانی بەرز
بەرق مەدۆ وە هەم وە سەد هەزار تەرز
مەعسوومەی قومەن، گرتەنش قەرار
وە زاهیر مەدفوون، وە باتن بێدار
شەماڵ، دەخیلەن، ئامان سەد ئامان
زەلیل و بەدبەخت دەستم وە دامان
هەر تا، مەتاویی نەوجا ساکن بەر
پەی نەجاتمان، ئیلتیماس بکەر

مەلجەئو پەنای شاه و دەروێشەن
ئاگا ، نە ئەحوالّ، بێگانە و خوێشەن
پەرێ تەقسیرات، زوانم لەنگەن
دەستگیریی کەرۆ، عەرسەمان تەنگەن
غەریب و بێ کەس، بێ نەوا و فەقیر
بێ دوون، بێ جیهەت، هەشت سالّ نە زەنجیر
غیرەت، هەر لایق وە ئەوان بییەن
ئومێدی حەیات، نە دەس، بەر شییەن!
دمای عەرزە و حالّ، مەدارا مەکەر
دوو ڕا نەوجا ، هەن، خاس تەشخیس بدەر
دەستی ڕاست، جادەی شەهری تەهرانەن
ئیشتیباه نەبۆ، دەخیل ئامانەن
نە ئەوجا ، مەویەر، ئامان هۆشت بۆ
نەوا، ئاسیبێ، وە تۆیچ بیاوۆ
(دارْ المَظْلَمَنْ) قەتلّگای عامەن
مەنبەعی سدوور، حوکم و ئەحکامەن
هەشت سالّەن، تەمام، ئێمە بێ تەقسیر
عەرز و حالّ مەدەین، وە شاه و وەزیر
ئەسلّەن، جوابێ، پەی ئێمە نییەن
زولّمێ، وەی سەختی، کەی بی، کێ دییەن!
شەمالّ دەسی چەپ جادەی عراقەن
بگێرە نە وەر، تاقەتم، تاقەن
مەنزلّ وە مەنزلّ، تا سولّتان ئاباد
سەیری وێت کەرە، تۆ وە خاتر شاد
نە ڕای هەمەدان، حەرەکەت خاسەن
زووتەر مەیاوی، مەسلّەحەت پاسەن
هەر وەخت کە یاوای، وە کۆهی ئەلّوەند
لادێ نیگاکەر، بەو سەحرا و دەروەند

هەمەدان، یاگەی پەڕ، سەفا و سەیرەن
پایتەختی قەدیم، شاه و وەزیرەن
نەوجا ، نیگاکەر، پەی کۆهانی بەرز
خەتخەت و ڕەنگڕەنگ،هەریەک،وە یەک تەرز
کۆی بێستوونەن، نە عالّەم بەرزەن
نەقش و نیگارش، وە هەزار تەرزەن
مەشهووری عامەن، ئۆستادیی فەرهاد
ڕەنجش پەی شیرین، یەکسەر، شیی وەباد
سەیری نەقاشی بێستوون کەردی
رەفعی خەستەگی، ڕاگەی دوور کەردی
رشتەی شاهۆ کۆ وەر نەدەی نە دەس
شەمالّ، دەخیلەن، تا ئاخر نەفەس
ئەو ڕا نموونە، پەرێ کوردستان
مەیاونۆت بەوجا ، وە سووک و ئاسان
نەوجا ، ویەردی، پەڕاو دیارەن
نە فەرقش دایم، تەم و بوخارەن
(دایم الاوقات)، وەفراو جارییەن
بەرز و بلّندەن، خاس دیارییەن
یاگەی کەلّڕەمان، میر شکارانەن
مەنزلّگای وەهار، شەدەلارانەن
سەختی کۆی پەڕاو، مەشهووری عامەن
ئەو هەم نەجای وێش، ساحیب مەقامەن
تاقۆسان، نە پای ئەو نەقشش کنیان
کۆسی کەیخوسرەو نەو یاکە ژنیان
شیرین و خوسرەو، وە شەو دێزەوە
تەمام سەرداران، شەڕ ئەنگێزەوە
نە وەحش و تیوور هەرچی هەن تەعام
کول نەقشش کنیان، خولاسەی کەلام

چەشمە و سەراوێ، نەوجا، جارییەن
شەماڵ، نیگاکەر، خاس دیارییەن
سەیرانگای سەیاح، تەمامی دنیان
ماچان تەعمیرش، هەم تازە کریان
شەماڵ، مەویەرە، گیانم فیداتەن
کرماشان نزیک نە سەری ڕاتەن
شارێ قەشەنگەن، پەڕ سەفا و سەیرەن
بازاڕ، خیابان، مەغازە و دەیرەن
ئەترافاتی ئەو چەشمە و سەراوەن
ئەویچ وە مەسکەن، ئێمە حەساوەن
خاس بگێڵ نەوجا، سەیرانی وێت کەر
قەوم و ئاشنا، باوەر، وە نەزەر
ئەر دیت ئەشخاسێ، پەی ئێمە کەیلەن
یا خەفەتبارەن، با وەفا و مەیلەن
سەفا و سڵامێ ڕەدو بەدەڵ، کەر
سەرگوزەشتمان، پەی ئەو بەیان کەر
بواچە پەنەش، حاڵ و باڵمان
سووچیای زوڵمەت، کۆی زوخاڵمان
جەودما، ئەمری، حەرەکەت بدەر
وێت ئاسا، بناڵ، گێجەلوولە وەر
ئامانەت فەرزەن، دەخیلەن شەماڵ
دیارەن قەندیل، وەیسی یەمەن ماڵ
یاگەی ئومێدەن، زیارەتگاهەن
دەستگیری مەزڵووم پەشت پەناهەن
سەحرای هۆمەرمل، بگێرە نە وەر
داخڵ بەر نەوجا، بێ خۆف و خەتەر
عالی مەقامەن، بڵندەن پایەش
ڕاحەت کەر یەک دەم، تۆ هەم نەسایەش

ئیخلاس وەرزیی کەر، وە دیدە وە گیان
سێیەکی ئۆمەت، وە ئەو بەخشیان
شەماڵ، تۆ وەکیل عەرزە و حاڵەنی
هەرچەند وێت شەخسێ پەڕ کەماڵەنی
غەریب و بێ کەس، دڵ پەڕ نە هیجران
هەشت ساڵ گرفتار، حەبسی ئەسفەهان
پیر و زەعیف و هەزار لا، بەدبەخت
ژاکیای دەوران، زوڵم و زۆری سەخت
نەحیف و خەفیف، مەحرووم، جە دنیا
ریشەی زیندەگی، سەد ساڵەم کنیا
یەکجار، پەشێوەن، حاڵ و باڵمان
عاڵەمش، گرتەن، بۆی زوخاڵمان
مەحروومی دیدار، ئەولاد و دۆستم
وەختەن بەرشۆ، نە پۆستم (ئسخوانم)
شەماڵ دەخیلەن، هەر تۆ هەنی کەس
ئامان دامانش، وەر نەدەی نە دەس
عەرز کەر، نە خزمەت، وەیسی یەمەن ماڵ
سەرتا وە دامان، بووین وە کۆی زوخاڵ
دووری هەناسەم بەر مەشۆ کۆکۆ
مەر قرچەی جەرگم، نەیاوان، وە تۆ
مشکڵ گوشادەن، پەی کول کەس هەردەم
(رجال الغیب)ەن، ئەوتادی عالەم
شەماڵ، قوربانت ئیستیغاسە کەر
تا قەوڵ، نەسانی، نەو یاگە، مەویەر
دمای ئیتمینان بوڵند بەر نە ئەوج
سەف ئارایی کەر، تیپ تیپ و فەوج فەوج
خیتەی ناو دەروەن بگێرە نەوەر
چالاوە و، بێ هەور، باوەر وە نەزەر

نەوجا ، نیگاکەر، دەشتی سایدەشتەن
سەحرا و موسەتتەح، ماچی بەهەشتەن
تۆ تۆ و بن وە بن، چالاو بگێڵە
نەچیرگای سەیاد، هەوراگەی خێڵە
قاعیدە و قانوون، کول جە بەین شییەن
قەدیم، یاگەی عەیش، خەوانین بییەن
نەوجا ، ویەردی، دەشتی ماراوەن
ئەو جە من بەتەر، جەرگش کەواوەن
ئەهالی ماراو عاجز و دڵرێش
ئازیەتبارەن، پەی زیندانی وێش
شەماڵ دەستی چەپ فەرامۆش مەکەر
شالیاوان مەحدوود، خاکی روانسەر
ئیسمش مەشهوورەن، بیهتەر ئەملاکەن
پەی مەردانی، ئەو جەرگم چاکچاکەن
ئیسە نە زیندان، کەوتەن وەبێ کار
زەلیل و موحتاج، چون گەدای بازار
ئارام و کەمکەم حەرەکەت بکەر
قولە و قولە، تا وە روانسەر
شەماڵ، چەند ڕۆژێ، نەوجا مەکان کەر
بگێڵە پێش دا، ئی سەر، تا ئەوسەر
ئێلاخانی بەرز، چەشمە و سەراوەن
هەرکەسێ دییەن جەرگش کەواوەن!
یاگەی کەڵڕەمان، شکارگای خانەن
ئەلحەق شامولکەن، بیهتەر مەکانەن
چەندساڵ، نە دەوران، دنیای دوون شییەن
یاگەی دەبدەبەی ئەردەڵان بییەن
چەند وەلی نیعمەت، چەندێ، سەرداران
وە عەیش و عیشرەت، دنیا ویاران

چەند والی زادە، نەوجا ، پەروەردەن
فەڵەک وە ناکام، دووبارە بەردەن
چەندێ نۆکەران، چەند فەڕاشباشیی
غولام و کەنیز، چەنی داواشیی
چەند سوپا و لەشکەر، کۆس و بەشارەت
فەڵەک وە یەک جار، کول دا وە غارەت
ئەوەن نازاران کەفتەن، وە بێ ناز
پەی ئەوان جەرگم، مەگێران، وە گاز
شەماڵ، وە گیانت، فەڵەک، خدێشەن
تا نۆشێ بدۆ، سەد نێش، نەجێشەن
بویەرە، نەوجا ، دڵ بیی وە کەواو
بشۆ، بنۆشە، ئاو کانی سورخاو
بنۆش ئەو شەربەت، چەند جام پەیاپەی
شەرتمان ئیدەن، یادیی ئێمە کەی
پشتە و دەرەویان، بانی زەڕ نە تەمام
بگێڵە پێش دا، وە مەیل و مەرام
زەڕنە مەشهوورەن، بیهتەر ئێلاخەن
چەند خان خەوانین، پەی ئەو وە داخەن
تەعریف و تەحسین، ئەو وەر مەکانە
هەرچی بواچوون، زیاد مەزانە
خەراجیانەن، نەوجا ، دیارەن
پەرێ نەعلەی نی، ئازیەتبارەن
دمای سیاحەت، بان زەڕنە کەردی
ئەو چەشمە و سەراو ئاوێ سەرد وەردی
چەپ و ڕاست سەیران ئەملاکات نەوجا
وەشتەرەن، نە سەیر باغی ڕۆح ئەفزا
ملەی لۆن، نەوجا ، باوەر، وە نەزەر
چالاوەی گەشن، بگێرە، نە وەر

نه ملەی گەشن، سەر باوەر وە بەر
سەیری ئەملاکات، روانسەر بکەر
چە خاس دڵگیرەن، ئەو زێد و ماوا
شەماڵ، وە گیانت، جەرگم شکاوا
بویەرە، کەمکەم کلاوە و کلاو
تا مەشییی وە بان چالاوەی سورخاو
چەند خان و ئەمیر، نەو یاگە نیشتەن
عەجایب ئاوەن، خوا سروشتەن
ساتێ ڕاحەت کەر، با سەفا و سەیرەن
سەوز و خوڕەمەن، یاگەی نەچیرەن
جۆق جۆق کەڵڕەمان، مدران وە پاوە
مەیان، مەویاران، وە لارە ماوە
نەوجا، ویەردی، گڵکێ دیارەن
ئامانەن شەماڵ، جەرگم خارخارەن
پەی توولی کەلام، ئەر تاقەت بارۆ
هەر قولە سەنگێ، یەک ئیسمێ دارۆ
ئەو تونکە تونکە، یەکسەر، هەوارەن
مەنزڵگای عێڵەن، یاگەی دەوارەن
پەی ڕۆی نەدامەت، نە جەمعی مەردم
چەن وەختێ مەنزڵ، نەوجاگە کەردم
ئیسە هەر ئەو فیکر، ئەو خەیاڵ ئەو خاو
سۆچنان جەرگم، کەردەن، وە کەواو
نەویر، نمەشۆ تا وە ڕۆی مەردەن
دین و ئیمانم جە دەسم بەردەن
بەدبەختی بەختەن، شەماڵ گیانی تۆ
وەر نە من جە کۆ! ئەسفەهان جە کۆ!
دەس مەدەر لە زام گشت گیانم خەستەن
عەقڵ ڕای تەقدیر، هیچ وەخت نەیەستەن

شەماڵ، مای میرەن جە حەد بەرشییەن
شکارگای قەدیم، حکوومەت بییەن
ڕاحەت کەر، نەوجا، یەک شەوان و ڕۆ
تەمام سەیران کەر، خاکی جوانڕۆ
شەماڵ هۆشت بۆ، گیانم فیداتەن
سەراوگەڕ نەوجا، نە چێری پاتەن
ئامانەن دەخیل چێش مەکەری پێم
ها وەختە، ئایر یەکجار بشۆ لێم
حوبولوەتەنەن، نیسفولئیمانەن
فەرمووده و تەدسدیق پەیغەمبەرانەن
تا سەیری شاهۆ تەمام نەکەری
تەشریف وە دێهات، پاین نەوەری
مای میرەن بەرزەن، سەفا ماوەرۆ
نیگاکەر نەوجا، تا چەم کار کەرۆ
هەرجا مەیلت هەن، یەکسەر دیارەن
ئەر سەحرا و دەشتەن، ئەگەر کۆسارەن
ئای شەماڵ، یەکجار، گرانەن دەردم
چەند شەوان نەوجا، وە ڕۆ ئاوەردم
چەنی چەند سەیا، ڕەفیقی خۆشخۆ
کارم هەر ئێد بی هەر شەو تا وە ڕۆ
سەحەر هۆرێزە، نە ئەو سەرکلاو
تەشریف بەر، وە بان، کانییەکەی مەڕیاو
ئاوی حەیاتەن، جامێ بنۆشە
وە گیانت شەماڵ، قەلبم بێ هۆشە
ئاخێزکەر، نەوجا، کەل بەورەوارەن
گوزەرگای عێڵەن، ڕاگەی هەوارەن
چەند ماجەمینان، نەوجا ویەردەن
چەنێ نازداران حەسرەتان بەردەن

چەند خان خەوانین ئامان و شییەن
کۆچ و تەڵمیت بار، ڕەنگینش دییەن!
بویەرە، نەوجا سێ خڕان، تەی کەر
شاه نشینەکە، باوەر، ئەو نەزەر
شاه نشینەکەی سانا و مەشهوورەن
پەی تۆ نزیکەن، پەی ئێمە دوورەن
شەماڵ نیگاکەر، هەوارێ وەشەن
نیشتەن، نەو یاگە، تەمام دڵکەشەن
بنیشە نەوجا، با سەفا و بەرزەن
سەیران، نە ئەوجا، وە هەزار تەرزەن
بەردی کە شکانەن، نە ئەو یاگەی بەرز
مەنزڵگای شەوەن، وەختی کەڵە هەرز
چگاکەی سانا و مەعروفەن، نەوجا
بەرز و قەشەنگەن، پەرێ تەماشا
کانی هەمرۆئی نە سەری ڕاتەن
سەرکەشیی کەرە گیانم فیداتەن
چاشتەوەر نەوجا، چە خاس دیارەن
هەمیشە و دایم، پەڕ نە شکارەن
کەلی گوڵیجێ، یاگەی هەوارەن
با سەفا و سەیرەن، جاگەی شکارەن
مەنزڵگای شەوبی، نە وەختی شکار
مەگێڵاین پێش دا، دیار وە دیار
چەند وەختێ نەوجا، وە عەیش و عیشرەت
چەنی ڕەفیقان، مەکەردیم، سوحبەت
کەلی تفەنگچی و تەڵاش، نیگاکەر
شەو مەنزڵگامان، باوەر وە نەزەر
بدیە ئاساری ئێمە، نەمەنەن
یەکجار، هەر ئێدەن، گیان جە من سەنەن

شەماڵ، یا نە گشت، بدەر دماوە
بشۆ وە خدمەت، پیر خدری شاوە
یاگە و مەقامش، عالیەن، نەوجا
مەشهوورەن قەدیم وە ساحێو پەنا
مەواچان پیری هەزار ماڵ جافەن
فەریادڕەس بییەن، هەم سینە سافەن
باپیرەی جاف و جوانڕۆ بییەن
ئیسە ئەولادەش، گشت زەبوون بییەن
ئەسیرکێش کریان، وە شارانەدا
تەفرەقە کریان، وە زیندانەدا
سەرگوزەشتمان، تەمام بەیان کەر
شەماڵ دەخیلەن بگێرەش کەمەر
واچە هەشت ساڵەن غەریب و بێ کەس
زەلیل و بەدبەخت، نییەن فەریادڕەس
باپیرەمانەن، پەی کەی! پەرێ چێش!
هەر تا مەتاوی، تەعنە بدەر لێش
ئامانەن، شەماڵ، نە ویرت نەشۆ
کافییەن، وەسەن، ڕەحمش بجۆشۆ
دمای عەرز و حاڵ، نەوجا، نیگاکەر
چەپ و ڕاس، یەکسەر، باوەر وە نەزەر
تەمام دیارەن، کۆساران، جە دوور
داڵەهۆ، بەمۆ، دەشتی شارەزوور
هەورامان، پاوە، وە ئاتەشگاوە
شمشێر و سەریاس، قشلاخ تا شاوە
گەرمەزناوەن، چەنی ماکوان
جە نەزەرگاتەن، یەکسەر سەراوان
ساراوەند چەنی بەنیگەز، وەشەن
چەشمە و سەراوش، تەمام دڵکەشەن

جوانڕۆ، تەمام نەسەری ڕاتەن
بگێلّە پێش دا، گیانم، فیداتەن
دمای سیاحەت، قەدەم، ڕەنجەکەر
ڕاگەی نیگاکەر، بگێرە نەوەر
شانی وزیمە، تا کەوەشیروان
ڕاخێز وە ڕاخێز، دەسم وەدامان
بدیە، کەلّڕەمان، نەوجا چێش کەران
جۆق جۆق و فەوج فەوج مەیان مەویەران
مەویەرە ئامان بنی بەرد وە بەرد
مەخسووسەن، وەشەن، سەیری هەوشە زەرد
کەورگی تفەنگچی، ئەسلّی مەکانەن
یاگەی زەمزەمەی ڕەئیس و خانەن
مەنزلّگای قەدیم، سەیادان بییەن
هەر وێش مەزانۆ چەند کەسش دییەن
ئێمەیچ چەند ڕۆژێ، نە عەهدی وێمان
ڕەئیس و مەرئووس، ئێد بێ خدێمان
وەلحاسلّ، چەند وەخت، وە کامەرانی
چەنی ڕەفیقان، یارانی گیانی
شەوان، تا وە ڕۆ، وە سەر مەوەردین
زەمزەمە و مەزاق، شکار مەکەردین
بێ خۆف و خەیالّ، بێ ئەندێش نە کەس
لاقەید جە تەقدیر، فەردی فەریادڕەس
چەرخی چەپ، ناگاه، چەرخش وست ئەوکار
ناغافلّ پێچاش، بە وێنەی تۆمار
شەمالّ، بویەرە، دەردی دلّ بێشەن
ئەر شاه، ئەر وەزیر، ئەگەر دەروێشەن
جوانڕۆ وەشەن، بیهەتەر، ولّاتەن
شەمالّ، دەخیلەن، گیانم فیداتەن

مەکان وە مەکان بگێلّە پێش دا
یاگەی کێ بییەن، کێ گێلّۆ تێش دا
چەشمە و سەراوان، یەکیەک بگێلّە
گشت یاگەی خانان، مەنزلّگای خێلّە
ئاخێز کەر پەرێ دەشتی هەسێران
پەی سەیری کاوات، یاگەی ئەمیران
نیگاکەر کاوات، ئاوش چەند سەردەن
گەرەوش نە ئاو، کول دنیا بەردەن
قورەقەلّا بدیە، ئاوش زەلّالّەن
شەمالّ، بنۆشە، بە تۆ حەلّالّەن
چەمە میرانەن، یاگەی سەرداران
هەوارگە و مەنزلّ وەختی وەهاران
بێلّەگی خەیلێ نە ئەو وەشتەرەن
پەی هەردوو قەلبم، پەڕ جە نەشتەرەن
چەمە میرانەن سۆچنان جەرگم
بییەن، وە باعیس نەزدیکی مەرگم
چەمە میران بێ، مەرکەزی شکار
یاگەی عەیش نۆش مەخسووسەن وەهار
هەوارێ وە شەن، یەکجار با سەفان
عەیش، هەر ئێدەن، دنیا بێ وەفان
ئایشەدۆلّ تەی کەر، تاوە دارۆمەرد
بانی تووان و شیریدەر، بگەرد
ملەو دەشتی گەڕ، بگێرە، نەوەر
بیاشۆش، سەڕۆ، تاوە سەراوگەر
هەوارگەی پشتگەڕ سەنگلّاخ و سەختەن
گاه گاه مەنزلّگای بەندەی بەدبەختەن
هەرچەند نە ئەنزار، نا زیبا و زشتەن
شەمالّ، وە گیانت، پەی من بەهەشتەن

ئیسراحەت بکەر نەو چەشمە و سەراو
ئامانەن دەخیل، جەرگم بیی کەواو
دمای راحەتی، قەدەم ڕەنجەکەر
وێرانەکەی من، بگێر، ئەو نەزەر
داخڵ بەر نەوجا ، خەستەگی دەرکەر
خاس دیققەت بدەر، مەلاحیزەش کەر
وێرانەکەی من نەپای، ئەو دارەن
مەنزڵگای قەدیم، لەیل و نەهارەن
دار وەنێ نەوجا ، گرتەنش، قەرار
عومرش زیادەن، نەدارۆ شومار
سەربکێش نەوجا ، بزان، کێ مەنەن
یاگەی کێ بییەن، ئیسە کێش چەنەن!

وەرامدانەوەی شەماڵ و هەواڵ هێنانی

بەو نام بەو نیشان، سەرکێشام نەوجا
دیم، کە دوو کۆتەی سۆچیای سیا
کەوتەن، نە بەرماڵ، مەناڵان وە دەرد
دەمدەم، مەکێشان، هەناسانی سەرد
چەند نەفەر ئەولاد سەغیر و کەبیر
نە لاشان، کەوتەن، بە وێنەی ئەسیر
واتم، ئێوە کێن، پەی چێش وەی تەورەن
مەرکاری دنیا ، هەر جەفا و جەورەن
واتشان: تۆ کێی پەی چێش مەپەرسیی
دەردەدارەنی، یاخۆ چە کەسیی
واتم: من قاسید دەردەدارانم
مەحرەم و هامڕاز، شەو بێدارانم
ڕەفیق و شەریک، دڵ ئەوگارانم
ئاگا نە ئەحواڵ، پەشێو حاڵانم
یارانی عەزیز، نووری دیدەتان
ساحیب جاو مەقام بەر گوزیدەتان
ئەشخاسی ئەوسا ، نەی وەر مەکانە
جای پەنا و مەلجەء خوێش و بێگانە
سەردار و ڕەئیس، خان و بەگزادە
لاقەید نە بەشەر، شاه و شاهزادە
ئیسە نە زیندان، بێ کەس مەهتووک
بێ قەدر و قیمەت، مەریز و مەفلووک
هەریەک نە شارێ، تەفرەقە کەوتەن
جۆشیای زوڵم و تاویای بۆتەن
غەریب و بێ کەس، موحتاج و بەدبەخت
زەلیل و ئەوگار فشاراتی سەخت

وەزع و حاڵشان، وەی تەور پەشێوەن
دووی هەناسەشان، بیشتەر پەی ئێوەن
ئێد واتم، ناگاه کەوت و شیی نە هۆش
وە دەم دەردەوە، بەر ئاما خرۆش
واتش: ئەی شەماڵ، هەی بەر گوزیدەم
قەدەمت وەبان بینایی دیدەم
یە تۆ بیت ئامای جە لای دەردەدار
نە خاوی غەفڵەت، ئێمەت کەرد بێدار
سەرگوزەشتمان، جە حەد ویەردەن
بەدبەختی ئێمە، بێ پەنا و پەردەن
چەند ساڵ، نە دەوران، فامیل ویەردەن
نە ڕای ئیحتیرام زیندەگیی کەردەن
ناگاه، چەرخی چەپ، خول ئاوەردەوە
زەمزەمە و بێسات، یەکسەر شەردەوە
مەحرووم، نە دیدار، برا و کەسوکار
یەک جە یەک بەتەر، بییەن گرفتار
ئابڕوو و حورمەت، نە دەستمان شییەن
ئیختیاری مولڵک، وێچمان نییەن
ئەوەن بەدبەختی و سەختی و دەربەدەر
ئینتیزاری دەس، رایەت و نۆکەر
نەی کەلاوەدا، کەفتەن کەساس
کەس نمەپەرسۆ، خراو تا وەخاس
ئایرێ شییەن، نە پەڕ و باڵم
عالەم بێزارەن، نە بۆی زوخاڵم
ئایرێ گرتەن، سەر تا پای تەنم
بییەن، وە کۆتەی سۆتەی جەهەنەم
شەماڵ، فیراقەن، سۆچنان جەرگم
زیندەگی بێزار، رازیی وە مەرگم

شەماڵ، فیراقەن، فەرقم شکاوان
وە گیانت قەسەم، مەگێرەم تاوان
فیراقەن، تێشە، نە فەرقم شەنەن
فیراقەن ریشەی عومری من کەنەن
فیراقەن، ئایر وەردان، نە جەستەم
کەمکەم سۆچنان، پێشەی شکستەم
فیراقەن غەرقم کەردەن نە دەریا
ڕەنجی سەد ساڵەم، وە عەبەس بریا
هیجرانەن بییەن، سەرباری دەردم
هیجرانەن باعیس ئی ڕەنگی زەردم
هیجرانەن وە گاز، جەرگم مەکێشۆ
هیجرانەن، قەلبم، دایم، مەجۆشۆ
هیجرانەن، شعوور نە دەستم سەنەن
هیجرانەن، یاسین، پەی مەرگم وەنەن
هیجرانەن، هەرگیز، نە ویر، نمەشۆ
هیجرانەن، لیباس، ئازیەتی پۆشۆ
هیجرانەن، دڵ کەرد، وە کۆتەی قەساو
هیجرانەن، زامش، نە دارۆ حەساو
حەسرەت، نمازۆ، کۆنە بۆ، زامان
حەسرەت، دەردێوەن، نەدارۆ دەرمان
حەسرەتەن، دایم زامش، هەر وەسۆن
هەشت ساڵەن، مەکان حەسرەت جوانڕۆن
حەسرەتەن، قامەت، کەردەن وە کەمان
حەسرەتەن، سانان، بینایی چەمان
چێش وا چوون، شەماڵ، گیانم فیداتەن
نە هەزار یەکێ، دەردم نەواتەن
پەی جەستەی خەستەم، کافر کەرۆشین
نە مولڵکی وێمان، وێنەی غەریبین!

بێ قەدر و حورمەت، کەساس کەوتە کار
کزکز، مەنیشین، نە پەنای دیوار
یانەی زیندانی، یەکسەر وەی تەورەن
شەماڵ، وە گیانت پەڕ جەفا و جەورەن
ئینە سەر گوزەشت، کول خاس و عامەن
هەرچەند عەرزی من، گشت ناتەمامەن
ڕاگەی وەی دووریی زەحمەتت کێشان
فیدای ئامات بام، سەر بدەر لێشان
نەی جا ویەردی، کەڵێ و تووڕکەپان
ئاڵیاوا، چەنی قەریەی ناوخۆشکان
هەر چوار پەرێ زیندانی وێشان
تا ڕۆی قیامەت، هەر ئاه مەکێشان
نە ڕای سەفیاوا، حەرەکەت بکەر
قەڵای جوانڕۆ، باوەر وە نەزەر
داخڵ بەر نەوجا، ئەسڵی مەکانەن
پاتەخت و مەرکەز، حاکم و خانەن
چەند خان و حاکم، سەردارش دییەن
چەند بەگ و بەگلەر، نامدارش دییەن
چەند کوشت و قەزا و ئازارش دییەن
چەند شەدەلاران، نازارش دییەن
چەندێ رەئیس و وەکێڵش دییەن
چەند گەدا و دارا و زەلیلش دییەن
چەند شادیی و وەشیی و شیوەنش دییەن
چەند سوپا و لەشکەر، کوللینش دییەن
زەمزەمە و نۆکەر، دیواخان دییەن
سەفا و سەیرانگای ناو باخان دییەن
چەندێ تەپڵ و کوس، بەیداخش دییەن
چەندێ داخدار و بێ داخش دییەن!

چەند قازی و خەتیب، مستەوفیش دییەن
چەند شێخ،چەند دەروێش،چەند سۆفیش دییەن!
چەند خانم، خاتوون، مەحبوبش دییەن
چەندێ غاڵب و مەغلوبش، دییەن
چەند مونشی باشیی و دەبیرش دییەن
چەندێ سەرعێڵ و ئەمیرش دییەن!
شەماڵ وە گیانت، ئینە کول واتم
ئامان و لووان، فیدای ئاماتم
دەورانی گەردوون چەپگەردی کەچ نەرد
سەنگی بنچینەی، گردین، بەر ئاوەرد
مەرکەز و ماوای، ئابا و ئەجدادەن
قەلب و رۆحمان، بەو یاگە شادەن
یاگەی بەزمگای شادی و وەشیمان
چمان خاوێ، بێ، دیمان نە دیمان
ناگاو ناغافڵ، بێ خەبەر جە دەرد
فەڵەک پەی ئێمە، دیسان شانان نەرد
سەرگوزەشتمان، هەر تا، وە ئاڕۆ
شەرحش، نە فەوقەن، لازم نەدارۆ
نەوجا، نیگاکەر دەخیلەن شەماڵ
خاس دیقەت بدەر بە حاڵ و ئەحواڵ
ئەر دیت ئەشخاسێ، تاقەتش تاقەن
ئانە گرفتار، دەردی فیراقەن!
ئەر دیت کەسانێ، دەردش گرانەن
ئانە سۆچیای، ناری هیجرانەن!
بدیە، هەرکەسێ، جە کەسان تاکەن
ڕەنگ زەرد و زایف، دیدە نمناکەن!
کەوتەن، نە گۆشەی، کووچە و کەلاران
وێنەی پووڵی قەڵب، نارەوای شاران

زەلیل و زگار، کەفتەن، و بێ کەس
بزان و نەزان، مەکێشۆ، نەفەس
بۆی کزەی جەرگش نیشتەن نە ڕووی عەرش
تەن لوخت و عوریان، نە پۆشاک، نە فەرش
وێنەی یەتیمان، نە پەنای دیوار
نە مولکی وێشان، خارجی و ئەغیار
ئانە، تۆ وەی تەور، مەوینیش وە چەم
خانمێ وەبییەن، ئەعلا و موحتەرەم
نامەحرەم، نەدیەن کەس وە دیدەی وێش
ئیسە ناعیلاج بییەن، وە دەروێش
شەماڵ، وە گیانت، جەرگم بریانەن
شەو و ڕۆ دایم، کارم گریانەن
یەکێ مەوینی، کەوتەن نە سەحراء
خاتونێ بییەن، موقتەدیر، دارا
یەکێ، پەی فرزەند، دەردش کارییەن
یەکێ، سەردارش، نادیارییەن
یەکێ، براڵەش، وە ئەسیر بریان
یەکێ، داراییش، کول غارەت کریان
ئانە فرزەندش، نە دەسش شییەن
کەمکەم بیناییش، نابینا بییەن!
ئانە، مەوینی، کەوتەن، مەناڵۆ
فرزەندەن، پەرێ، بابۆش مەلاڵۆ
هەرکەس مەوینی، دەردش کارییەن
دەرمانی دەردش، نادیارییەن!
شەماڵ، وە گیانت، دنیا خەسیسەن
نۆکەر و یەتیم، وێشان، رەئیسەن!
ئەو مەکان، وەزعش، ریقەت ئاوەرەن
جۆشی دەروونم، چون، سەماوەرەن

بویەرە، ئەوجا، نەگبەت، ماوەرۆ
دەردشان، سەختەن، پایان، نەدارۆ
شەو و ڕۆ دایم، شین و زارییەن!
نە باقی ئەسرین، هوونا و جارییەن!
بازە، هەر بەوحاڵ، جەستەی پەشێوە
تا ڕووی قیامەت، گێج وەران، پێوە
شەماڵ، قوربانت، نەو یاگە، مەویەر
زیارەتی مەرقەد، شێخ فەتاح بکەر
بشۆ وە خدمەت، ئەو پیری کامڵ
سەرگوزەشتمان، چەنی دەردی دڵ
بەدبەختیمانەن، چەنی نەدامەت
دیدار بینیمان، کەوتە قیامەت
زەلیل و غەریب، موحتاج و بێ کەس
ها، وەختەن، بەرشۆ، ئاخەرین نەفەس
دنیا، وەی تەورەن، عیلاج نەدارۆ
نە عەهدی قەدیم، هەر تا، وە ئارۆ
نە مەیدانی هەقق، عالەم کول خەستەن
ڕای قەزاوقەدەر، هیچ کەس، نەبەستەن
حەرەکەت، بکەر، نە ئەترافاتش
بگێڵە پێش دا، قەریە و دێهاتش
کەش و کۆسارش، یاگەی شکارەن
ئاساری ئێمەیچ، نەوجا، دیارەن
فرێمان کەردەن، نەو یاگەی شادیی
پەیمان بوازە، گەردەن، ئازادیی
فیدات بام شەماڵ، زەحمەتت کێشان
یانەی زیندانی سەر بدەر لێشان
دمای سەیرانگای جوانرۆ کەردی
کەش و کۆسارش، گێجەلوول وەردی

ڕاگەی گەرمەسێر، بگێرە نەوەر
چەشمە و سەراوان، باوەر، وە نەزەر
باڵەخانییەن، نە سەری ڕاتەن
ئاوش، بە وێنەی چەشمەی حەیاتەن
موڵک و دێهاتش، با سەفا و سەیرەن
جە گشت نیعمەتێ، پەڕ دەخڵ و خەیرەن
یانەی ئیقباڵەن، دایم زاریشەن!
پەرێ سەردارش، بێ قەراریشەن!
ئەوان، هەم چەند ڕۆ، وە کامەرانی
عەیشی وێشان کەرد، نە باڵەخانی
فەڵەک هەم پەی ئەو دیسان شانا نەرد
ئیقباڵ ئیقباڵش، نەوجا، غرووب کەرد
ماچی ڕۆی ئەزەڵ، پەی زیندان تاشان
گەدا، نە لای ئەو وێنەی پادشان
شەماڵ بویەرە، نەوجا، پەی زلان
چەشمە و سەراوەن، بیهتەرین مەکان!
خوسووس، سەراوبەس، نەوجا، مەشهوورەن
مەجۆشۆ، مەیۆ، تەمام پەڕ نوورەن!
پەشتی سەراوبەس، کۆی ساراوەنەن
ئێلاخێ وەشەن، ریشەی دڵکە نەن
ئەم دەس و ئەو دەس، تەمام بگێڵە
کول ماجەمینەن، هەوارگەی خێڵە
یاگەی نازاران، ماجەمینانەن
مەنزڵگای قەدیم، میر و خانانەن
دەشتی گوڵاڵە، تا بەردی زەنجیر
چەند حاکم دییەن، سەرعێڵ و ئەمیر
بەردی زەنجیرەن، نەوجا، مەشهوورەن
ئاوساف و زەلاڵ، ماچی کافوورەن

چەندێ، جە مەردان، ڕۆزگار دییەن
چەن نەوجەوانان، کارزار دییەن!
چەندێ نە دەوران، دنیای دوون شییەن
یاگەی بەگزادەی باوەجانییەن!
ئەوان، هەم چەن وەخت، نە دەوری وێشان
ڕۆزگارێ وەش، هەمڕا بی، پەیشان
ئیسە نەمەندەن، نە ئۆجاخشان
جوز، یەک، مەعدوودێ، بێ میقدارشان
ناراو، بەنیگەز، میراوا، گێڵە
شەماڵ، وە گیانت، کول یاگەی خێڵە
نە هەرجا بدیە، جارییەن، سەراو
مەخسووسەن، ئاوی چەشمەی بێڵەتاو
خاک و ئاو وەی تەور، نا پەیدان کەمەن
جای کیشت و زەرعەن، مەنزەرگای چەمەن
عێڵ و تایفەی پەڕ حەشەم دارۆ
عەیبش هەر ئێدەن، ڕەئیس نەدارۆ!
کەدخودا و ڕەئیس گرفتار بییەن
نە تۆی زیندانان، کول نەبەین شییەن!
یانەی زیندانیی، هەر ئاغە ڕۆشەن
هەرکەس، پەی کەسێ، دایم بێ هۆشەن!
تاوگۆز و کلاش، تا باوەجانی،
شەماڵ، بگێڵە، تۆ وە نیهانی!
وە هەرجا، مەشیی، شین و زارییەن!
ئەلوەداعی گەرم، بێ قەرارییەن!
ئەو سەرزەمینە، بگێڵە پێش دا
هەرکەسێ کەسەن، نەمەندەن تێش دا!
خێڵی باوای خدر، نەملەی لێواشە
هەر دەسە دۆعان، چەرخ بۆ چەواشە

کەرەوشاینگان، تا دەوڵەت ئاوا
شەماڵ، زەحمەتەن، خەیلێ ماڵ ئاوا
ئەوانیچ عەشرەت، هەم گرفتارەن
زەدەی زامی سەخت، نێشی یەک خارەن
سەر بدەر لێشان، کەسێ نەمەندەن
فەڵەک یانەشان، نە ریشە کەندەن!
کەرە مەنزڵگای، وەڵەد بەگییەن!
چەند شۆڕەسوار، ئامان و شییەن!
نە میر، نە رەئیس، نە سەردار مەنەن
یاگەی یانەشان، بەرزشان، شەنەن!
سەردار، نە زیندان، نە قەسری قەجەر
نەعشش، چون گەدا، کێشیان، وەبەر!
نەمەندەن، کەسێ، نە ئۆجاخشان
رەعیەتێ بییەن، وە ئەربابشان
دایم زارییەن، نە تۆی یانەشان
با هەر بگێڵۆ، چەمەرانەشان!
ئای چەند نازاران، کەوتەن، وە بێ ناز
فەڵەک خدێشەن، نەشیب و فەراز
شەماڵ، فیدات بام، باوەر وە نەزەر
زیارەتی مەرقەد، دەوڵەت ئاوا کەر
گونبەدێ نەوجا، بوڵندەن پایەش
شێخی ئیرشادەن، بشۆ، نە سایەش
نەتیجەی پاکەن، جە پاک سروشتەن
یاگەی ئومێدەن، جای پەنا و پەشتەن
سەیدەن، جە نەسڵ، پاکی پێغەمەر
شافعی ئۆمەت، رۆی دەشتی مەحشەر
سەرگوزەشتمان، عەرز کەر، نە خدمەت
هەشت ساڵ گرفتار، ڕەنج و مەشەقەت

موعجیزاتشان مەشهووری عامەن
ساحیب هیممەتەن، بوڵند مەقامەن
فەقیر و غەریب، موحتاج و زەلیل
تەڵەب کەر، هیممەت، شەماڵ سەد دەخیل
هەرچەند موقەددەر عیلاج نەدارۆ
جە پێغەمبەران، هەر تا، وە ئارۆ
بەشەر حاڵشەن، وە ئومێد زیندەن
هیچ کەس ددانی ئومێد نەکەندەن!
دەوڵەت ئاوا، جای شەریعەت بییەن
جومعە و جەماعەت، تەریقەت، بییەن!
تەکیە و مەنزڵگای دەروێشان بییەن!
مەلجەئو پەنای دڵڕیشان بییەن!
ئیسە نیشانێ، جە ئەو نەمەندەن
فەڵەک ئەساسش بەرچیدە، کەردەن
هاشمی هەشت ساڵ، نە تۆی زیندانەن
پەی بەدبەختی وێش، جەرگش بریانەن
بێ جرم و تەقسیر، گرفتار بییەن
شان و مەقامش کول، نە دەس شییەن!
عایلە و کڵفەت، سەرگەردان، بەدبەخت
جۆشیای کوورەی زوڵم و زۆری سەخت
دایم‌ولئەوقات، شین و زارییەن
پەی بەدبەختی بەخت، بێ قەرارییەن!
شەماڵ وە گیانت فەڵەک کارشەن
هەر ڕۆ، وە نەوعێ، یە بازاڕشەن!
شەماڵ، فیدات بام، زەحمەتت کێشان
قەدیم ئۆجاخان، سەر بدەر لێشان!
کەی، مەبۆ زەحمەت، تۆ فەرامۆشم
حەڵقەی غولامی، کەردی نە گۆشم!

نە هەرجا، رەئیس کورد زوان بییەن
سەردار و ئەمیر، کول، نە بەین شییەن!
بگێڵە پێش دا، هەرکەس نەجای وێش
یەکسەر فامیلش، بییەن، وە دەروێش
نەجا، نە مەقام، نە شان، نە شێوە
کول پەی دەردی وێش، شێت بییەن، لێوە!
پارچەی نەورۆڵە، بگێرە نەوەر
سەیرانی دەشتی، ماهیدەشت بکەر
قەڵای باوانەن، ساحێبش نییەن!
مەرکەزی سەردار، سنجاویی بییەن!
سێ نەفەر سەردار، نەوجا، بەر قەرار
ساحێو تەپڵ و کوس، بەیداخ و سوار
ماڵ و دیواخان، دەبدەبە و ئەساس
لەشکەر و نۆکەر، یۆ جە یۆتەر خاس
کەدخودا و رایەت، تایفەی زیاد
گشت خۆش و خورەم، یەکسەر خاترشاد
نە ڕای ئیقتیدار، وە کامەرانی
چەند ساڵ، دیاران، نەی دنیای فانی
چەرخی چەواشە، چون هەردە جاران!
تەفرەقەشان کەرد، نە کووچەی شاران!
نە ماڵ، نە فرزەن، نە نۆکەر، نە کەس
ڕەنجی سەد ساڵە، بەرشیی وە عەبەس
وەی تەور، پاشیان، تەفرەقە و بێ کەس
یەکێشان ئەو توون، یەکێ ئەو تەدەس
حەیف پەی جوانان وێنەی شێری مەس
لاشەش خاک کەران، بێ برا و بێ کەس
ئیسە نیشانێ لێشان نەمەنەن
فەڵەک ئەساسش، نە ڕیشە کەنەن

وەی تەور پەشێو بی، حاڵ و باڵشان
کەس نمەزانۆ، ڕای مەزارشان
شەماڵ بویەرە، ماهیدەشت تەی کەر
مەدارا مەکەر، تاوە چوار - زەوەر
نیگاکەر نەوجا، دەشت گەواوڕەن
مەرکەز و ماوای عێڵی، کەڵوڕەن!
ئەرشەدەن، پەرێ تایفان نەوجا
مەردانی کاریی هەم ساحێو پەنا
سەرحەد نشینەن، پەی خاکی ئێران
خاکێ ئێرانەن، هەم یاگەی شێران
میللەتی ئێران، دوو خەسڵەت دارۆ
نە عەهدی قەدیم، هەرتا وە ئارۆ
ئیتاعەی ئەمری پادشای وێشان
وەتەن پەرستی، بییەن خدێشان
خوسووس، عەشایر، جەمعی دلێران
پاسەبان بییەن، پەی خاکی ئێران
چەنی خارجە، هەرچی جەنگ کریان
عەمەڵشان، نە تۆی تاریخ، سەبت کریان
پەی ئێمە، میللەت ئیفتیخار دارۆ
میهەنپەرستی، شەرافەت، مارۆ!
عێڵی کەڵهوڕ بی، مەقسوودم نەی جا
خاک و ئاوشان، لەشکر و سوپا
هەر نە چوار زەوەر، تا قەسری شیرین
مەنزڵگاشان بی، تەمام عێڵ نشین
کەوکەبەی داوود، ئەو نە عەهدی وێش
مەشهوور بێ، نە تۆی سەردارانی پێش
سەدای تەپڵ و کوس، لفەی بەیداخان
دەستگاهی ڕەنگین، ماڵ و دیواخان

زەمزەمە و بێسات، عەمەڵە و نۆکەر
کەم کەسێ دییەن، تەرەقی بەو تەور
چەند خان، خەوانین، رەئیس و سەردار
نە فەرمانی ئەو گرتە بێ، قەرار
سوارانی خاس، ئەسپ و زین تەیار
بازیی مەکەردەن، هەر سوب تا ئێوار
تەپڵی حازر باش، هەر وەخت مەزەندەن
شەش هەزار سوار حازر مەکەردەن!
حەیفەن، پەی ئەمیر، سەرداری کەڵهوڕ
شکست دا، وە تیپ، بەختیاریی و لوڕ
چون ڕۆی بەرگەشتە، نەدارۆ ئامان
نەو جەنگ و داوای ملەی هەمەدان
جە تەقدیری هەق، ئەمری خوداوەند
دوو تیر نازڵ بیی، پەی بابۆ و فرزەند
دوو سوپای عەزیم، کەردەن چەکاچاک
لاشەی ئەمیران، غەڵتان بین وەخاک
جەودما، فرزەند، چەنی نەبیران
چەند ساڵ، نەجای ئەو دنیا دیاران
ڕۆزگار مەیلش، سەرد بیی نە لێشان
کەمکەم ئیختیلاف، کەوت، نە دلێشان
حوببی ریاسەت، تۆغیانی بەشەر
مەبۆ وە قاتڵ فرزەند و پسەر!
مامۆ برازا، بین وە خەسمی هەم
مامۆی وێشان کوشت، پەی بەدبەختی هەم
هەرکەس خوداوەند، هۆرگێڵاوە لێش
هەر وێش کۆمەکەن، پەی نەگبەتی وێش!
ئیسە نەو فامیل، یەکێ نەمەنەن
یاگێ یانەشان، بووڵشان شەنەن

مەحرووم بین نە ڕەنج چەندین ساڵەی وێش
گەداو، دەروەدەر، بە وێنەی دەروێش
شەماڵ، وە گیانت، فەڵەک کارشەن
دایمولئەوقات، یە بازاڕشەن!
شەماڵ دەستی ڕاست گێڵە دماوە
تەختگە و شامار، بدەر و ماوە
یاگەی سەلاتین، گۆران بگێڵە
وێشان گرفتار، عایلەشان وێڵە!
حەفت سوڵتان، نەوجا، حوکمڕان بییەن!
هیچ کام، نەجای وێش، ئاسارش نییەن!
کول ساحێو سوار، تفەنگچی و نۆکەر
یاگەی سوپاخێز، سەرباز و عەسکەر!
تایفە و عەشرەت، ئەملاکاتی خاس
شەجیع و مەربوت، مەعقووڵ، شاهـ شناس
گاوارە، مەرکەز، حاکم نشین بێ
هەریەک نەجای وێش، ساحێو نگین بێ
داڵەهۆ، یەکسەر، کەش و کۆسارەن
یاگەی سەلاتین، نەوجا، دیارەن!
زەردە و یارانەن، زەهاو تا سەر پێل
گشت یاگەی چادر کەدخودا و سەرخێڵ
قەدیم ئۆجاخان، تەفرەقە و فیرار
رایەت و نۆکەر، بییەن وە جادار
شەماڵ، وە گیانت، دڵ پەڕ نەهوونەن
وەی تەور مەوینی، جەستەی تۆ چوونەن
سەرقەڵا، چەنی، جێگیران تەی کەر
بدیە، کێن نەوجا، کەردەنش گوزەر
چەند میر و سەردار، نەوجا ویەردەن
کۆچ و تەڵمیت بار، ڕەنگین پەروەردەن

باوەیسێ، نەوجا، یاگەی سەردار بی
جای عەیش و نیشات تەپڵ و سوار بی!
هەواش پەی زمان، خەیلێ تەمامەن
چەشمە و سەراوش، وێنەی حەمامەن!
سەوز و خوڕەمەن، زمان، وەک بەهار
چوار ئەترافش، وەشەن، پەی شکار
داخوم ئیسە کێ بەو یاگە، شییەن
پاسەبزانوو هەر ئەوش دییەن
شەماڵ، بگێڵە، ئەو سەرزەمینە
زمانش وەشەن، گشت عێڵ نشینە
قەدیم، سەرداران، یەکێش نەمەنەن
یاگێ یانەشان، مێخشان کەنەن!
ڕای دەروەن دەهۆڵ، بگێرە نەوەر
داری زەنگەنە و ئەزگڵە، تەی کەر
باخی سەیدی خان، هەوارگەی بنگوێز
بەرز و چەشم ئەنداز، با سەفا و ڕاخێز
سەیرانش، وەشەن، ئەو پارچەی بەمۆ
کول ماڵ جەمینەن، شەماڵ گیانی تۆ
قەیتوولەن، نەوجا، یانەی شێخ حەسەن
جەرگم بریانەن، تەمام بێ کەسەن!
وێش چەنی ئێمە گرفتار بییەن
هەشت ساڵ نەی وەرتەر، بە ڕەحمەت شییەن
ئەو نەتۆی زیندان مەشهەد فەوتش کەرد
بێ قەدر و حورمەت، وە سەد ئاهی سەرد
نە فامیلی وێش، وەی تەو بڕیان شۆن
کەس نمەزانۆ، مەزارش، جە کۆن!
تایفەی نەجیب ساحێو کەرامات
فەریادڕەسی عام، پەی کولی حاجات

بێ جورم و تەقسیر، ئەسیرش کەردەن
ئابڕوو و حورمەت، چەند ساڵەش بەردەن
ڕۆی گرفتاریی، هەر تا وە ئارۆ
دۆعا و موعجیزات، ئەسەر نەدارۆ
قەزای موبدەمەن، عیلاجش نییەن
نەزر و سەدەقە، کول نە بەین شییەن
شەماڵ، وە گیانت کڵفەتش وێڵەن
بە وێنەی دەروێش، کەڵپۆس نە پێڵەن!
بزان، یانەکەش، کەس مەنەن تێش دا
یاخو بادەقوش، مەوانۆ پێش دا!
عایلەش، جە کۆ تەفرەقە کریان
ماڵ و ئەمواڵش، وە میراس بریان
دەک فەڵەک چەرخت با چەواشە بۆ
نمەبۆ، ڕەحمت پەی کەسێ، بۆ تۆ!
بەڕوینبانەدار، تا وە خانە شوور
ئیسەر تا ئەو سەر، نزیک تا وە دوور
چەند ساڵ، نە دەوران ڕۆزگار شییەن
یاگەی قوبادی و باوەجانییەن!
یاگەی حکوومەت، حەبیبوڵڵا خانەن
جاگەی دەبدەبەی، مستەفا خانەن!
لازم نەدارۆ، شەرحش ویەردەن
یە گشت نیشانەی دنیای بێ پەردەن
نەوجا، ویەردی، ئاوی سیروانەن
مەشهوورەن، مەحدوود، خاکی ئێرانەن
ئاوی زمکان و لێڵە، جەو مەکان
داخڵ بۆ، نە تۆی ڕوودخانەی سیروان
مەعرووفەن نەوجا، پردی کناچان
قەدیمەن ئیسمش، پاسە مەواچان

ئیسه وێرانەن، هەر پایەش مەنەن
دەورانی گەردوون، نە ریشەش کەنەن!
لاوران، چەنی، بێزەل، نە ئەوجان
شکارگای وەشەن، پەرێ زمستان
ئیمامی نەوجا، گرتەنش قەرار
جە گشت حەیوانێ، پەڕەن نە شکار!
مەکانێ وەشەن پەرێ زمستان
شەماڵ ئامانەن، نەوی هەراسان
تایفەی ئیمامی نەوجا دیارەن
پەی زیندانیشان، دایم خەمبارەن
یانەی هۆسمان بەگ، دڵشان نە جۆشەن
هەشتساڵەن، تەمام کول سیا پۆشەن
ئەو چەمی سیروان، جە دەس وەر مەدەر
کوێڵە و ماکوان، وەشەن، پەی گوزەر
یاگە و مەکانی ئیناخی نەوجان
پەی بەدبەختیشان جەرگشان بڕیان
ملەی لەشگەرگا، هەنجیرک گێڵە
زی و هیرتا هەوار، نشینگەی خێڵە
هەریەک نە لایێ شین و زاریشەن
هەریەک، وە دەردێ گرفتاریشەن
زیندانی ئەوان، هەریەک نە شارێ
تەفرەقە کریان، وە سەر دیارێ
فەتحڵڵا هۆسمان، هەر جە کرماشان
وە لوولەی تفەنگ، سەرباز کوشتشان
بدیە، هەرکەسێ ئالوودەی دەردەن
ئانە کەسێوەش، جە زیندان مەردەن
بازە هەر وەو دەرد سەختی گیان کێشان
تا ڕۆی قیامەت، هەر ئاخ بکێشان!

نەحیەی زەردۆیی بگێرە نە وەر
مەکانێ وەشەن مەلاحێزەش کەر
دەودان و رووان، تا وە باینگان
ساتیاریی وێراش، تا بەلەبزان
گلاڵ و دشە، خانەگا و پاوە
دووریسان، شمشێر، قشلاخ تا شاوە
نووریاو و نجار، بە وردە دێوە
شەماڵ، فیدات بام خاس بگێڵ پێوە
تەشریف بەر وەبان قوللەی ئاتەشگا
یەکسەر دیارەن، بکەر تەماشا
با سەفا و بەرزەن، جەشم ئەنداز دارۆ
هەرجا مەیلت هەن، وە نەزەر مارۆ
دێهاتێ نە فەوق، شەرحم دان پەی تۆ
هەشت ساڵەن شیوەن، واوەیلا و هەی ڕۆ
نە بڕیان سەدای، شین و زاریشان
نە دریان، قەرار، بێ قەراریشان
نە تۆی زیندانان، کول نەبەین شییەن
هەرکەس مەنە بۆ، نیمەگیان بییەن!
ڕۆی گرفتاریی، هەر تا وە ئارۆ
نەو قیتعە زەمین، ئایر مەوارۆ!
کوشتارێ زیاد، نەو یاگە کریان
هەرجا کەسێوەن، دە ئەسیر بریان
وە هەرجا، مەشیی، شەماڵ زارییەن
هەریەک چەند کەسش، نادیارییەن
خوسووسەن میرزا و مستەوفی پاوە
ریشەکەن کریان، جە هەردوو لاوە
میرزا مەحموود بێ، مونشی خۆش تەحریر
عاقڵ و فەهیم، هەم ساحێو تەقریر

مەزڵوومی دەسی زوڵمی هەورامی
درێخشان نەکەرد ڕاگەی بەدنامی
چەند ساڵ فیرار بێ، نەو زێد و ماوا
بەدبەختی کێشا ، هەر تا ، کە تاوا
ئارەزووش ئێد بی، بیاوۆ وە کام
دەوڵەت بسانۆ، پەرێش ئینتیقام
وەختێ کە قشوون حەرەکەتش کەرد
هەورامی نەوجا ، گشت فرارش کەرد
ئەو میرزای مەرحووم، بە خەیاڵی وێش
ئارەزووش بڕیان، تەمام یاوا پێش
بێ خەبەر نە چەرخ قەزای ڕەببانی
بەر عەکسەن دایم، شاد پەشیمانی!
عەبباس براڵەی گیانی گیانیش بێ
کول کەسێ عاشق وەش زبانیش بێ
ناگاه کومەیسوون، نەوجا تەشکیل دان
هەرچی مەنەبێ، ئەسڵەحە جەم دان
ئەو گرفتاریی نە فەوق شەرحم دان
جە قەسری شیرین، هەر تا مەریوان
مەقسوودم میرزای ساحێو شەوق و زەوق
شادیش بی وە شین، زەوقش بیی وە تەوق
وێش چەنی مامۆ، برا و مامۆزاد
گرفتار کەردەن، ڕەنجش شیی وەباد
وە چەند ئیفتیزاح فشاراتی سەخت
نە جەمعی مەردم، بە وەخت و بێ وەخت
تا داخڵ وە شار، تاران بیێ یەکسەر
یاگەی ئەوان دان، نە قەسری قەجەر
هەرچەند، کە ئیزهار، مەزڵوومی وێشان
مەکەردەن ئەسڵەن، نەشنەفتەن لێشان

هەریەکێ پەنج ساڵ حەپسشان بڕین
شەش ساڵ زیاتەر کێشان، وە یەقین
دمای سەدەمات، جە حەد ویەردە
زوڵم و زۆری سەخت، دنیای بێ پەردە
هەزار حەسرەتان، مەنەبێ نە دڵ
یەک نە شۆنی یەک، داخڵ بیێ وە گڵ
عومووم بێ دەمەق مدراین، وە پاوە
ڕیشەمان، بەنەن، وە بای فەناوە
شەماڵ ڕاهیی بەر، پەرێ هەورامان
خاکی ئێرانەن، سەرتا وە دامان
بگێڵە پێش دا، بێ سەفا نییەن
وەزعی سابقش، گشت نەبەین شییەن
تەرزێ جە دیدەن، ئیسە جەو وڵات
جادەی ماشینەن، عەقڵ مەبۆ مات!
هەورامی ئەوسا ، نە یاگەی وێشان
ئیقتیداریێ خاس، بێ نە دڵێشان
هەریەک نەجای وێش، دەستگا و عومارەت
ماڵ و دیواخان، نۆکەر و رایەت
چەنی عەشایر، خارج و داخڵ
خەیلێ جەنگ کەردەن، شەجیع و پەڕ دڵ
کەمکەم تەرەقی دەست دا پەرێشان
قەریبی چل ساڵ، ڕاحەت، پەی وێشان
نە ڕای ئیقتیدار زیندەگی کەردەن
رۆزگاریێ وەش، وەسەر مەوەردەن
چێش وا چوون جە دەس، حاڵ و خدێشان
مووزی بیێ پەرێ، هەمسایەی وێشان
بێ تەقیە و ڕوودار، بێ شەرمی حوزوور
تەمماع پەی کول کەس نزیک تا وە دوور

ئەمەلاکی مەردم، بە زۆر مەوەردەن
نە قەوم و نە خوێش، دریغ نەکەردەن
غورورشان یاوا، سەر حەددی کەماڵ
نەوبەت کەفت وە دەس، ئەساسەی زەواڵ
نە ئەمری دەوڵەت تەمەڕرود کەردەن
فریبی توغیان، چەند ساڵە وەردەن
دەوڵەت قشوونش، کێشا پەرێشان
سەنگی تەفرەقە، کەوت نە دڵێشان
هەریەک، نە لایێ، بێ وە چارەسەر
پەرێ خارجە، دەشت گرتەن نەوەر
هەرکەس تەسلیم بی، گرفتار کریا
نە قەسری قەجەر، یاگە پێش دریا
وەی تەور پاشیاو بڕیا و شۆنشان
کەس نییەن، نەجای هەوار کۆنشان
شەماڵ بگێڵە هەر سەیران خاسە
چەم پۆشیی کەرە، جەی دەنگوباسە
داریان و هەجیج، نۆتشەو شەڕەکان
چەشمە و سەراوەن، باغات فراوان
نەوسوودەن، مەرکەز حکومەت نشین
بەرز و چەشم ئەنداز، باغاتش ڕەنگین
وردە دێهاتش، یەکسەر باغاتەن
هانە گەرمەڵە، نە سەری ڕاتەن
ناحیەی لەهۆن، تەمام سەیران کەر
نە کەلی کاوێ، سەر باوەر وە بەر
ئەو یاگە بەرزەن، پەرێ سەیران گاه
هەرجا مەیلت هەن، بکەر تەماشاه
قولەی پیر ڕۆستەم، دیار وە دیار
دەشتی مەریوان، گۆلی زرێوار

ئەو قەریە و دێهات، مەوینی وە چەم
بەدبەختی شانەن، پێچیان وە خەم
قەدیم ئۆجاخان، بڕیا، شۆنشان
نەمەنەن بە غەیر، هەوار کۆنشان
مەخسووسەن، شاری هەورامانی تەخت
قەرەچۆڵ بڕیان، بەرچیدە و بەدبەخت
گشت سوڵتان زادە، ساحێو نان و خوان
نەجیب و مەعقوول، وەی تەور پێش ئامان
بەعزیشان ئەوەن، زووخاوان وەردەن
زەلیل و موحتاج، کول گیان سوپەردەن
بەعزێ بێ ڕەمەق، مدران، وە پاوە
ئینتیزاری مەرگ، بەبۆ جە لاوە!
عایلە و کڵفەت، بێ قەدر و حورمەت
تاوپای بۆتەی، زوڵم و مەشەققەت!
هەریەک پەرێ وێش، هەر ئاغە ڕۆشەن
هەشت ساڵەن، تەمام کول سیا پۆشەن!
شەماڵ فیدات بام، هەورامان تەواو
قەریە و دێهاتش، هەرتاکە ڕەزاو
یەکسەر وەی تەورەن، حاڵ و باڵشان
عاڵەمش گرتەن، بۆی کەواوشان
بێ جورم و تەقسیر، وەی تەور پێش ئامان
دەردش کارییەن، سەر تا، وە دامان!
هەوش و بەدرانی و دزڵی مەویەرە
جای مەحموود خانەن، شەخسێ دلێرە!
چەند ساڵ، جەو مەکان، نە ڕای ئیقتیدار
ساحێو سوفرە و خوان، نۆکەر و سوار
شەجیع و زرنگ، بەخشندە و خەڕڕاج
خارج و داخڵ، وەکەس، نەدێ باج!

حەقیقەت حەیفەن، پەی مەردی ئێران
وەی تەور بان، پەنا، وە خارج بەران!
دەرەکێ یاگەی، ئەسەد بەگ بییەن
ئەو هەم مەشهوورەن، کول کەسێ دییەن!
یاگەی مەشوەرەت، خاس و عام بییەن
ساحێو دیواخان، وەش کەلام بییەن!
شەماڵ وە گیانت، جەی گشت ئەساسە
یەکێش نەمەندەن، تەمام ئیفلاسە
قەدەم ڕەنجەکەر، پەرێ مەریوان
ئەوسا مەزانین، چێش پەنەش ئامان
قەڵای مەریوان، پاتەختشانەن
یاگەی حکوومەت، ڕەئیس و خانەن
کانی سانان بێ، یاگەی مەحموود خان
دەستگاه مورەتتەب، سوفرە و دیواخان
بەگزادە و نۆکەر، تەپڵ و سووارە
داخڵ بیەبێ، نە تۆی ئیدارە
حقووقی دەوڵەت، ئابڕوو و حورمەت
مەنبەعی ئومێد، کەدخودا و میللەت!
باقی بەگزادە هەریەک نەجای وێش
تایفە و شەجیع، یەکسەر قەوم و خوێش
دەلەژێر، یاگەی کەیخەسرەو خان بێ
قەدیم، ریاسەت، کول مەریوان بێ
دەستە و بەستەی وێش، بەگزادە و نۆکەر
تەپڵ و سووارە، نە جەنگ، بێ خەتەر
فەرزەندانی خاس یاگەدارش بێ
کەدخودا و رایەت، بەر قەرارش بێ!
باقی بەگزادە و خوردە مالکین،
هەریەک نەجای وێش کول ساحێو تەمکین

نە ڕای ئیحتیرام زیندەگی کەردە
بێ خەبەر، نە چەرخ، دنیای بێ پەردە
شاویشان، یەک ڕۆ، یەکسەر بیی وەشین
بەو تەور، گرفتار، دامی بەڵا بین
چێش واچوون، شەماڵ، چێش ئاما وەسەر
ئەسڵەن یەکێشان، بەر نەشیی وەبەر
ئەو ئیفتیزاحە، کول دیمان، وە چەم
کەمکەسێ، دییەن، ئەولادی ئادەم
ئەوان، هەم تەقسیم، زیندانان کریان
هەریەک نە لایێ، وە ئەسیر بریان
ئەوەن زووخاوان، بەدبەختی وەردەن
قەلیلێ مەنەن، یەکسەر، کول مەردەن
ئیسە یانەشان، تەمام خاپوورەن
ڕۆی ڕۆشن، لێشان شەوی دەیجوورەن
عایلەشان، وەی تەور کول نەبەین شییەن
هەرکەس مەنەبۆ، کز و کۆر بییەن!
نەمەن هیچ کەس، نە ئۆجاخشان
ڕەعیەتەن، ساحێو، ئەملاکاتشان!
فیدات بام شەماڵ، قاسیدێ خاسی
سەرکەشیی کەرە، هەم جە کۆماسیی
ئەوان، هەم بەدبەخت هەم گرفتارەن
یانە وێرانەن، خەیلێ ئەوگارەن
بەگزادە و ڕەئیس، بییەن دەروەدەر
ها نە تۆی زیندان، نە قەسری قەجەر
دەروێش مەحموودەن، بێ چارە و بەدبەخت
موحتاج و زەلیل، نەی زیندانی سەخت
هەشت ساڵەن زووخاو، بێ سامان وەردەن
خەزان پەی بەختش، خەزانش کەردەن

یانەشان، دایم، شیوەن، نە تۆشەن
هەرکەس، پەی کەسێ، مەست مەدهۆشەن
شەماڵ عەرزم هەن، بدیە چێش ماچوون
لازمەن سەیران، کۆی تەورێز خاتوون
زەحمەتت کێشان، خەیلێ ماڵ ئاوا
ئێلاخێ وەشەن، ئەو کۆی زێڕئاوا
بدیە دیارەن، کۆی ئەفراسیاب
کۆی عەباس بەگەن، کول چەشمە و سەراب
هەر چوار ئێلاخ، یاگەی عێڵ بییەن
ئیسە قاعیدەش، بەرچیدە بییەن
قەریە و دێهاتش، تا چەم کەرۆ کار
هەر تا بیاوۆ، سەرحەدی هەوشار
یەکسەر ئێلاخەن، چەشمە و میرغوزار
سەوز و خوڕڕەمەن، نە وەختی بەهار
قەسەبچەی قەشەنگ، چەنەش مەویەرە
هەم حسێن ئاوا، هەم دیوان دەرە
سەد پارچە ئەملاک، نەوجا دیارەن
یەکسەر ئەملاکی ئەعیانی شارەن!
گەڵباغی و مەنمی، تایفەی بێ ئەندێش
ئانە کول واتم، گرتەبین، پەی وێش
جە کەناری شار، هەرتاکە بیجاڕ
ئەمسەر، تا ئەوسەر، حدوودی هەوشار
چەند ساڵ، نەو زەمان، دنیای هەرج و مەرج
وێشان، رەئیس بی، وەکەس نەدەێن خەرج
جە شاه تا وەزیر، سەردار و ئەمیر
خان و خەوانین، جەمعییەت، کەسیر
تەپڵ و بەیداخ و سوارە و نۆکەر
ماڵ و دیواخان، دەبدەبە و لەشکەر

ئەساسێ، وەی تەور، پەی وێشان سازان
بە زۆری بازووی وێشان مەنازان
تا ، ئاخر دەوڵەت، ئەمر دا قشوون
پەی سەر کوبیشان، وەبێ چەندوچوون!
شەریفوددەولە ، حاکم بیی ئەو ساڵ
پەنج هەزار نەفەر، تەمام و کەماڵ
سەردار رەشید بی، ئەو ڕۆ سوپاهدار
نە فەرمانش بین، تفەنگچی و سووار
شمشێر، حەمایل، خلعەتش کەردەن
جەنگی گەڵباغی، وە ئەو سوپەردەن
هەورامان، چەنی جوانڕۆ، تەمام
باقی عەشایر، جە خاس تا وە عام
جەنگ کەردەن پەیشان، جە شاری سنە
حەرەکەت دریا ، ئەساسە و بنە
یاوان، بەو مەحاڵ، ئەوان بین ماوا
فەوری حەملەدان، کەردشان، داوا
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، سوب تا خۆرئاوا
زەد و خورد کەردەن، هەرتاکە تاوا!
هەرچەند شجاعەت، وە کار مەوەردەن
چون نەگبەتشان بێ، عیلاج نەکەردەن!
شکست وەردشان، کەردشان فیرار
غارەت و چەپاو، تەمام بێ شومار
کەفت نە ڕووی سەحرا، هەرکەس پەرێ وێش
هەرکەسێ، یاوا، درێغ، نەکەرد لێش
نە هەردوو تەرەف، تەڵەفات کریا
خاتیمەی ئەو جەنگ وەی تەورە دریا
جەودما بەعزێ، رەئیس و سەردار
شەریفوددەولە ، ئومێد دان قەرار

پەنا، ئاوردەن، قەوڵ دا، پێشان
گوناه و بێ گوناه وە دارشان، کێشان
پێش ئامەدێ سەخت، پەڕ خۆف و خەتەر
پاشیان وە هەم، بێ وە چارەسەر
دمای کوشتار و غارەت و زەرەر
خارج و داخڵ، دەشت گرتەن نەوەر
چەند ساڵ نە مابەین، ئی کارە ویەرد
باز نەجای وێشان، جەماوەری کەرد
دووبارە فریب، تەمەڕرود وەردەن
دەوڵەت ئەمرش دا، تەبعیدشان کەردەن
بەعزێ گرفتار، نە قەسری قەجەر
باقیشان یەکسەر، کریان دەروەدەر
تەفرەقە و تەقسیم، شار و دێهاتەن
چەمەڕای جیرەو، نان و بەراتەن!
گەدایی کەران، بە وێنەی دەروێش
نیمەگیانێ هەن، بێزار بییەن لێش
شەماڵ، سەرگوزەشت، دنیا وەی تەورەن
راحەتیش نییەن، پەڕ جەفا و جەورەن!
ئیسە ئەو یاگە، تەمام وێرانە
بییەن وە لانەی، بادەقوشخانە
با هەر بنالان، تا ئاخر نەفەس
وە شاران دا، غەریب و بێ کەس!
فیدات بام شەماڵ مەنزڵت دوورەن
سەیرانی سنە، ئەو هەم زەروورەن
شارێ قەشەنگەن، مەدارا مەکەر
بگێڵە پێش دا، ئەو کۆی ئاویدەر
کۆسارێ وەشەن، نەدارۆ جەفا
توخودا، بنۆشە، ئاو کانی شەفا

ئانە سەیرانگای ئەعیانی شارەن
بەرز و چەشم ئەنداز، کول جا دیارەن
بدیە خەسراوا، ماچی بەهەشتەن
نووری لەقای هەقق، نەو یاگە وەشتەن!
پارچەی ئاویدەر، چەشمە و سەراوەن
عەیشگای عامەن، کزە و کەواوەن
چەمەنی موعتەمەد، یاگەی ئەعیانەن
تەفریحگای ئەشراف، تجار و خانەن
داخڵ بەر نە شار، قەڵای حکوومەت
بەرز و قەشەنگەن، نەدارۆ زەحمەت
بازاڕ، خیابان، مەغازە کەم کەم
تا مەشیی وە بان، ئاوکانی دووشەم
شەماڵ بگێڵە، یاخودا، وەشت بۆ
ئارەزووی منەن، کول یاوان وە تۆ
یانەی ئەعیانەن، هەریەک نە جایێ
ئەوسا مەنمانان، بە وێنەی شایێ
دەستگا و عومارەت، تەلاری عالی
ساحێبی روتبە و، موشیر و والی
وەزیر و ئاسەف، موعتەمەد وەکیل
مەورووسیشانەن، هەریەک چەند دەلیل
نۆکەر ئیقتیدار ئەملاکاتی خاس
مەشهوور و مەعروف، تەمام شاه شوناس
موشکلی نەبی نەکاران ئاسان
ساحیبی لەنگەر، یەکسەر کوردستان
حکوومەت دایم، بە مەیلی وێشان
مەعلووم مەکەردەن، جە مەرکەز پەیشان
هەژدە بلۆکی کوردستان تەمام
وە ئەوان، کارش، مەدریا ئەنجام

مەلجەئو پەنای فەقیر و دەروێش
یاری دەهەندەی، بێ نەواو دڵڕێش!
وەلی نیعمەتی، سەفحەی کوردستان
بەرپا کونندەی گرۆی بێ کەسان
چەنێ جە ئەشخاس، بێ نەواو نادان
نە دەرماڵشان، بین، وە خانەدان
هەرچی تەعریف کەم، ئەوسافاتشان
دەبدەبە و ڕەواج، ئەحکاماتشان
زیاتەر بییەن، هەریەک پەی وێشان
ئیسە رۆزگار، سەرد بییەن لێشان
ئەوان، هەم چەنێ ئێمە، جەلب کریان
وە هەر بەهانە، پەی مەرکەز بریان
شەش ساڵ جە مەرکەز، نیشتەن پەی وێشان
ئیجازەی مەحەل، نە دریا، پێشان!
جە دمای شەش ساڵ هەناسانی سەرد
ئاسەفی ئەعزەم، نەوجا، فەوتش کەرد
نەعشش بە وێنەی یەک نەفەر گەدا
بەردەن، وە مەحەل، بێ سەر و سەدا
ئیسە نە ئەو قەدر، نە ئەو قیمەتە
نە ئەو ئیحتیرام، سەفا و زینەتە!
حاڵ و ئەحواڵشان، ئەگەر بپەرسی
ئەوان، هەم وێنەی یەک نەفەر شەخسی
زیندەگی کەران، نە یانەی وێشان
جەو ئیقتیدارە، کول دەسشان کێشان!
رۆزگار دایم ئینە خدێشەن
یەکێ پادشا و یەکێ دەروێشەن!
دنیا، هەر وێشەن، بەشەر فانییەن
کۆشش پەی دنیا، پەشیمانییەن!

شەماڵ، فیدات بام، کافییەن زەحمەت
کێشات فراوان، ڕەنج و مەشەقەت
دنیا، وە هیچ کەس وەفاش نەکەردەن
کەس جە بێ وەفا، بەهرەش نەبەردەن!
چەند پادشاهان، جە بەشەر بێ باک
وە هەزار حەسرەت، سەر نیان وەخاک
کەیومەرس سەرتەوق پادشاهان بێ
سەر حەڵقەی زەنجیر ساحێو جاهان بێ
وە کۆ شیی جەمشید، ساحێو جامی جەم
وێش چەنی جامش، لوان، پەی عەدەم
کۆرشی کەبیر، داخوم، ئەو کۆ شیی!
سەر دوودەمانی، هەخامەنشیی!
هەریەک چەند حەسرەت، گرتەبین نە دڵ
یەک نە شۆنی یەک، داخڵ بین وە گڵ!
نەمروود و شەدداد، زوحاک و فیرعەون
ئیدیعاشان، چەنی، خوداوەند!
داخوم، جە کۆ بان، کەیانانی کەی؟
ئەو گورز و گۆپاڵ، ئەو ساقی و ئەو مەی!
کۆ شیی، کەیخەسرەو ساحێو تەخت و تاج
کۆ پەهلەوانان، نە پای کورسی عاج!
کۆسی کاوسیی، داخوم جە کۆ بۆ!
کەللەی کەیقوباد، جە کۆ کەوتە بۆ!
فەرەیدوونی فەڕ، بڵند بی پایەش
چەند ساڵ مەملەکەت، وەش بین نە سایەش!
گودەرز، وە حەفتا و حەوت فرزەندەوە
گیو وە ریازەت، خەسرەو سەندەوە
داخوم جە کۆ بۆ، شای ئەفراسیاو
ئیسمش مەوەردەن، سەنگ مەبی وە ئاو

ڕۆستەم جە کۆ بۆ، ئەسفەندیار جە کۆن
کەللەی دێو سفید، چەنی بڕیان شۆن!
نە ئی گشت پادشا و پەهلەوانی قین
چەنی جاشان بیی، نە سینەی زەمین!
داخوم جە کۆ بان، خەبەرشان، نییەن
کەوکەبە و ئەساس، کول، نە بەین شییەن!
هەر یەکێ هەزار، حەسرەتان، نە دڵ
وە چەند ئارەزوو سەر نیان، وە گڵ
چەند پادشاهان، ئەشکانی بییەن!
یەک نە شۆنی یەک، ئامان و شییەن
کەوکەبەی دارا، چەنی بیی تەمام
ئەسکەندەر نە شۆن، ئەو یاوا وەکام
ئەسکەندەر جە کۆن، پادشای نامیی
شەرق و غەربش گرت، ئەو وە تەمامی!
جە عومری کۆتاش ڕاحەتیش نەدیی
هەرچی ڕەنجش دا، وە عەبەس بەر شیی!
ساسانی جە کۆن، چەنی شین وە باد
نەوشیروان، بی، ساحیب عەدڵ و داد
کەیخەسرەو تەختش جە مەداین بێ
شیرین مەلیکەی ئێران زەمین بێ
کەمکەسێ دییەن، ئەو تەخت و ئەو تاج
مەتای ڕەنگاوڕەنگ، ئەو حوکمی ڕەواج!
دەبدەبە و بیسات بەزمی خەسرەویی
مەشهووری عامەن، هیچ کەسێ نەدیی
ئاخر گرفتار، چەرخی دنیای دوون
یەک شەو شیرین دیش غەڵتانەن نە هوون
ئەو سەردارەش دیی وەی حاڵ و وەی دەرد
شیرین، هەم جە گیان شیرینش ویەرد!

بە غەیر، جە شیرین، کەس نەدیەن وە چەم
دمای سەردارش، حازر پەی عەدەم!
شیرین بای شیرین، پەی شیرین کاریت
سەبت کریان تاریخ، پەی یادگاریت!
گەنجی باد ئاوەر، تەڵای دەست ئەفشار
وە غارەت بەردەن، دیار وە دیار!
تایفەی مەغۆل، ئەو جەنگی خوونخوار
جە کەللەی ئادەم، سازناشان مەنار
ئەوەن پادشاه، ئامان و شییەن
چەند هەزار هەزار ئیسمشان نییەن!
ئینە کول واتم، ئامان و بییەن
عەجەب تەر جە کار ئێمە کەم بییەن!
هیچ کەسێ نەدیەن، بێ گونا و تەقسیر
بەدبەختش کەران، دە ساڵ، نە زەنجیر
مەحروومی دیدار عایلە و فرزەن
فەریادڕەس نییەن، غەیر جە خوداوەن!
بە وێنەی حەیوان، دوڕندەی قەفەس
دە ساڵ نەکێشی، راحەت یەک نەفەس!
ڕەنجی چەند ساڵە، وە هەزار زەحمەت
تەمام نەبەین شیی، وە نیمەقیمەت!

پاڕانەوە، لە خودا بۆ لێبووردن، لە گونا و ڕزگاربوون لە بەندیخانە

ڕۆزگار شیشەی عومرم شکستەن
ڕاگەی ئومێدی حەیاتم بەستەن
تەکلیفم ئیدەن، پەرێ ڕای نەجات
موناجات کەروون، قازییولحاجات!
یا ڕەب بە حاجەت ڕەسوولی سەروەر
قازییولحاجات، ڕۆی دەشتی مەحشەر
یا زاتی، بێچوون، یا زاتی بێچوون
یا فەردی ئەعزەم، یا زاتی بێچوون!
یا خەیامی چەتر، چەرخی تیلەگوون
یا نازمی نەزم دەوری دنیای دوون
یا سانیعەسسونع، سەمای بێستوون
یا قودرەت بێ حەدد، جە حیساب ئەفزوون
یا کەرەم کانی، یا عەتای عەزیم
یا زاتی بێ عەیب ڕەحمانوڕەحیم
یا ئامیری ئەمر، فەرمان ڕەواهان
یا حاکمی حوکم، حیشمەت پەناهان
یا ڕەب بە حاجەت، جەلال و ئەقدەس
دەستگیری مەزڵووم، غەریب و بێ کەس
یا ڕەب، بە حاجەت، زولجەلالی وێت
بە عەرشی عەزیم، لایەزالی وێت
یا ڕەب بە حاجەت، پێغەمبەرانت
بە عەرش و کورسیی، قەترەی بارانت
یا ڕەب، بە حاجەت، شای دلدڵ سوار
مورتەزا عەلی، کوشندەی کوففار
بە ئەشکی دیدەی فاتیمەی زەهرا
هەم بەو شەهیدان دەشتی کەربەلا

بە ناڵەی دەروون، عەبدالآنی بەر
مەکێشان نە دڵ، وادەی سوب سەحەر
بە سەدای ئەزان، ئەڵڵاهو ئەکبەر
بە شوعڵەی جەماڵ، پاکی پێغەمبەر
یەک ڕای نەجاتێ، بنێرە نەوەر
بە شەرافەتی سەیدی سەروەر
بە دەستی بەستەی، زیندانیانت
ئەسیر و مەزڵووم، گۆشەی شارانت
جەمعی زیندانی ئەکرادی بەدبەخت
فەریادڕەسی کەر، نەی فشاری سەخت
دە ساڵەن، زووخاو جارییەن لێمان
بەشەرێ نییەن، ڕەحم کەرۆ پێمان
یا ڕەب، بە حاجەت ئیسمی ئەعزەمت
بەو مەلایکان، خاسی مەحرەمت
یەک ئەمجار بەو ڕەحم بێ پایانەکەت
بەو عەتا و کەرەم، بێ سامانەکەت
تەرتیب دەهندەی تەنتەنەی شاهان
نگوون کوننەندەی سانی سوپاهان
مەلاز و مەلجەء، نە هەر تەرس و بیم
دانا و تەوانا، کارساز و کەریم
میعماری بینای بەرزە دیاران
قەدئارای قامەت، سپی چناران
خەتاتی خەتووت، خەتی نیگاران
خەیاتی کالآی بالآی نازداران
ڕەنگ ئامێزی ڕەنگ گۆنای گولاڵان
عەنبەر ڕێزی زوڵف، نازک نەوهاڵان
زینەت ئەفزای تاج، زەڕین کولاهان
ڕۆشن نمای نوور، نە سوبح گاهان

بەر ئارندەی گوڵ، نە سینەی خاران
تەقسیم کونەندەی شکۆفەی داران
ئاوان، نە دەروون، کۆهان بەر ئاوەر
پەردەی سیاهی، وە رووی شەوان دەر
ڕابیتەی دەروون ڕاگەی نیهانی
حەل نمای موشکڵ، کار وە ئاسانی
بێ میسل و مانەند، لا شەریکی فەرد
حەکیمی حاڵزان، ئاگای کولی دەرد
بینا و شنەوا، دانا و باخەبەر
وە نیک و وەبەد، وە سوود و زەرەر
کارسازی کاران، کولی مشکلات
لایقی تەمجید، تەوسیف و سیفات
وە نووری خورشید، جیلوەی جیهاندەر
وە هەوری رەحمەت، چەمەن ئارا کەر
وە شوعلەی شوعاع، مەهتابی قەمەر
شەوانی تاریک، وە ڕۆی ڕۆشنکەر
وە بادی موراد، کەشتی ڕەواندەر
نە گێجاوی گێج، دەریای پەڕ خەتەر
وە شنۆی نەسیم، گولان دەر ئاخێز
وە هەوای وەیشووم، بەرگی خەزانرێز
پەنای مەزڵوومان، دادستانی عام
پادشای شاهان، حەیی، لایەنام
بێ ڕەنگ، بێ ڕەفیق، بێ ڕوو بێ فرزەند
بێ هەمتا و بێ باک، بێ میسل و مانەند!
فەریادڕەسی کولل یەکتای یەگانە
مەسدەری ئەوراد، کەعبە و بوتخانە
بۆپەی خاتران، ئیسمی ئەعزەمت
بە دەریای رەحمەت، کانی، کەرەمت

بە قووەی قودرەت، لا یەتەناهیت
نیشانەی دەلیل، پەی شەهەنشاهیت
بە مەلایکان، دایم نە سجوود
پەی پەی مەوانان، زیکری یا وەدوود
بە فەڕڕی فەرمان وەحیێ جوبرەئیل
ئاوەردەی تەورات، قورئان و ئینجیل!
بە زاریی ئادەم، بە سیدقی خەلیل
بە قوربی قوربان، زبحی ئیسماعیل
بە مووسای عیمران، کەلیمی کۆی توور
بە رۆحولقوددوس، بە سەفحەی زەبوور
بە زیکری یونس، نە بەتنی ماهیی
مەوانا، تەسبیح، زاتی ئیلاهی!
بە روتبەی رەفیع، رەسووڵی نازار
شافیعی گرووی، عاسی و گوناهبار
شەهواری رۆی عەرسەی عەرەسات
دارای دەلایل، بورهان و ئایات
بە پایەی بوڵند، پێغەمبەران گشت
بە چەشمەی کەوسەر، بە رەوزەی بەهەشت
بە سیدقی سدیق، بە عەدلی عومەر
بە شەرمی عوسمان، بە بازووی حەیدەر
بە ڕای شەهیدان، گیان فیدا کەردە
بە موجاهدین، هوونی دڵ وەردە
بە ڕای حاجیان، پەی بەیتولحەرەم
بە تەوواف چییان، بارەگای ئەعزەم
بە شای شەهیدان، حسێن مەزڵووم
بە دوازدە ئیمام، بە چواردە مەعسووم
بە بانگی ئەزان، سەدای بێ نەزیر
بە دەنگی پیران، جوابی تەکبیر

به ڕای زەواران، بێ سەر و سامان
مەگێلان نە دەور، بارگەی ئیمامان
بە ئەولیاهان، پیرانی کامڵ
ڕەهنمای ڕای ڕاست پەرێ سەرمەنزڵ
بە ناڵەی مەستان سوب سەحەرگاهی
سەرشارەن، وەجام، بادەی ئیلاهی!
بە سیڕڕی سینەی سافی سۆفیان
مەوانان تەوحید، نە ڕاگەی نیهان
بە تەوبەکاران، بێ پەنا و پەردە
نادم جە کردگار، کەردەی ویەردە
بە ئەندووی عوششاق، یانەی دەروون ڕێش
بە عیشوەی شۆخان، ریشەی جگەرکێش
بەسەر گەشتەگان، ڕوو نە وادی و دەیر
حەیران نەگەردش، چەرخی سەبک سەیر
بە ڕەنگ و ڕەونەق، سەفای نەوبەهار
مەنمانۆ قودرەت، جە لای جەهاندار
بە تەرزی تیراز، بالآی نەمامان
بە پێمی توڕڕەی، خەیاتە خامان
بە نەغمەی مەلان، بە غەمزەی گولآن
بە تەئسیری سەوت، سەدای بولبولآن
بە عەزا داران، سیای سەودا پۆش
بە گۆشەگیران، هوونی جگەرنۆش
بە ناڵەی حەزین، یاهووی دەروێشان
بە ئاهی حەسرەت، تۆی دەروون ڕێشان
بە ئەشک و ئەسرین، دیدەی زیندانی
هەردەم، مەڕێزان، نەجای پەنهانی
بە ڕای غەریبان، زێد و ماوا دوور
مەحرووم و مەهجوور، یانەی دڵ خاپوور

تۆ وە ڕەحمی وێت، یا شای کەرەم دار
ببەخشە گونای بەندەی خەتابار!
مەعلووم مستەوجیب نەوعێ عەزابم
لایقی تەوبیخ، قەهر و عیتابم
ئەرسەد کە شەریک، شەرمەسارانم
بویەر، جە تەقسیر، کەردەی کارانم
ئاگا و موخبری، شەهەنشای شاهان
دە ساڵەن، نە حەبس، شاری ئەسفەهان!
وێم و ڕەفیقان، یەکایەک تەمام
زووخاو مەنووشین، هەر سوب، تا وە شام
ڕۆ، جە ڕۆ فیشتەر، گەرمەن ناڵەمان
مەشۆ وە گەردوون، سەدای لاڵەمان
فەریادڕەس نییەن، فەریادڕەس هانا
هانا، هەر وە تۆن، هانا، سەد هانا
بە کەریمی وێت، کەرەم فراوان
دەلیلی خەیرێ، بکەری ڕەوان
سەبەب سازی خەیر، کار وە دەس ئاسان
سەبەب سازیی کەر، باجەتی خاسان!
مەلوول و مەهجوور، مات و غەمبارین
مەحروومی دیدار، یار و دیارین
ڕەحمێ کەر، شامل، جەستە و حاڵمان
وە جەستەی سفتەی، وەک زوخاڵمان
پیر و ئاخرشەڕ، عاسی و عوسیانبار
قەبووڵ کەر، وەنەم، تەوبە و ئیستیغفار
خالق وە زاتت، غەیر، جە لوتفی وێت
ڕای ئومێد قەتعەن، مەخفیی نییەن لێت
ئاگاه، نە ئەحواڵ، دەردەدارانی
شەفا دەهندەی، کول بیمارانی

ئەم دەردە دووچار، ئێمە شان کەردەن
هەر ساتێ سەد نەوع، بەتەر، جە مەردەن
کەریم، کەرەم کەر، کەرەم بێ شومار
زیندەگی پەیمان، بییەن زەهر و مار
یا ڕەب بۆ بە عەشق خاسانی دەرگات
غەریب و بێ کەس دوورکەفتەی وڵات
مەزڵوومی ئێمە، جە حەد ویەردەن
ئیحیامان، کەرە، هەناسەم سەردەن
بەخشەمان، وە نوور پاکی پێغەمەر
نەی زیندانی تار، وەسەن دەردیسەر!
ڕەحمێ کەر وە حاڵ، عایلە و سەغیر
یا ڕەب، نەجاتێ، نەی دام و زەنجیر
تاقەت و سەبر و حەوسەڵە بڕیان
یەکسەر، تەمام بی، پەردەی دڵ دڕیان
زەڕەیێ ئیمان، جە موو باریکتەر
ها وەختەن شەیتان، باوەرۆش وەبەر!
قووەی وجوودیم، کول، نە بەین شییەن
عومرم نە پەنجا و چوار ڕەد بییەن!
عەینم بێ عەینەک تەم و بوخارەن
زیندەگی پەرێم، چون زەهری مارەن
یا خودا، وە ڕەحمەت، کارێ بسازیی
با کۆتا کەروون، رووده درازیی
ئیستیدعام ئیدەن، جە لای خوداوەن
شاد کەرۆم دیدار، عایلە و فرزەن
عومری تەبیعی، سەر ئامان، جۆشۆ
قەبووڵ، مەفەرما، چی غوربەت بەرشۆ
ئارەزووم ئێدەن، یا حەیی داوەر
نەی زیندانی سەخت، باوەریم وە بەر

قووەی وجوودیی و سەروەتی دنیا
کول، تەمام بییەن، ریشەمان کنیا
بەدتەرین، زووخاو، دنیا کول وەردم
یەک ڕۆ ئاسایش، وەسەر نەوەردم
نەحیف و زەعیف، پیر و گرفتار
غەریب و بێ کەس، موحتاج دەردەدار
عنایەت فەردت، کول موناجاتەن
سەر تا وە پاین، دۆعای حاجاتەن
کافییەن، وەسەن، سەر دەرد ماوەرۆ
ئومێد هەن خودا، قەبووڵش کەرۆ
جە ئێد زیاتەر مەکەرمان، مەحرووم
بە حاجەتی نوور، ئەئیمەی مەعسووم!
ئیلتیجام ئێدەن، جە لای هامسەران
وە یەک فاتیحە، ڕۆحم شادکەران
دۆعای مەغفیرەت، نە دەرگای داوەر
درێغ نەکەران، بەشقی پێغەمبەر!

نامەی ئاغا عینایەت و محەمەد بەگ:

هەروەک، دەردەکەوێ، ئاغا عینایەت، قەسیدەی موناجاتەکەی، کە لە زینداندا، هۆنیویەتەوە، بۆ محەمەد بەگی دەنێرێ و داوای لێ دەکات، کە ئەویش، وەک ئەم، لە خودا، بپاڕێتەوە، بۆ ئەوەی خوای گەورەش، دەرگای ئازادییان، لێ بکاتەوە و محەمەد بەگ -یش، لەبەر هۆی نەخۆشی، نەختێ درەنگ وەرامی دەداتەوە و کاتێ، کە وەرامنامەکەی بۆ دەنووسێتەوە، بەم جۆرە دەیڕازێنێتەوە!

چەندێ جەی وەرتەر سارم نامەیێ
نامەی وەش مەزموون، خۆش خیتامەیێ
نویسا بێت وە لام، پەرێ موناجات
کەروو جە دەرگای، قازییولحاجات
ئەوەل مەعزوورم، بە هەزار زیان
تەئخیری جواو، نە بۆم وە تاوان!
مەریز بیم ناخۆش، تاوانم نەبێ
پەوکە، جواوت، ماتڵ، مەندە بێ
دووەم، یەک کەسێ، مەبۆ موناجات
کەرۆ، جە قاپی، قازییولحاجات!
سەراپا، تەمام، پاک و تاهیر بۆ
وێنەی ئاینە، جە لای زاهیر بۆ
تاویای بۆتەی عەقڵ و کەماڵ بۆ
شووشی سیم و زەڕ تەڵای دووقاڵ بۆ
غەواسی دەریای، فام و هونەر بۆ
باری کەلامش، دڕ و گەوهەر بۆ
شەیدا بۆ، وە عیشق، حەقق و حەقیقەت
ئاگاه بۆ وە ڕاز سیڕڕی تەریقەت
عالم بۆ، وە عیلم، شەریفی ئیسلام
ئەسڵ و فەرع و روکن، بزانۆ تەمام!

ئەوسا لایقەن، جە دەرگای خودا
بوازۆ، حاجەت، بکەرۆ، دۆعا
وەر نە من وێنەی، ئاهەن سەرد و سەخت
دەروون پەڕ نە زەنگ، بە دەن پەڕ نەگەرد
بێ بای کوورەی گەرم، بێ جەوری ئوستاد
بێ عیلم و عەمەڵ، بێ خەت، بێ سەواد
غەریقی دەریای، عوسیان و گونام
کەی قابل وە عەرز لاڵە و ئیستیدعام
وەلێ، من لەبەر گلە گوزاریی
یا ئیتاعەی ئەمر فەرمان بەرداریی
ئەسرم کەرد وە هوون، موژەم وە میداد
وە قەدری قووەی، فەهم و ئیستیعداد
نویسام چەند شیعر، ها تەقدیم کەردەم
رەویەی بەندەگیی، وە جا ئاوەردەم!
ئومێد هەن قبووڵ، دەرگای باریی بۆ
باعیسی نەجات، رستگاریی بۆ!

ئاغا عینایەت، دووبارە، وەرامی محەمەد بەگ دەداتەوە و دەڵێ:

دۆستەکەی گیانی رۆستەمی نەژاد
نامەی شیرینت، خەمان، دا وە باد
ئەشعاری مەربووت، مەعدەنی شعوور
سەیقەل، کریابێ، بە وێنەی بلوور
موناجاتی خاس دڵ پەسەندیدە
وانام و ساوام وە هەردوو دیدە
ئاهەنگی ئەشعار، فیردەوسیت وەندم
جە دوڕ ئەفشانیت، من حەیران مەندم
ئەشعارت جە لام، وێنەی شەکەرەن
من جە واتەی وێم، قەلبم پەکەرەن!
حەیفەن قاتی بۆ، ئەو شیرین وەی تەڵخ
ئەو ئاوی سافەن، ئێد لەجەن، هەم بەڵخ
ئەو دانەی گەوهەر، ئێد سەنگی خاران
ئەو پارچەی حەریر، ئێد کۆنەی شاران
ئەو خشتی میعمار، باش هۆسای یەمەن
ئێد کەلارە کۆن، گڵ و خاک، شن!
فیعلەن ئەساسەی تەحریرم نییەن
پەی سەبتش، ئایر، نە قەلبم شییەن!
نیگاش مەداروون، تا دەرجش کەروون
هەر وەخت وەسیلەش، وە دەس باوەروون!
قاتی پاتی بۆ، خاس چەنی خراو
تا بۆ وە شەربەت، شەکەر، چەنی ئاو
یادگارییەن، پەی کەسێ مانۆ
شایەت، دروودێ، پەیمان بکیانۆ
وەسیلەش فەوریی، حازر دیاری
دەرج کەردم، نە فەوق، پەی یادگاری

ئیزهاری مەئیووس کەم سەوادی وێت
بێ عیلم و تەحسیل، نامورادی وێت
کەردە بێت وە لام، منیچ هەر بەو دەرد
جە کول کەس بەتەر، کەم فام و ڕەنگ زەرد
دمای پەنجا ساڵ، ڕەنج و کەردەی وێم
ئیسە سابتەن، مەعلووم بییەن، لێم
هەرچێ ڕەوم کەردەن، کول پەشیمانم
هەریەک دەردێوەن، نە ڕووی زامانم
ئینە کول باعیس، بێ ئیتلاعییەن
بێ خەبەر، نە چەرخ، دنیای فانییەن!
بێ عیلم و سەواد، جە نادانییەن
عاقڵ کەی کارش، پەشیمانییەن!
بازە، باسووچێو وەی داخ و وەی دەرد
جە هەردوو دنیا، مەحرووم و دڵسەرد
بەڵام عەزیزم، تەقسیرمان نییەن،
مەحەل موحەققەر، تەنگ و وردییەن
مەدرەسەی علووم عەقڵ و فام و بەخت
یا سایەی دیوار، یا نە پای درەخت
فەیلەسووفی عەقڵ، کانی مەعریفەت
ڕەواج دەهندەی عیلم و شەریعەت
ئەو ڕۆ نیشانەی دەر وە دەرمان بیی
مەلا عەلی مراد، تەعلیم دەرمان بیی
ئەو ئێمەش یاوا، وەی پای بڵند
(شیخ الازهر) بی، ئەو پیری پەڕ فەند

ئاغا عینایەت، بەناوی سکاڵای ڕەمەزانەوە، نامەیەک بۆ محەمەد بەگی روستەمی دەنێرێ و تیایدا، دەڵێ:

کەمێ نە ئەحواڵ، دەردانی کاریێ
ئیزهار کەم وەلای، نمرە چوارێ
پیر و لەڕ و چەق، هەر ساتێ دەردێ
زەعیف نائومێد هەناسە، سەردێ
دەردی گشتمان، میراس جێ ماگە
پەنج شەش دەردێ تەر، لە من ڕووی داگە
مانگی ڕەمەزان، وەک زاڵمێ جە بوون
سەری ناوێتێ، لە بوون و نەبوون
هەرکەسێ بگرێت، هەر وێڵی ناکات
ئیدیعای خوێنی، کاکەی لێ ئەکات
گیرودەی دەسی، پەنج غەزا بووگم
لە دەس هەر پەنجیان، من لە دەس چووگم
دووانی دەوڵەتی، سییانی شەخسیی
هاوار داد، لە دەس، دۆکەشک و قەیسی
وە سکێ تێر و وە هەزار برسیی
خودا داد لە دەس، دۆکەشک و قەیسی
شەرتە لە داخی، دۆکەشک و قەیسی
کۆ گەردی بکەم، وەک دەروێش وەیسی
لە گشت زیاتەر وە عیشوە و نازە
سەحەریم دایم، نان و پیازە!
پەنێری کرمین، ئاشی قوڕباقە
هاوار داد، لە دەس، ئی فەقروفاقە
وەک هەڵوا، ئەی خوا، هەرکەسێ ساقە
داد بێ داد، لە دەس، ئاشی قوڕباقە
غەزای دەوڵەتی، شەفای مەزاقە
داد فەریاد، لە دەس ئاشی قوڕباقە

مەحکووم و مەزڵووم، ئەعماڵی شاقە
گرفتاری دەس، ئاشی قوڕباقە
بەخودا، عەزیزان، تەکلیفێ شاقە
خواردنی نییە، ئاشی قوڕباقە!
وەک بزن بگرێت، ئەو بەلەباقە
کردگیە، وە من ئاشی قوڕباقە
عومووم، دەردمان دووریی و فیراقە
سەرباری دەردان، ئاشی قوڕباقە!
چون خۆیان یەکجار، کوونیان فەراقە
بۆیە، خۆشیان تێ، لە ئاش قوڕباقە
مەخسووسەن، هەر کام، رەئیس ئۆتاقە
باوکی ئەفرۆشێ، بۆ ئاش قوڕباقە
شەهەنشاهییە، تڕوتفاقە،
پەنێری کرمین، ئاشی قوڕباقە
بۆ ئێراد جۆیی، چاویان زاقە
هەرکەسێ نەی خوا، تەختە و شەلاقە
لە ئاو گۆشتە ڕەش، هەرچی بەیان کەی
تام و لەزەتی، وە قەوری کاکەی!
لە گشت بەترە، ئەو غەزای خاسە
هەر چڵک و چڵمە، ئەیکەنە کاسە!
تەتە بۆکەری، وەکۆی زۆخاڵ وێ
فیتوا دەرەکەی، توخمی گەماڵ وێ
مەگەر تەخت و بەخت بوێ چەواشە
ئەوسا واز بێرن، لەم ئاشی ماشە!
ئینساف خۆ نادەن، نایەژن بەسە
نام لە کوێ تێرن، ئەم گشت عەدەسە
پاکیچی ناکەن، پەڕ لەکاو تووکە
بێشتر دانەکەی، کووژی چەلتووکە

نەوع پەرەستی و میللەت پەروەریی
ئەم عەداڵەتە، قوڕ بگرە دەری
کاغەزی دنیا، تەمام سیاوێ
دەردی دڵی من، هەر تەواو ناوێ
سەوزی خواردنی ئێوەیچ ئەزانم
ئەر ئیزهار بکەن، منەت وە گیانم
وەزعی خۆتان و مانگی ڕەمەزان
بنویسە لە من، کاک محەمەد گیان
حاڵم نەماگە، ئیتر بۆ من بەس
ناتەواوییەکەی، حەواڵەی ئێوەس!

وەرامی محەمەد بەگ:

دانای سوخەن فام، نمرەی یەک ماوا
باز هەم نامەی شۆخ شیرینت یاوا
شەممەی جە تەعریف، تەهیە و تەدارەک
پارشێو و بەرشێو، ماهی موبارەک
کەردە بێت ئیزهار، گران بی دەردم
وەک ماری زەخمی وە هەم پێچ وەردم
ئاشی دەوڵەتی، غەزای گەرم و سەرد
ریشەی نەخۆشی، سەر مەنشەئی دەرد
تەسدیقی کردگە، ڕەئیسی بیهداشت
ئاشی کەشک بۆ شام، نانی وشک بۆ چاشت
ناوی بۆ ئەوەی، باسی بۆ ئەکەی
یەختی و لووبیاکەی، وە قەوری کاکەی
چون دەوای موهلیک، ساختی ئەورووپا
پەڕە نە میکروب، تاعوون و وەبا
مایەی تەب و لەرز، قفقە و خەفەخان
سفلیس و سووزاک، بەڵای ناگەهان

سەراسەر مەرەز، سیل و سەرەتان
بووگە وە باعیس، ناخۆشی بۆتان
ئاو و گۆشتە ڕەش، پەڕ دوود و دەرمان
وە دووکەڵی نەفت، تام و بۆ دریان!
سیاو بەدنما، ئیستیفراق تێریێ
هەر خۆی وە ناو دەم، ئەوە ئەینێریێ
کاری سەید مستەفا، ئەشێ هەر واوێ
هەڵوای سەرمەزار، قەوری بابای وێ
دڵە دەرد ئاوەر، شلە و شۆربا
سەروتای تەمام، وە ڕیشی بابا
تەماشای هەیئەت، کەسیفی ناکەی
هەر چوار پووتێکی وە گڵکۆی کاکەی
نە ئەسڵی مەتڵەب، ناوێ دەنگ بدەی
ئاشی ماش و شاش، وە گۆڕی بابەی
پەرسا بێت هەواڵ، کاروبارمان
غەزای سەحەریی، یا ئیفتارمان!
ئیمەیچ هەر لە دەس، ئاشی قوڕباقە
لە ئێوە بەتر، تاقەتمان، تاقە
فرەمان، نەخۆش، کەممان ساقە
گشتی لە ئەسەر ئاشی قوڕباقە
وە دگان دارمان، ئەسڵەن ناکەوێ
دگان بۆ خۆراک، چاخ و سەخت ئەوێ
وەلێ، بۆ پیاگی بێ دگان باشە
ئەگەر ئاوگۆشتە، ئەر ئاشی ماشە
تەجرەبەم داگە، خاس پێی ئەکەوێ
ریش چەرمگ ناکا، نەخۆش ناکەوێ
ئەمە تەفسیلات، غەزای دەوڵەتە
ئیتر نایەژم، مایەی زەحمەتە

غــــەزای خـــوســــووسی، بۆت تەوزیح بدەم
بەیانی واقـــیع، هیچ شـــۆخی ناکـــەم!
دوو دوو سێ سێ، هاوخــــــەرجین تـەواو
شـــایی و دوو شـــایی، تێـــرینە حـەســـاو
مـــاڵێ یەک نەفـــەر، ســـەرێ، یەک شـــایی
جـەمع ئەکـەین، ئەیدەین، وە تەڕە و شـــایی
بۆ ئێـــوارەمـــــان، وە بێ کـــیـــبــــر و ناز
ئیـــزافـــەی ئەکـــەین، یەک دوو چڵ پیـــاز
شـەو شـــەوێ پەنێـــر، شـەو شـەوێ شـیـرە
ئاوی تێ ئەکـــــەیـن، ئەوێ وە شـــیـــــڕە!
وەلێ بۆ ســـــەحـــــەر، ئاشـــمـــــان بارە
ئەرچی خـــواردنی، هەر عــــەیب و عـــارە
ئەوێ ســـــەر داخـــەی، نەنواڕی بۆ کـــەس
عـــــــــارەق بـڕێـــژی، وەم دەس و وەو دەس
هـەرتـا بـخـــــــوریت، پـێم بـکـە بـاوەڕ
خــــەجـــاڵەتیـــیــــە و کـــاری شـــەرم ئاوەر
ئەویچ هەر قــــەرزە، وە گـــیـــانی ئێـــوە
یەک قــەرە پوولـی خـــۆمی نیـــیـــە پێـــوە
ئەنـووسین بـۆ مــــاڵ، پووڵ زوو بـنێـــــرن
جــــواو نـادەنۆ، نیــــیـــــە، ناینێـــــرن!
ئیـــمـــەیچ قـــەرز ئەکـــەین، هەروا ناپرسین
لـــە ڕۆژی ئـــەدای، ڕێـــزە نـــاتـــرســـین
ئێـــژین قـــەیناکـــا، خـــەرجی پارشـــێـــوە
برســــــیـــــــەتی ڕەگی، هاری وا پێــــــوە!
مـــــانگی ڕەمــــــەزان، ناوێ، نـەیگـری
فـــەرزە، واجـــیـــبـــە، هەر وە جـــێی بێـــری
زووکـــەن، بیگرن، ئەمـــڕۆ و ســـۆزییـــە
مـــانگی ڕەمـــەزان، ســـاحـــێـــو ڕۆژییـــە!

چـی درۆ نـادەن، ڕاسی هـەر واســـــــــە
ســـوب تا خـــۆرئاوا، بێ قـــاڵ و باســـە!
وەخــــتی خـــۆرئاوا، ئەوێ وە گـــرمــــە
بۆمـــــان تێـــــرنۆ، کــــەوەر و برمـــە!
قـــەزییـــەمـــان نیـــیـــە، وە دەس ئەپیـــاچین
چارەمـــان چیـــیـــە، گـــشت ناعـــیـــلاجین!
تۆ خـــۆت قـــازیی وە، ئەوە ئیـــفـــتـــارە
یاخـــۆ ئیـــفـــتـــیـــزاح، ســـەرباری بارە!
بەرنامـــەی ئێـــمـــە و مـــانگی ڕەمـــەزان
ئەمـــەســـە، تەمـــام، نووساگـــمـــە لێـــتـان!

فەرهەنگۆک

ئابا (ن): (نوون) لە بریی (ناو) هاتووە!

(ئابا)، وشەیەکی عارەبییە و لە بنەڕەتدا، بەم جۆرەیە: (ئاباء = آباء)، کۆی (ئەب = أب)ە. لە کوردییدا، هەمزەی کۆتاییبییەکەی سواوە و بووە بە(ئابا)ی، ڕووت.

وشەی (ئابا)، لەم شیعرەی، ئاغا عینایەتدا، بەواتای باب و باپیرانی، دێرین، هاتووە.

ئابداریی (ن): ئابداریی، وشەیەکی داڕێژراوە، کە بەم جۆرە پێکهاتووە؛ (ئاب+دار+یی).

کەوابوو، بۆمان هەیە، کە بڵێین، وشە داڕێژراوەکە، بریتییە، لە وشەیەکی (سەرە) و چەند مۆرفیمێک، کە لە ڕووی ئاوازە و ڕێزمان و واتاوە، هەموویان، پێکەوە وشەیەکی نوێیان، پێکهێناوە و بەواتای کاریی (ئاوداریی) هاتووە، لە هەندێ، ناوچەی کوردەوارییدا، لە شێوە و ڕووالەتی (ئاوداریی)دا، بەکار دێت!

ئابڕوو (ن): لە بنەڕەتدا، ئەم وشەیەش لێکدراوە و پێکهاتووە، لە (ئاب + ڕوو)، کە هەریەکێ لەم وشانە، وشەی سەرەن.

کەوا بوو، بۆمان، هەیە، کە بڵێین، لێرەدا، ئەم وشەیە، بە(ئاوی ڕوو) هاتووە و لە کوردەوارییدا لە ڕووالەت و ئاوازی (ئاوەڕوو)دایە و بەواتای (حەیا) و (پیاوەتیی) و (شەرەف) هاتووە.

واتە، ئەو کەسەی، کە ئابڕووداره، خاوەنی حەیا و شەرەف و پیاوەتییە.

بەم جۆرە، وشەی (ئابڕوو)، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کاوە، پارێزگاریی، ئابڕووی، خۆی و خێزانی کردووە!

– کامەران، کوڕێکی، ئابڕووداره!

– شیرین، بە ئابڕووە!

ئاتاج (ئن): ئەم، وشەیە، بەم جۆرە ئاواز و ڕووالەتەوە، لە کوردستانی ئێراندا، بەکار دێ.

ئەم وشەیە، لە وشەی عارەبییەوە (احتیاج)ەوە وەرگیراوە و ئەوجا، بەرە بەرە، سواوە و لە ئەنجامیشدا بەم جۆرەی ئێستای لێ هاتووە و بەهەمان واتاش بەکار دێ.

وشەی (ئاتاج)، لە ڕووالەتی ناویشدا، دروست دەکرێ و دەبێ، بە(ئاتاجی) و ئەو کاتیشە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– ئەو، ئاتاجی، بە تۆ نەماوە!

ئاتەشگا (ن): ئاتەشگا، ناوێکی کوردیی کۆنە و بەو جێگایە دەوترێ، کە لە کۆنی دێریندا، ئاگرێکی جەماوەریی تیادا، کراوەتەوە. لە دەمی خۆیدا، زەردەشتییەکان، چەند جۆرە ئاگرێکی جەماوەریان کردووەتەوە و یەکێکیش، لەوانە، لە جێگایەکی زۆر بەرزدا، بووە، بۆ ئەوەی، بەهۆیەوە، بتوانرێ، زۆربەی، خەڵکی ناوچەکانی دەوروبەر، بۆ کارێ، بۆ مەبەستێکی، پێویست و کتوپڕی، ئاگادار، بکرێن!!

لەم جۆرە، جێگایانە، شوێنەواری، زۆر بەجێماون و حاڵی حازریش، هەر بەهەمان ناوەوە، ناو دەبرێن!.

(ئاتەشگا) – ناو، لە چەند جێگایەکی، کوردستاندا، هەن و بۆ وێنە، (ئاتەشگا)ی ناوچەی بیارە و ئاتەشگای پشتی خانەگا، لە ملەی ئاتەشگاوە، کە جێگاکەی ئەوەندە بەرزە، کە لە شارەزوور و ناوچەکانی کرماشان –ەوە، لەبەر سەربەرزیی و لووتبەرزیی، دیارە.

بەشێوەیەکی، ئاشکراتر، ئاتەشگایەکی، وەک ئەوەی لای خانەگای پاوە، زۆرتر، بۆ مەبەستی، ئاگاداریکردنی خەڵکی ناوچەکانی دەوروپشت کراوە! گوایا، بەهۆیەوە، دەتوانرێ، هەواڵی، هەر میهرەجانێ، هەر جەژنێ، هەر هەواڵێکی ترسناک و ناهەموار، بدرێ، بەسەرپاکی ئەو خەڵکەی، ناوچەکانی ئەو دەوروپشتە، کە ئەو ئاگرەی تیادا، کراوەتەوە!

بەهەرحاڵ، (ئاتەش = ئاگر = ئاور = ئاتەر) و ئاتەشگا، یان ئاتەشگەدە، بۆ مەبەستی، پەرستنی نەبووە، هەروەک، دوژمنانی کورد، وەهای، لە قەڵەم، دەدەن! بەڵکو لای کوردە دێرینەکان، لە خۆشەویستی ئاگر، بۆ چەند مەبەستێ بووە! بۆ گەرم کردن و پاک کردنەوە و ڕۆشنایی و هەواڵ گەیاندن و خواردن دروست کردن و زۆرتریش، ئاگر توانای، لەناوبردنی، هەموو شتێکی پیس و خراپی، هەیە!!

ئاتەشگای (تیکاب)، یەکێ، لەو ئاگرانە بووە، کە بەردەوام، گڕڕاوە و بەتەنیشتی ئەویشەوە، خەڵکەکە، خواپەرستی (ئەهرۆمەزدە)ی تیادا، کردووە.

ئەو ئاتەشگایەی تیکاب، یاخود، ئەو پەرستگایەی ئەوێ، ئەوەندە، پیرۆز بووە، ئەردەشیری بابکان، هەموو ساڵێ، بۆ ئەوێ چووە و، کە کیلۆمەترێ، نزیکی بووەتەوە، پیادە بووە و بەپێی پەتی، بۆ ئەوێ، چووە!

ئاخ (ن): ناوی دەنگە و بەهەناسەی ئاڵۆز، کەفەسەرە. ئاخ، نیشانەی، نارەحەتی، نارەزایی، نائاسوودەیی، پیشان دەدات و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئاخ و داخی دەروونی، دووکەڵی، لێ بەرز دەبێتەوە!
– شیرین، لەگەڵ شووەکەیدا، نارێکن، بۆیە، هەمیشە ئاخ ئاخیەتی.

ئاخر نەفەس (ن): ناوێکی لێکدراوە، لە (ئاخر + نەفەس) پێکهاتووە، کە هەردووکیان، لە زمانی عارەبی دان و بەڵام، لە زمانی کوردییدا، جێگای خۆیان، کردووەتەوە.
بەهەرحاڵ، مەبەستی، (دوا هەناسە)ی، ژیانە.
شایانی باسە، هەریەکە، لەم وشانە، کە وەک (ئاخر) و (نەفەس)، بەجیاجیا، لە کوردییدا، بەکار دێن دەوترێ:
– کارەکە ئاخری هات.
– کابرا، تەنگەنەفەسە.

ئاخێز (ئن): ئەم رەمزە (نیشانە) بۆ (ئاوەڵناو = جێناو)ە.
ئاخێز، بەواتای (گورج) ، (خێرا) هاتووە. بۆ، وێنە، دەوترێ:
– ئاخێز کەرا! (ئاخێز بکەرە)، واتە: خێرا بکە، گورج، بکە.
بەم جۆرەش، بەکار دێ و دەوترێ:
– زوو خێز بە. واتە: گورج بە. خێرا بە.
لێرەدا، وشەی (زوو)، جێگای (ئا)ی گرتووەتەوە و پێکهێنانەکە، شێوەی لێکدراوی، وەرگرتووە و بەم جۆرەی، لێهاتووە:
(زوو + خێز)، کە (ئاوەڵناو)ە و لەگەڵ (ریشە)ی کاردا، یەکیان، گرتووە.
بەهەرحاڵ، (ئاخێز)یش، هەروەک وتمان، لێکدراوە و پێکهاتووە لە (ئا + خێز).
(ئا)ش، کورتۆبووەی (ئەوا)یە، کە بەواتای، پاتکردنەوە، یان پەلەکردن، دێ و ئەمەش، لە کۆنی کۆنەوە تا وەکو ئەمڕۆ، بەو جۆرە، هەر بەکارهاتووە!
کەوا بوو، (ئاخێز)، بەواتای (زووخێز) دێ!

ئاد (ر. ن): نیشانەی (ڕاناو). ئەم، ڕاناوە، بەڕاناوی ئاماژەش، بەکار دێ و کۆش دەکرێتەوە و دەوترێ: (ئادێ).

(ئاد)، بەواتای (ئەو) لە شێوەی ئەدەبیدا، هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:
– ئاد، (بۆ کوڕ، نێرینە) ئاما.
واتە: ئەو هات. (ئەو کوڕە هات).
– ئادە، (بۆ ماینە دەبێ) ئاما.
واتە: ئەو هات. (ئەو کیژە هات).

ئارام (ن)، (ئن): ئارام وشەیەکی کوردیی کۆنە و لە ئاڤێستادا، بەهەمان ئاواز و واتاوە، هاتووە.
حاڵی حازر، یاخود کوردی ئەمڕۆ، (ئارام) وەک (ناو) و وەک (ئاوەڵناو) بەکار دەهێنێ و بەم جۆرە لە ناو ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:
– کاوە کوڕێکی بوو و ناوی ئارام –ی، لێ نا!
– ئەو لەگەڵ هەموو کەسێکدا ئارامە!
کەوا بوو، (ئارام)، کە وەک ئاوەڵناو، واتای، بێدەنگی و هێمنی و لەسەرخۆیی، دەدات!!

ئارۆ (ن): (ئارۆ)، بەواتای (ئەمڕۆ)ی شێوەی، ئەدەبی هاتووە. بەهەرحاڵ، (ئارۆ)، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە.
– ئارۆ، کاوە، نەوەش بێ.
واتە: ئەمڕۆ، کاوە، نەخۆش بوو.
لە شێوەی هەوراماندا، بۆ هاوواتای (ئارۆ)، (ئی ڕۆ)شی، بەکار دێت.

ئارەزوو (ن): لە لایەن کوردی ئێرانەوە، (ئارەزۆ) بەکار دەهێنرێ و حاڵی حازریش، بەهەردوو شێوەکەی، بۆ ناوی (کیژ = کەنیشک = کچ) بەکار دەهێنرێ!
(ئارەزوو)، یان، (ئارەزۆ)، بەواتای (خواست) و (حەز) و (ویستن) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە.
– لاولاو، ئارەزووی خوێندنی هەیە.

ئازار (ن)، (ئن): ناوی مانگێکە، لە رۆژنامەی زایینیدا و لە کوردی ناوچەکانی کوردستانی عراقدا، بەهەمان واتا و هەمان شێوە و ئاواز، بەکار دەهێنرێت و هەروەهاش،

هەر ئەم وشەیە، هەروەک وتمان، بەواتای (ئێش) و (نارەحەتی) هاتووە.

لە لایەکی دیکەشەوە، هەندێ جار، وشەی (ئازار) بۆ ناوی هەندێ نەخۆشیی ساری، کە وەک (سیل = نەخۆشیی سییەکان) بەکار دەهێنرا!

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– بیست و یەکی ئازار، ڕێککەوتی یەکەم ڕۆژی مانگی نەورۆزە!

– کابرا، زامدارە و ئەو جۆرە زامدارییەش، ئازاری زۆرە!

– ئازاری سیل، ئەوسا، چارەسەری، کەم بوو!

– ساواکی دەوری شاه، ئازاری مەردمیان زۆر دەدا!

ئازیەتی (ن): مەولەوی دەفەرمی:

(شـــیرینی قـــامـــەت قـــیـــامـــەت نە وەرد
ســـەلای فـــەرزی بەرگ، ئازیەتی ئاوەرد)

خانا دەڵێ:

(ئەویچ تا مـــانگێ شـــەراب نە نۆشـــا
بەرگی ســـەودایی، ئازیەتی پۆشـــا)

بەم پێیـــە، (ئازیەتی)، لە (ئازیەت + ی) پێکهـاتووە، بەواتای تەعـزیە، مـاتەمی، سیاپۆشی، خەفەتباریی هاتووە.

وشەی (ئازیەت)، وەک، ئاوەڵناو، بەکار دێ و دەوترێ:

– ئەو، ئافرەتە ڕەشپۆشە، ئازیەتبارە!

ئاسا (ئن): ئاسا، بەواتای، (چون)، (وەک)، (ڕێکوپێک) وەک (جاران)، (هێمنی) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو سوێسک ئاسا، دەڕوا بەڕێوە!

– شەڕ کۆتایی هات و باری ئاسایی بۆ وڵات گەڕایەوە.

– ئەوان، هەمیشە، لە دۆخێکی ئاسایی دان.

ئاسار (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (اثار)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە: وشەی (آثار)ی عارەبی کۆی وشەی (أثَرْ)ە و بەواتای شوێنەوار هاتووە.

بەم، واتایەش، لە کوردەواریدا، بەکار دێ!

بۆ، وێنە، دەوترێ:

– ئاتەشگای پاوە، ئاسارێکی زەردەشتییە.

ئاسایش (ئن): وشەی (ئاسایش)، بەواتای (هێمنی)، (ئارامی)، (بێدەنگی) و (کپپی)، (ئەمنیـــەت)، هاتووە و لە بنەڕەتدا لە دوو پارچە پێکهـاتووە (لێکدراوە) و ئەوانیش، (ئاسا) و (یش)ن و یاخود پێکهاتووە، لە (ئاسایی) و پاشبەندی (ش).

لە ناو کوردەواریی ئێراندا، وەک (ئاسایشت)، بەکار دەهێنرێ، بەتایبـەتی، لە ناو بێ سەوادەکاندا.

ئاسایی (ن): بۆ زانین لە بارەی ئەم وشەیەوە، بۆ بەشی وشەی ئاسا بگەڕێرەوە.

ئاسەف ئەعـزەم (ن): خێڵی (ئاسەف) ئێستا هۆزێکی گەورەی (سنە)ن، مەبەستی ئاغا عینایەت لێرەدا (میرزا عـەلی نەقی خـان) بووە، کە بەئاسەفی ئەعزەم (آصفی اعظم) ناسراوە.

ئاسیب (ن): ئەم، وشەیە، بەواتای (دەرد)، (بەلا)، (نەخۆشی)، (هەرەس)، (درم) (وەبا = وبا) هاتووە.

بەهەرحاڵ، ئەم وشەیە، بەزۆری لە فارسیدا، بەواتای جۆربەجۆرەوە، بەکار دەهێنرێت.

بۆ وێنە لەکوردیی دا دەوترێ:

– بێ بارانی، ئاسیبی گرانی و هەژاریی، بەرپا، دەکات!

ئاش (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (نان)، (خواردن)، (شۆربا)، (ئاسیاو)، هاتووە.

هەروەها، بەواتای، هاڕڕاوە، سواوە، تۆز هاتووە.

پتر لەوەش، بەواتای، هاژە، گرمە، دەنگەدەنگ هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئافرەتە، ئاشی چاک لێ دەنێ.

– ئاشەکەیان، ئاوی کەوتووە، چونکە دانی نییە!

– دنیا، ئاش و کاش نیشتووەتەوە.

– ئەو کیژە، پاش ئەوەی، کە شووی کرد، ئاش و کاش نیشتەوە.

ئاڵۆز (ئن): وشەی، (ئاڵۆز)، بەواتای، (تووڕە) و (کەم چیکەلان)، (پشێوی) و (تێک ئاڵاوی) هاتووە و بۆ وێنە، دەوترێ:
– کابرای بێ مێشک، قسەی لەگەڵدا، ناکرێ و لە خۆیەوە ئاڵۆز دەبێ (دەئاڵۆزێ)!.
– دنیاکە، بەجۆرێ ئاڵۆز بووە، کە زۆر بەزەحمەت ژیان، بەسەر دەبرێ.
– گلۆڵە دەزووەکە، ئاڵۆزکاوە!

ئالوودە (ئن): لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای (هۆگر) هاتووە و هەروەها، بەواتای (خوو پێ گرتوو) و (گیـرۆدە) دێت! پتـر لەوەش، بەواتای (ناپاک) و (نارەوا) دێت و بۆ وێنە، دەوترێ:
– کابرای، ساختەچی، ئالوودەی درۆیش بووە.
– ئەو ئالوودەی، جگەرە خواردن بووە.
– ئاوی، لیخن و ئالوودە، بۆ خواردن و خواردنەوە بەکار نایەت.
– هەوای هەندێ شاری قەرەباڵغ (شلۆق) ئالوودەیە.

ئاڵیاوا (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ناوچەی (ڕوانسەر)ەوە. لە بنەڕەت دا لە (ئاریان + ئاوا)ەوە هاتووە.

ئاما (ڕ): (ئاما)، ڕستـەیەکی تەواوە و خـۆیشی کـارە و (کـارا)کـەش بۆ ڕاناوی ئەو، دەگـەڕێتـەوە، چونکە لە دۆخی تاکە کەسی سێیەمـدا (کـەسی سێـیـەمی تاک)، ڕاناو، لەگەڵ، (کار)ی ڕابووردوودا، دەرناکەوێ، بۆ وێنە، دەوترێ:
– (ئاد) ئاما. یاخود، ئاما.
واتە: ئەو هات، یاخود، هات.
یاخـود، ئەتوانین، بڵـێین، کـە (ئامـا) پێکهـاتووە لە (ئام + ا)، چونکە لە کـاتی کۆکردنەوەیدا، بەم جۆرەی، لێ دێ:
– ئامێ = ئام + ێ.
واتە: هاتن.
بۆ کـەسی یەکـەم –ی تاک، دەبێ، بە(ئامـام)، یان، دەبێ، بە(ئامـانێ)، کە بەواتای (هاتم) دێ.
شایانی باسە، لە دۆخی تاکی سێیەمدا (کەسی سێیەمی تاک)، لە شیعردا، بە(ئامان)

بەکار دەهێنرێت. بەڵام، وشەی (ئاماوە)، بەواتای (هاتەوە)، هاتووە.

ئامانەت (ن): ئەم وشەیە، لە (ئەمانە = أمانة)ی عارەبییەوە، هاتووە و لە کوردەواریشدا، بەهەمـان واتا، بەکـار دێ و پتـریش، لەوە، بۆ داوای (پەنا) و (بەرگـری لێ گـرتن) و (پاراستن) وەک داخـوازیی، بەکـار دێت. بەم جـۆرەی خـوارەوە، لە ڕستـەدا، بەکـار دەهێنرێت، بۆ وێنە، دەوترێ:
– کابرا، هەندێ پارەی، بەئامانەت لای من داناوە.
– لێقەوماوەکە، ئەمانی بردە لای خزمەکەیان.

ئامر = ئامیر (ن): ئەم وشەیە، ناوی کارایە و لە (آمر)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای سەرکردە، فەرماندە، سەرۆکە هێز، گەورە، خاوەن فەرمان، میری سوپا.
بۆ وێنە، دەوترێ:
– هەڵسوکەوتی لەشکەر لە کاتی جەنگدا، بەدەست ئامیرەکەیانە.

ئانە (ئامـرازی ئاماژە): (ئانە)، وەک (ئامرازی ئیشـارە) و وەک (ڕاناو)یش بەکار دێ و بەواتای (ئەوە) لە شێوەی ئەدەبیدا، هاتووە.
بۆ وێنە، دەوترێ:
– ئانە کار و کردەوەی نییا!
واتە: ئەوە کاری کردەوە نییە!

ئاوەردم (کـار – ڕ): ئاوەردم، ڕستـەیەکی تەواوە و پێکهاتووە، لە کـار (ئاوەرد) و لە ڕاناو (–م). کە بەواتای (هێنام) هاتووە.
بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، کاری (ئاوەرد) تێپەڕە و بەم جۆرە، دەگرێتەوە:
هاوەردم (هێنام): ئاوەردم (هاوەردەم)
واتە: شتەکەم هێنا: چێوەکەم ئاوەرد.

ئاوێزان (ئاوەڵکردار): خانا، دەفەرمێ:
(چون نەسـیم، یاوا، بەوجـا، بەجـەختێ
ئاوێـزانش کـــەرد، نە پای درەخـــتێ)
لەم، وەرگرتە، هۆنراوەیەی خانادا، بۆمان ڕوونە کە (ئاوێزان)، بەواتای هەڵواسین دێ.

ئاهەن (ئاهن)، (ن): ئاهەن، یان (ئاهن)، بەواتای (ئاسن) هاتووە و ئەم بەکارهێنانەش، زیاتر، لە ناو کوردیی ئێراندا، بەکار دێ. مەولەوی (ئاهین)ی بەکارهێناوە و بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(جەزبەی ئاهینم دەماخ، دان پەرداخ
میقناتیس تۆی جام، کەردەن، وە یاتاخ)

ئاهەنگ (ن): بەواتای، شایی، هەڵپەڕکێ، خۆشیی، زەماوەند، گۆبەند، بەزم و گۆرانی، هاتووە.

هەر کۆڕێکی بەستە و گۆرانی و ئاواز، کە بەبۆنەوە، بگیرێ.

ئاهیستە (ئن): زۆرتر، بەکارهێنانێکی فارسییە و بەواتای (یەواش)، (لەسەرخۆ)، (بەئارام)، (بەئەسپایی)، هاتووە. هەندێ جاریش، وەک فەرمان، بەکار دێ و لەم حاڵەتەیشدا، دەبێ، بە(کار).

بۆ وێنە، دەوترێ:

– بە ئاهیستە، بدوە!

بە ئاهیستە، بەڕێوە، بڕۆ!

ئایشە دۆڵ (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ناوچەی (جوانڕۆ)وە، لەسەر ڕێگای (ملەپاڵنگانە و جوانڕۆ).

ئەئیمە (ن): کۆکراوەی ئیمام (امام)ە و مەبەستی ئاغا عینایەتیش، دوانزە ئیمامە کە یەکەمیان، حەزرەتی عەلی –یە و ئاخرەمینیشیان، حەزرەتی (مەهدی)یە، سڵاوی خوایان، لێ بێ.

ئەتراف (ن): وشەکە عارەبییە و کۆی (طَرَفْ)ە و بەواتای (لا) و (پەل و باڵ)، یاخود (دەست و قاچ) هاتووە.

حاڵی حازر، لە کوردیی ئێراندا (کوردیی کوردەکانی ئێران) وەک وشەیەکی باو، بەمەبەستی، بەدەستەوەدانی واتای (لا)، یاخود (لایەن)، بەکار دێ.

بەڵام، لە شێوە کوردیی ئەدەبیدا، وشەی (ئەتراف) بەهیچ جۆرێ، بەکار ناهێنرێ و لە بریتی و بۆ بەدەستەوەدانی، هەردوو واتاکە، وشەکانی، یاخود زاراوەکانی (بەژن و باڵا) و (لا) و (لایەنان) بەکار دەهێنرێن.

شایانی باسە، هەندێ جار، هەر لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، وشەی (ئەترافات)، بۆ بەدەستەوەدانی لایەنی زۆر، (گوایا، کۆی کۆیە) بەکار دەهێنرێت.

ئەجداد (ن): وشەکە، عارەبییە و بەم جۆرەیە (أجداد)، کە بەواتای (باب و باپیر) هاتووە و، ئەم وشەیەش، کۆی (جَدْ)ی عارەبییە، کە بەواتای (باوکەگەورە = بابا، باپیر) هاتووە.

لە کوردیی ئەدەبیدا، ئەم وشەیە، بەکار نایەت و حاڵی حازر، لەبریی، هەروەک، لە سەرەوە، وتمان، (باب و باپیر) بەکار دەهێنرێت.

وشەی (ئەجداد) و بەکارهێنانی، باب و باپیری دووسەرە لە (دایکەوە، بابەوە) دەگرێتەوە!

ئەجر (ن): وشەکە، عارەبییە و بەم جۆرەیە (أجْرْ). واتای ئەم وشەیە، هەروەک لە عارەبیدا، چۆنە، بەو واتایەش لە کوردییدا، بەکارهاتووە و بەکارهێنراوە.

بەهەرحاڵ، ئەمڕۆ و لە شێوە کوردیی ئەدەبیدا، وشەی (کرێ)، بەکار دێ!

جگە لەو واتایەی، سەرەوە، واتا، لە بەکارهێنانی وشەی (ئەجر)دا، بەواتای (پاداشت = پاداش) بەکارهێنراوە و بۆ وێنە، دەوترێ:

– خوا، ئەجری ئەو چاکەیە، دەداتەوە.

ئەجەڵ (ن): ئەم وشەیەش، عارەبییە و بەشێوەی (أَجَلْ) نووسراوە و بەکار دێ و بەڵام، لە کوردییدا، بەدوو شێوە، بەکار دەهێنرێ و ئەوانیش: (ئەجەل) و (ئەجەڵ)ن. بەم جۆرە، لە ناو ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت:

– ئەو ئەجەلی هاتبوو، بۆیە چووبووە، ناوجەرگەی شەڕەوە و نەدەترسا!

– ئەجەڵی هەریەکێ، لەگەڵ هۆیەکدا، دێ!

ئەحکام (ن):

کۆی وشەی (حوکم = حُکمْ)ە و ئەمیش، هەروەک دەردەکەوێ و زۆر ڕۆشنە، عارەبییە و بەزۆریش، لە هەموو لایەکی کوردستاندا، بەکار، دێ.

حوکم، بەواتای، (بڕیاردان)، (فیتوادان)، بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو حوکمی چوار ساڵی، بەسەردا، دراوە.

– واتە: ئەو بڕیاری چوار ساڵی بەندیی، بەسەردا، دراوە.

ئەدا (ن): ئەدا، وەک (کار)، بەواتای، (دەدا)، یان (دەدات)، هاتووە. بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو، پارە، بەسوود ئەدا!

لە لایەکی دیکەوە، (ئەدا)، بەواتای وشەی (دایک)ی شێوەی ئەدەبی، هاتووە.

بەشێوەیەکی ڕۆشنتر (ئەدا) لە شێوە کوردیی ناوچەی هەوراماندا، لەبریی وشەی (دایک) بەکار دێ.

لە بنەڕەتدا، (ئەدا) لە (ئەداد)ەوە هاتووە و ئەمیش لە دەوروبەری پێش ئیسلامدا، (ئاداد) بووە و ئەمیش بەم جۆرەیە:

(ئا + داد).

(ئا)، خۆی، لە کوردیی کۆندا، ئامرازی دژڤایەتی و نەفیە و (داد)، بەواتای، (یاساپەرست)، (ڕاستڕەو) و (ڕەحم لە دڵ) و (دڵسۆز) هاتووە.

لە کوردیی کۆندا، هەروەک وتمان، (داد) یاخود (دادا)، کە حاڵی حازر، بووە، بە(تات)، بۆ ناوی باوک، یاخود وەک بەدەستەوەدانی، واتای (باوک = باب = باو) هاتووە.

بەپێکەوەنانی (ئا)، وەک، ئامرازی دژڤایەتی و نەفی و وشەی (داد)، کە وەک وتمان، واتای (باوک)؛ وشەی لێکدراو و ناساکاری، کە (ئاداد) بێ، دروستیان کردووە و ئەویش، ئەوەیە، کە لەگەڵ، یەکترییدا، دژڤایەتی دروست دەکەن.

واتە، ئەگەر (داد)، (سالب) بێ، ئەو (ئاداد) مووجەبە و ئەگەریش، باوک، (سارد) بێ، ئەوە، دایک (گەرم)ە و بەو جۆرە.

لە ناوچەی هەوراماندا، دراوێک، بەناوی (ئاداد)ە، دۆزراوەتەوە و دەوری ئەو سکەیەش، دەگەڕێتەوە بۆ دەور و دەمی ئەشکانییەکان، لە کاتێک، کە یۆنانییەکان دەکەنە دەرەوە و سەرپاکی ناوچەکانی ئێران، حکوومەتی دەرەبەگییان، تیادا، دادەمەزرێ!

بەهەرحاڵ، ئەو دراوە، بەدیوێکیەوە، بەئەلفوبێی ئارامی، ناوی خاوەنی ئەو دراوە، یاخود ناوی حاکمی ئەودەمەی، ئەو ناوچەیەی بەسەرەوە، نووسراوە، کە بەناوی (ئاداد)ەوەیە و ئەو (ئاداد)ەش، واتای (ئەدا)ی ئەمڕۆ، کە (دایک)ی لەبریی، لە کوردیی ئەدەبییدا بەکار دێت و ئەو (ئاداد)ەش، هەروەک وێنەی سەر دراوەکە، دەری خستووە. ئافرەتێکە.

کەوا بوو، حاکمی ناوچەکانی هەورامان –ی ئەودەمە ئەو ئافرەتە بووە و کە بەناوی

(ئاداد)ەوە بووە و ئەو حاکمەش، جگە لەوەی کە حاکمی ناوچەکانی هەورامان بووە، لەوانەیە، لەوانەش بووبێ، کە حاکمی زوربەی ناوچەکانی کوردستان بووبێ و بۆیە، بەناوی خۆیەوە، دراوی لێ داوە و دووریش نییە، کە خاوەنی لەشکەری تایبەتی خۆی نەبووبێ، هەروەک زوربەیستراپنشینی ناوچەکانی ئێران و سەرپاکی کوردستان، لەو دەمەدا، وەها بوون و بۆشمان هەیە، بلێین: کە بەم پێیە، بۆچوونەکەی سەرەوەمان، تەواوە بەهەرحاڵ، ئەم زۆرتری پێ دەوێ و هەروەها باش لێکدانەوەی نووسراوی سەر دراوەکەش، زۆرتری پێ دەوێ، ئەگەر بهاتایە لە ژێر دەستتدا، بووایە!

ئەردەڵان (ن): ناوی هۆزێکی گەورەی کوردە و گەلێ پیاوی گەورەیان، لێ هەڵکەوتووە،ساڵەهای ساڵ، حکومەتی کوردستانی ئەمدیو و ئەودیویان، بەدەستەوە بووە، وڵاتەکەشیان (کوردستانی ئێران) بەئەردەڵان ناسراوە.

ئەرشەد (ئن)، (ن): وشەی (ئەرشەد)، کە لە کوردییدا، وەک (ناو) بەکار دەهێنرێت، لە وشەی (أرشَدْ)ی عارەبییەوە هاتووە.

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، هەروەک ناو بۆ کوڕ، یاخود نێرینە، بەکار دێ و پتریش لەوە، بۆ بەدەستەوەدانی واتای (زانا)، (پێگەیشتوو)، (دانا)، (تێگەیشتوو)، (کامڵ)، (گەورە)، بەکار دێ و بۆ وێنە، دەوترێ:

– کوڕی ئەرشەدی کاوە، کامەرانە.

– ئەو شاگردە، لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەرشەدە!

– ئەو ناوی ئەرشەد –ە.

ئەزان (ئن)، (ن): ئەزان، ئەگەر بەواتای بانگ بێ، ئەوە، لە عارەبییەوە، وەرگیراوە و ئەویش (آذان)ی عارەبییە و لەوانەشە، لە (ئازان = آذان)ی، عارەبییەوە بێ.

بەهەرحاڵ، لە هەردوو جۆرەکەیدا، بەواتای؛ (ئاگادارکردنەوە، یان ئاگاداری کردنە، یاخود خەبەر پێ دانە، یاخود جۆرە ئیزن دانێکە) بۆ ئامادەبوون، بۆ نوێژێ، بۆ کارێ، بۆ ئیشێ.

ئەگەریش، لە (ئەزان)ی کوردیی، بکۆڵینەوە، دەبێ بلێین، کە ئاوەڵناوە و بەواتای: (زۆر زانا و، زۆر لێهاتوو، زۆر وریا، زۆر دانا...) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو خوێندەوارێکی، زۆر ئەزانە (زانا)یە.

ئەزگڵە (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە لای سەرووی سەرپێڵی زەهاوە و کەوتووەتە داوێنی کێوی (بەمۆ)وەوە و حاڵی حازر، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە.

ئەزەڵی (ئن)، (ن): وشەی ئەزەڵی، یان ئەزەلی لە (أزلي)ی عارەبییەوە هاتووە و لە کوردی کوردەکانی ئێراندا، وەک (ئەزەڵی) و (ئەزەڵ)، بەکار دێت و واتای (بنەڕەت) و (بنچینە)، بەدەستەوە دەدات و پتر لەوەش، واتای (کۆن) و (دێرین)، دەبەخشێ.

بەهەرحاڵ، (ئەزەڵی)، کە ناوە، یاخود (ی) نیسبەتی وەرگرتووە، لە وشەی (ئەزەل)، یاخود (ئەزەڵ)ەوە، هاتووە.

بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– لە ئەزەڵدا، هەر بەو جۆرە دروست کراوە!

– ئەو خواکردە و لە ئەزەڵدا، وەهایە.

– لە ئەزەڵ دا، دنیا، خڕ، دروست کراوە!

ئەساس و ئەساسە (ن): ئەساس، لە وشەی، عارەبی (أساس)ەوە، وەرگیراوە و هەروەک، واتا، عارەبییەکەی، لە کوردیشدا، کە لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێ، بەواتای (بنەڕەت) و (بنچینە) و (بەردی بناغە) یاخود (بناغە) هاتووە.

بەڵام، ئەساسە، لە (أثاث)ی، عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، کەلوپەلی ناوماڵ هاتووە، هەروەک، لە عارەبیشدا وەهای بەکار دەهێنن!

ئەسامی (ن): وشەی (ئەسامی)، لە (أسامی) عارەبییەوە وەرگیراوە و ئەویش، کۆی (إسم)ە و لە کوردیی کوردەکانی ئێرانیشدا، وەک لاسایی کردنەوەی زمانی فارسی، بەهەمان، واتا، بەکار دێ.

ئەسفەندیار (ن): ئەسفەندیار، ناوی کوڕی (گوشتاسپ)ی پادشای کەیانی بووە، کە بەدەست (ڕۆستەم) کوژراوە.

ئەسفەهان (ن): یەکێکە لە شارە گەورە و بەناوبانگەکانی ئێران و شوێنەواریی مێژوویی، زۆری تیادایە، وەک: کاخی عالی قاپوو، مەنارەی لەرزۆک (منارە جنبان)، مەدرەسەی چوار باخ، هەروەها پردی، سی و سێ کڵ (سی و سێ پل)، کە ئەڵڵاوێردیخان بەستوویەتی و هەندێ شوێنەواری دیکەش.

ناوی ئەسفەهان، گوایا، عارەبی کراوی (ئەسپاهان) و پێش ئەو ناوەش، بەچەند ناوێکی دیکەوە، ناسراو بووە، کە وەک (سوپاهان، ئەسپەهان).

لە دەمی سەفەوییەکاندا، کراوە، بەپایتەختی ئێران، لە زەمانی ڕەزا شاهدا، بەندیخانەیەکی زۆر گەورەی هەبووە، کە زوربەی سەرۆکەکانی، عەشایری کورد، لەوێدا، بەند کراون، بۆ وێنە، (ئاغا عینایەت) و (روستەمی) و (هاشمی) و چەندانی دیکە، ئا لەو بەندیخانەدا، بەند بوون.

ئەسکەندەر (ن): ئەسکەندەر، ئەسکەندەری مەکدۆنی (مەقدۆنی)یشی، پێ دەوترێ و بەم ڕووالەت و ئاوازەشەوە، بەعارەبی کراوە و ناوەکەی (ئەلەکسەندرۆز)ە و ناوی باوکی (فلیب)ە، یاخود (فیلپۆس)ی مەقدۆنییە.

لە تەمەنی بیست ساڵیدا، لە مەقدۆنیە، نیشتەجێی باوکی و پیاوێکی دانا و هۆشیار و زانا و ئازا و نەترس بوو. لە بەهاری (٣٣٤) پ. زاییندا، بۆ گرتنی ئێران لەگەڵ چل هەزار سەربازدا، وەک لەشکرێ، لە تەنگاوی (دەردەنیل)ەوە بەرەو ئاسیا هاتووە.

پاش داگیرکردنی سوریە و میسر، بەرەو ڕووی دەوڵەتی هەخامەنشی بوویەوە و داریۆشیش، لەم ڕووبەڕوو بوونەوەدا، داوای ئاشتی کرد، بەڵام ئەسکەندەر، گوێی بەداخوازییەکەی داریۆش نەدا و لە لای هەولێر، لە جێگایەکدا، کە پێی دەوترێ (گۆگەمل) توانی، بەسەر لەشکری داریۆشدا سەربکەوێ و داریۆش هەڕا بکات و لە کاتی هەڕاکردندا، لە بەڵخ، لە لایەن ستراپنشینی (بەڵخ)وە، بکوژرێ و ئەسکەندەریش بەتەواوی، سەرپاکی ناوچەکانی ئێرانی خستە ژێر فەرمانڕەوایی خۆیەوە و ئەنجامەکەشی ئەوە بوو ساڵی (٣٢٣) پ. ز لە عراقدا، بەهۆی، مەلاریاوە بمرێ.

ئەسڵ (ن): ئەسڵ، لە وشەی (أصْلْ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (بنچینە) و (بنەڕەت) و (بناغە) هاتووە، هەروەها بەواتای (ڕەسەن) و (نەجیب) و (بوودە) و (خانەوادە) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو، ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو ئەسڵی پووچەڵە!

– ئەو لە خانەوادەیەکی، ئەسڵە!

ئەسڵەحە (ن): وشەی ئەسڵەحە، لە وشەی (أسلِحةَ)ی عارەبییەوە وەرگیراوە و هەر بەهەمان، واتا، بەکار دەهێنرێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– لەشکرەکەیان ئەسڵەحەی، زۆر، نوێی، هەیە.

ئەسڵەن (ئاوەڵکار): ئەسڵەن، بەواتای (هەرگیز) هاتووە و لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، وەک لاسایی کردنەوەی، بەکارهێنانی لە فارسی، بەکار دێت.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئەسڵەن، کورد نییە!

ئەسەد ئاوا (ن): ئەسەد ئاباد، یاخود ئەسەد ئاوا، شارێکە، سەر بەستراپنیشینی شاری هەمەدانەوە و کەوتووەتە، سەر ڕێگای کرماشان و هەمەدانەوە، ئەسەد ئاباد، زۆرتر بەگەردنە، سەختەکەیەوە، بەناوبانگە کە بەناوی گەردەنەی (ئەسەد ئاباد)ەوە ناوی دەرکردووە و ئەو گەردەنەیەش سەیرانگایەکی جوانی هاوینانە.

ئەسەد بەگ (ن): ئەسەد بەگی (دەرەی کێ):

یەکێک بووە، لە بەگزادەکانی (دەرەی کێ)ی هەورامانی تەخت.

ئەسەر (ن): وشەی (ئەسەر)، لە (أثر)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (شوێنەوار)ی ئەمڕۆی، ناو کوردیی، شێوەی ئەدەبی هاتووە و زۆرتر، لە ناو کوردەکانی ئێراندا، بەکار دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەسەری پێیی، لە زەویە نمدارەکەدا، دەرکەوتووە.

– ئەسەری، شوێنە ڕووخاوە کۆنەکان، وەک کەلاوەیەک، لە هەندێ جێگادا، بەرچاو دەکەوێ.

ئەسرین (ن): ئەسرین، بەواتای، فرمێسک، هاتووە و هەندێ جاریش، لەبریی، (ئەشک) و (ئەسر)، بەکار دەهێنرێن.

شایانی باسە، (ڕۆندک)یش، هەمان، واتا، دەدات. بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(بە مەوجی مۆژگان، بە ئەندۆی ئەسرین
بە نالانی ناز، دیا، بە شیرین)

ئەسیر (ئن): وشەی ئەسیر، لە (أسیر)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، (گرفتار) و (بەند) و (دەستگیرکراو) دێ و لە شێوەی کوردیی ئەدەبیدا، وشەی لێکدراوی، (دەستگیرکراو) بۆ بەکار دەهێنرێت.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– لە شەڕی عراق و ئێراندا، لە هەردوو لا سەربازی زۆر (ئەسیر) کران!

ئەشخاس (ن): ئەم وشەیەش، لە (أشخاص)ی عارەبییەوە، هاتووە، ئەمیش، کۆی (شخص)ی عارەبییە و بەواتای (کەسان) هاتووە. زۆرتر، لە لایەن کوردەکانی، ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێت.

ئەشراف (ن): ئەشراف، لە وشەی (ئەشراف = أشراف)ی عارەبییەوە هاتووە و ئەمیش کۆی (شریف)ی، عارەبییە و بەواتای (پیاوانی شەریف) و (پیاوانی نەجیب) و (کەسانی ڕەسەن) دێ. لە کوردیشدا، بەهەمان واتای عارەبی، دێت.

ئەشکانی (ئن): وشەی (ئەرشەک)، وشەیەکی پارسی ئەشکانییە و (ر)یەکەی سواوە و بووە، بە(ئەشک)، کە بەباپیرە گەورەی پاشایانی ئەشکانی، لە قەڵەم ئەدرێ و بەو ناوەوە، خۆیان و دەوڵەتیان، (کە توانیان، یۆنانییەکان لە وڵاتەکانی ئێراندا، دەرپەڕێنن) ناوبانگیان دەرکرد و دەوڵەتی ئەشکانیش نزیکەی (٥) پێنج سەدەیەک خایاندی واتە؛ لە نێوان (٢٥٠ پ. ز – ٢٢٦ ز)دا.

ئەعلا (ئن): ئەم وشەیە، لە وشەی (أعلى)ی عارەبییەوەیە و لە شیعرەکانی، ئاغا عینایەتدا، بەواتا، خاستر و چاکتر و ڕەواتر، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئەعلای ئەو هەموو شاگردانەیە.

– ئەم فەرشەیە، ئەعلایە.

ئەعماڵ (ن): وشەی ئەعماڵ، لە (أعمال)ی عارەبییەوە هاتووە و ئەمیش، کۆی (عمل)ە و بەواتای (کردەوە) و (کردەوان).

ئەعیان (ن): ئەعیان، لە وشەی (أعیان)ی، عارەبییەوەیە و ئەمیش کۆی (عین)ی عارەبییە و بەواتای، پیاوماقوڵ، خانەوادە، گەورە، شەریف، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ماڵی موعتەمەد وزیری، لە ئەعیانەکانی سنەن.

ئەغیار (ن): ئەم وشەیە عارەبییە و لە (أغیار)ەوەیە و ئەمیش کۆی (غَیرْ)ە و بەواتای

(بێگانە) و (ئەوانی دیکە) و (دیگەران) هاتووە و لە لایەن کوردی ئێرانەوە بەزۆری بەکار دێ و بۆ وێنە، دەوترێ:

– مەجلیسێکمان پێک هێنا، خاڵی، لە ئەغیار.

ئەفراسیاب (ن): یەکێکە، لە پادشاه، بەناوبانگەکانی توران و بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ، لەگەڵ ئێراندا، جەنگا و ئەنجامەکەشی ئەوە بوو، کە لە سەردەمی (کەیخوسرەو) شاهەنشاهی ئێراندا، کوژرا.

ئەفزا (ئن): زۆرتر، ئەم وشەیە، لە فارسیدا، بەکار دێت و چاوگەکەی (ئەفزوودەن)ە و بەواتای (خۆشکەر)، (فەرەح پێدەر)، (گەشەپێدەر) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، چوومە، ناو باخێکی ڕۆح ئەفزا –وە.

بۆ وێنە، خانا، یەژێ:

(خوسرەو، جە بۆسەی، ڕۆح ئەفزای، بێ غەش
یاوا، ئەفسەرش، بە چەرخی، زەڕکەش)

ئەفزوون (ئن): زۆرتر، لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێ و بەواتای (زۆر) و (زۆرزۆر)، (فرە)، (بێ شومار) هاتووە، بۆ وێنە، خانا، یەژێ:

(فەرهاد داش، جەواب، بە سۆزی دەروون
وات: ئەی خیرەتمەند، مەعریفەت ئەفزوون)

ئەفسانە (ن): ئەفسانە، بەواتای داستانێ دێ، کە دوور بێ، لە ڕاستی و ڕاستەقینەی تەواوە و لەوانەشە، کە داستانێ بێ، بەسەر، ریشەیەکی ڕاستەوە، تەنرا بێ، یان دروست کرا بێ. لە کوردەوارییدا، داستانی زۆر هەن و لە هەندێ، لەو داستانانەدا، لەگەڵ، هینی فارسیدا، بەشداریی دەکەن و بۆ وێنە، داستانی ڕۆستەم و زۆراب و داستانی لەیلێ مەجنوون و داستانی یوسۆ و زلێخا و داستانی، شێخ کوولەکە و، داستانی زۆرابە کەچەڵ و داستانی هومەیلا و زلێخای یەمەن و بەو جۆرە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– رازی، یاخود داستانی (مەم و زین) لەسەر هەندێ ریشەی ڕاستییەوە، دروست کراوە!

شایانی باسە، وشەی (فسانە)ش، لە لایەن (خانا)وە، بەواتای (ئەفسانە) هاتووە.

بۆ وێنە، خانا، دەفەرمێ:

(نەقشبەندی لەوح شیرین فسانە
بەی تەور کێشا، نەقش، شۆخ و مەستانە)

ئەفسوون (ن): وشەی (ئەفسوون)، بەواتای (حیلە، فێڵ، تەڵەکە، سیحر) دێ و بەواتای، یاخود لەسەر شێوەی (فسوون)یش، هاتووە. ئەم وشەیە، ئەگەرچی، کوردییەکی زۆر دێرین و کۆنە، بەڵام بەزۆری، لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دێ! بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(وەختێ ڕەزاشەن، بوانۆ، ئەفسوون
ماوەرۆ، بە وار، خورشید، نە گەردوون)

ئەفسەر (ن): وشەی ئەفسەر، وشەیەکی کوردیی کۆنە و بەواتای، (تاج، کولاوی شاهی، خاوەن پلەی زابتی و ئەوانەی، کە پایەی فەرماندارییان لە ئەفسەریدا، هەیە:

بۆ، وێنە، خانا، بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(جە لاش، یەک جامێ، شەرابی، ئەحمەر
گرانیی تەرەن، جە شاهیی و ئەفسەر)

ئەقدەس (ئن): وشەی ئەقدەس، لە وشەی (أقْدَسْ)ی، عارەبییەوە هاتووە و بەواتای: (پاکیزتر و بەرێزتر و بەپایەتر و بەپیرۆزتر و بۆ پایەبەرزیی خوای گەورەش، وەک بەرزترین، پایەدار) بەکار دێ.

ئەڵبەت (ئەڵبەتە): هەروەک دەردەکەوێ، لە وشەی (الْبَتة)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەڵام، لە کوردییدا، لە ڕووالەتی (هەڵبەت)دا، بەزۆری، بەکار دەهێنرێت و بەواتای، (لەوانەیە)، (ڕەنگ بێ) و (دوور نییە) و (زۆر نزیکە) بەکار دێ. بۆ وێنە، دەوترێ:

– هەڵبەت کاری هەبووە، بۆیە هێشتا نەهاتووە.

ئەلحەقق (ئاوەڵکار): ئەم وشەیە، لە وشەی (الحق)ی، عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (بەڕاستی) هاتووە و بەم واتایە، لە زمانی کوردیی کوردەکانی ئێراندا، بەزۆر، بەکار دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەلحەقق، گوتەکەی، زۆر تەواوە!

ئەلعەتەش (ئن): وشەی ئەلعەتەش، لە (العطش)ی عارەبییەوە، هاتووە بەواتای:

(تینوویەتی، تینگی، تەژنەیی) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:
– دەنگی ئەلعەتەش –ی سەربازەکان، بەرز، بوویەوە!

ئەلوەداع (ن): ئەم وشەیەش، لە (الوداع)ی عارەبییەوە، هاتووە و هەر بەهەمان، واتاش، لە کوردیی کوردەکانی ئێراندا، بەکار دێ.

زۆرتریش، بە(ئەلوەدا) – (سوادی – دەنگی عەینەکەی) بەکار دەهێنرێ و دەوترێ:

(هەرچەند پەرێ من تۆ **ئەلوەدا**تەن
ئاخر سەرئەنجام، ئی جاگە جاتەن)

(ئەحمەد بەگی کۆماسی)

ئەڵوەند (ن): ناوی کەژێکە، لە هەمەداندا، بەرزی دەگاتە (٣٧٤٦) گەز هەمیشەش، بەفری گرتووە. هەروەها ڕووبارێکە، کە لە نزیک شاە ئاباد (ئیسلام ئاباد) و کرندە و سەرچاوەی لە شاخەکانی زەهاوەوە، هەڵدەقوڵێ و بەناو شاری قەسری شیریندا تێدەپەڕێ و لە عراقدا، دەڕژێتە ڕووباری (دیالە)وە.

وشەی (ئەڵوەند)، یاخود (ئەروەند)، وشەیەکی کوردیی کۆنە و بەواتای (تووش و توندوتیژ) هاتووە.

ئەڵها (ئاوەڵکردار): کەڵکەڵە، ئارەزوو، خواهیش، خواست، زۆرتر، لە کاتی سەرەمەرگدا، بەکار دەهێنرێ، بەتایبەتی یەکێک لە کاتی کیانکەنیشتدا، یاخود نەختێ پێش کیانکەنیشتدا، داوای، ئارەزووی خواهیشی؛ خواستی، شتێ، یەکێ، دەکات!!

بۆ وێنە، شاعیرێ، یەژێ:

(ئازیز وەبێ تۆ، گلاراومەن
وێنەی ئازاردار، ئەڵهای ئاومەن)

ئەمر (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (أمر)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (فەرمان) هاتووە. زۆرتریش، ئەمر، لە گەورەوە بۆ بچووک، دەردەچێ!! (فەرمان)یش، جۆرە ئیزنە، بەکارکردن و (هەر جۆرە کارێک)!

خانا، دەفەرمێ:

(جەودما، بە ئەمر بینای بیهتەرین
خازنی بەهەشت، جە رەوزەی بەرین)

ئەملاک (ن): ئەملاک، کۆی (موڵک)ە و لە بنەڕەتدا، وشەکە لە (أملاک)ی عارەبییە و بەواتا، موڵک، سەروەت، سامان، هاتووە و هەروەها، بەواتای (فریشتان) و (شاهان) دێ.

ئەموال (ن): ئەمیش، لە وشەی (أموال)ی عارەبییەوە، هاتووە و هەر، بەهەمان واتای عارەبی، بەکار دێ، کە واتای (سەروەت و سامان و موڵک و ماڵ) ئەدات.

ئەمیر (ن)، (ئن): ئەمیر، لە وشەی (میر)ەوە هاتووە و هەروەک دەریشدەکەوێ، کە لە بنەڕەتدا، وشەکە (میهر) بووە و عارەبەکانیش لە کوردیی کۆنەوە، وەریان گرتووە و کردوویانە بە(أمیر) و کوردەکانی ئێرانیش، لەو ڕووواڵەتە عارەبییەیەوە، وەریان گرتووە، یان بەکاری دەهێنن.

(میر)، بەواتای، (سەرۆک، گەورە، فەرماندار، فەرمانڕەوا، سەردار، سوپاهسالار) هاتووە. لە دەوری ئیسلامەتیدا و سەرانسەری و هەروەهاش، لە سەرانسەری فەرمانڕەوایی ئەشکانی و ساسانیدا، کوردەکان، لەملا و لەولاوە، میرایەتییان، وەک دەوڵەتی سەربەخۆ، بەخۆیان، دامەزراندووە، بۆ وێنە، وەک، میرایەتی بابان، میرایەتی سۆران، میرایەتی ئەردەڵان، میرایەتی زەنگەنە و باجەڵان، میرایەتی ئامێدی،... هتد.

ئەنبار (ن): (ئەنبار) و (هەمار) یەک واتای هەیە و ئەو جێگا تایبەتییەیە کە تیایدا، (شت، کەلوپەل، دانەوێڵە، کەلوپەلی زیادە) هەڵدەگیرێ و پارێزگاری دەکرێ و هەروەهاش بۆ جەم کردنی ئاو تیایدا، بەکار دەهێنرێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو کەلوپەلە زیادەکەی خستووەتە ناو هومارەکەوە.
– ئەوان، ئەنباری ئاویان، هەیە!

ئەنجام (ئاوەڵکردار): ئەنجام، بەواتای، دوایی، کۆتایی، پایان، هاتووە، هەروەها، بەواتای، جێبەجێ کردن و کردەوە، بەکار دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەنجامی کارەکەی، زۆر سوودبەخش، بوو.
– لە ئەنجامدا، نەیتوانی دەربچێ!

ئەندوە (ن): ئەم وشەیە، لە کوردیی کۆندا، هەیە و لە بنەڕەتدا، ناساکارە، یاخود

لێکدراوە و پێکهـــاتووە، لە (هەن + دوو)، یان (هەناســە + دوود)، کــە واتای هەناسەیەکی دووکەڵاویی، پڕ لە ئێش و ئازار، دەدات.

ئەندوهدار، هۆی خەفەتباری و ناڕەحەتییە و بۆیە هەمیشە، هەناسەکانی، دەنگی (ئاخ و داخ)یان، لێوە بەرز دەبێتەوە!

بەم بۆنەیەوە، خانای قوبادی یەژێ:

(ئەوەن زاریی کــەرد جــە ئەندوی دەروون
خرۆش کەرد نە سەنگ قوللەی بێستــوون)

ئەندێش (ن): (ئەندیشـە)، یاخود (ئەندێش) لە کوردیی کۆن و دێریندا، وەک ناسـاکار، (لێکدراو)، هاتووە و ئەویش پێکهـاتووە، لە (هەن + یش)، یاخـود، لە (هەناسـە) و (وردبوونەوە) یان، ئیشێ، کارێ، لێکۆڵینەوەیێ، پشکنینێ، نەخشـەیێ، پیلانێ. ئەگەر بمانەوێ، بەکوردیی ئەمڕۆ، لێکی بدەینەوە، بۆمان هەیە، بڵێین، کە واتای (بیری قووڵ) و هەناسەدرێژی کەفەسەر بەبیر و بەرپرسیی، دەدات.

لەم بارەیەوە، خانا، یەژێ:

(بەڵێ هەرکـەسێ، سـاحـیب ئەندێشــەن
عـالی هیـمـەتەن، سەخاوەت پێشـەن)

ئەنزار (ن): ئەنزار، لە (أنظار)ی عـارەبییـە و ئەمـیش کـۆی (نظر)ە و لە کـوردیشـدا، بەهەمـــان واتا، بەکـــار دێ و زۆرتریش، بەم واتایانە: (ڕوانین، چاوان، لەبەرچاوان، ئاشکرا، ئاگاداریی).

ئەنگێز (ئن): ئەنگێز، بەواتای، (هاندەر)، (پاڵ پێوەنەر)، (گەشەپێدەر) هاتووە و لە لایەن، فەرهەنگی فارسییە، لە حاڵەتێکی لێکدراودا، بەزۆری بەکار دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەگەر ئەتوانی بۆ خوێندنەکەی ئەنگێزی بکە!

واتە: ئەگەر ئەتوانی، بۆ خوێندنەکەی هانی بدە!

یاخود دەوترێ:

– کابرا شەڕئەنگێزە.

واتە: کابرا، شەڕ هەڵگیرسێنەرە (شەڕانییە)!

لەم ڕووەوە، کۆماسی یەژێ:

(ئەو دیدەی مـەخـمـوور، ئاهووبێـزی تۆ
ئەو قـەوسی قـەتران، شـەڕ ئەنگێـزی تۆ)

ئەوتاد (ن): ئەوتاد، لە (أوتاد)ی عارەبییەوە، هاتووە و ئەمیش کۆی (وَتَدْ)ی عارەبییە و واتای (مـێخ) دەدات. بەڵام بەشـێـوەیەکی ئیسـتـیـعـارە، بەئەو کـەسـانە دەوترێ، کـە پێشەوایانی ڕێگەی سۆفیگەرییەتین.

ئەوج (ن): ئەم وشەیە، لە (أوج)ی عـارەبییەوەیە و بەواتای؛ زۆر پۆپە و زۆر قولله و زۆر بەرزایەتی، زۆر باڵایی، بەکار دێ.

ئەوزاع (ن): ئەم وشەیە، کۆی (وەزع)ە و ئەمیش لە (وَزْعْ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە، یان هاتووە و بەواتای، چۆنیەتی حاڵ و سەرگوزەشتە و ژیان و هەڵسوکەوت هاتووە. هەندێ جاریش، وەک کۆی کۆ، بەکاری دەهێنن و دەڵێین (ئەوزاعات)، مەبەستـیش لەم وشەیە، سەرپاکی چۆنیەتی، یاخود هەنیی، ژیانە.

ئەوساف (ن): ئەم وشەیە، کۆی (وەسف = وَسفْ)ی عارەبییە و، بەواتای (ناوونیشـان و ڕووالّەت و چلۆنی و چۆنی) هاتووە.

ئەوگار (ئن)، (ن): وشـەیەکی کـوردیی کـۆنە و بەواتای، (پەرێشـان، بریندار، نائاسـوودە، ناڕەحەت، پەشێو، لێقەوماو، شپرزە، نەخۆش) هاتووە.

ئەولاد (ن): ئەولاد لە (أولاد)ی عـارەبییـەوەیە و ئەمـیش کـۆی (وَلَدْ)ە و بەواتای منداڵ، کوڕ، هاتووە.

ئەولیا (ن): ئەمـیش، کـۆی (وَلي) عـارەبییـە و بەواتای، (گـەورە، خـواترس، جـێگەدار، ئاگاداریکەر، سەرپەرشتیکەر) هاتووە.

ئەوەند (ئن): کـورتەی (ئەوەندە)یە و بۆ تێک نەچوونی ئاواز و کـێشـەی شیعرەکەی پێ لەنگ نەبێ و بەواتای (چەند و چەن) هاتووە. یاخود، وشـەیەکـە، بۆ پێـوانی شـتێ، یان کێشانی بەکار دێت. بۆ وێنە، دەوترێ:

– دا، نیو کیلۆ گۆشتم، بۆ بکێشە! چونکە خۆم بەتەنیام و ئەوەند (ئەوەندە)م، بەسە.

ئەهلییە (ن): ئەم وشـەیە، لە (أهلیـة)ی عـارەبییـەوە، وەرگیـراوە و بەواتای؛ (خـێزان،

خەڵکی گەڕەک، هاووڵاتی، خزم و خوێش) هاتووە.

ئەیام (ن): ئەمیش، عارەبییە و کۆی وشەی (یَوْمْ)ە و بەهەمان واتایش، لە ناو کوردەواریی ئێراندا، بەکار دێت و بەواتای (ڕۆژان، دەمان، چەرخان، زەمان) دێ.

ئۆتاق (ن): ئەم، وشەیە، لە بنەڕەتدا، تورکییە و بەواتای (چادری بیابان، دەوار) دێ و لە ناو کوردەواریی ئێراندا، هەروەها، لە ناو فارسیش، بەواتای (ژوور، هۆدە، حوجرە) بەکار دێ.

ئۆجاخ (ن): لە بنەڕەتدا، وشەکە تورکییە و بەواتای، (سێ کوچکە، کوانک، ئاگردانی چێشت و نان کردن و جێگای کەباب برژاندن) هاتووە.

لە کوردیشدا و لە فارسیشدا، بەم واتایانە هاتووە و پتر لەوەش، بەواتای (خانەدان) و (خانەوادە) و (نەجیب زادە) هاتووە و لە لایەکی دیکەشەوە، بە(نەوە، نۆبەرە، وەچە) دەوترێ و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– ئەو، کوڕی نییە و، ئۆجاخی، کوێرە!

– کەیخەسرەو، ئۆجاخزادەیە!

– ئۆجاخی، چایخانەکەی، جوان و ڕازاوەیە!

شایانی باسە، بەشێوەی (ئۆجاغ، ئۆجاق)یش، لەسەر زاران، دەبیسترێ!

ئۆرد (ئن): ئەم وشەیە، لە ئێرانی (ئاریانی) کۆن دەکات و حاڵی حازر، بەواتای، (وەک، چون، بەوێنە) هاتووە.

ئەگەر، وەک چاووگی فەرمان (ڕەگی کار)یش بەکار بهێنرێ ئەو کاتە، شێوەی فەرمان دەگرێتە، خۆی و بەم جۆرەش هەر تەنیا، لە سەربازییدا، بەکار دەهێنرێ و ئەوکاتەش ئەم جۆرە بەکارهێنانەش، لە لایەن، ئۆردووی تورکەکانەوە بەکارهاتووە و ئەو وڵاتانەش، کە کەوتوونەتە، ژێر دەسەڵاتی تورکە عوسمانییەکانەوە، هەمان وشەی (ئورد)یان، وەک فەرمانی ئاگاداریی کردنەوە، بەکارهێناوە!

ئۆردوو (ن): وشەی ئۆردوو، بەلەشکرێکی هەمەڕەنگ و جۆراوجۆری نەتەوە دەڵێن و حاڵی حازریش، بەزمانی هیندی و پاکستانی، زمانی ئوردوو دەوترێ، کە بریتییە، لە زمانێکی تێکەڵاو!

وەک، دەوترێ، وشەکە، لە بنەڕەتدا، تورکییە!

ئۆستاد (ن): وشەیەکی، کوردیی کۆنە و بەجۆری (ئۆستا، ئۆسا، هۆسا) لە ناو کوردییدا، بەکارهاتووە و بەکار دێ و بەواتای خاوەن پلەیەکی بەرز، (لە هەر کارێکدا، لە هەر گۆشەیەکی زانیاریی و زانین)دا دەوترێ.

بەم بۆنەیەوە، دەبێ بوترێ، کە (أستاذ)ی عارەبیش هەر لەوەوە، وەرگیراوە و بەم جۆرەش دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو ئۆستایە، لە دارتاشیدا!

– لە ئەستێرەشناسیدا، ئەو ئوسایەکی ڕەوایە!

بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(خامەی خوسرەویی خانای قوبادیی
خاستەر، جە شاپوور، جە ڕای ئۆستادیی)

ئوناس (ن): کۆی (أنثى)یە و وشەکە عارەبییە و بەهەمان واتاش لە کوردیی ئێراندا، بەکار دێ و بەواتای (ژنان و کیژان) دێ.

ئیبلاغ (چ): ئیبلاغ وشەیەکی عارەبییە و ئەویش، واتە (ابلاغ) بەواتای (پێ وتن، پێ ڕاگەیاندن، هەواڵ پێ دان) هاتووە.

ئیتاعەت (چ): ئەمیش وشەیەکی عارەبییە و لە (إطاعة)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (گوێڕایەڵی کردن) هاتووە.

ئیتلاعییە (چ): ئەمیش لە (اطلاعية)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (بۆ ئاگاداریی، بۆ زانین، بۆ وریابوونەوە) هاتووە.

ئیتمینان (چ): ئەمیش، لە وشەی (إطمئنان)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای دڵنیایی و ئاسوودەیی و ئارامی و ڕەحەتی بیر و هۆش، هاتووە.

ئیحاتە (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش لە وشەی (إحاطة)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دەورەدان، دەوروبەر گرتن، زۆر بۆ هێنان و ڕاپێچکردن) هاتووە.

ئیحراز (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش لە وشەی عارەبی (احراز)ەوە هاتووە و بەواتای سەرکەوتن و بەدەست هاوەردن –ە.

ئیحزار (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش وشەیەکی عارەبییە و لە وشەی عارەبی (إحضار)ەوە

هاتووه و، بەواتای (ئامادەکردن و بەسەرکردنەوە و بانگ کردن، بۆ کارێکی دادگا) هاتووه.

ئیحیا (ج): ئەمیش، لە وشەی (إحیا)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، زیندووکردنەوە و ئاوەدان کردنەوە، دێ.

ئیختیار (ن): ئەم وشەیە، لە (اختیار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (هەڵبژاردن و دیاریکردن و هۆرچنیەی) هاتووە.

ئیختیلاف (ن): ئەمیش لە (اختلاف)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دژژایەتی و مرڕایەتی و یەکنەکەوتن و هاوڕەنگ نەبوون و بەگژ یەکتریدا چوون) ئەدات.

ئیدیعاء (ن): لە (ادعاء)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (وا لە قەڵەم دان وەها سەرژمێر کردن، وەها بەنیاز بوون، وەها بیرکردنەوە) هاتووە.

ئیراد (ن): ئەم وشەیە، لە (وارد)ی عارەبییەوە هاتووە و لە کوردیی کوردانی ئێراندا، بەواتای (بیانوو، بەهانوو، ڕازی نەبوون، ڕەخنە) دێ.

ئیرشاد (ن): لە (ارشاد)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ڕاهنمایی، ڕێنموویی، ڕێ نیشان دان، خستنە سەر ڕێی ڕاست) دێ.

ئیزافە (ئیزافات): ئیزافە، لە (اضافە)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (خستنە سەر، بۆ زیادکردن،...) هاتووە.

ئیزهار (ن): وشەی ئیزهار لە (إظهار)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (دەرخستن و خستنە بەرچاو ڕۆشنکردنەوە) هاتووە.

ئیستگا (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (جێگای وەستان، وێستگە، جێگای بڵاوکردنەوە، یاخود هەر جێگایەکی تایبەتی بۆ وەستانی جەماوەریی، کاروباری دیکە) هاتووە.

ئیستیدعاء (ن): ئەمیش، لە (استدعا)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (بانگ کردن و داوا لێکردن، خواهیش لێکردن) لێ دێ.

ئیستیغاسە (ن): ئەمیش، لە وشەی (استغاثة)ی عارەبییەوە، هاتووە و زۆرتریش، بەواتای، (بەهاوارەوە چوون، فەریادڕەسی و داوای کۆمەک کردن) هاتووە.

ئیستیغفار (ن): لە وشەی (استغفار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (داوای لێبووردن، داوای لێ خۆشبوون، پاشگەزبوونەوە و تۆبەکردن) دێ.

ئیستیفراق (ن): ئەمیش، لە وشەی (استفراغ)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ڕشانەوە، خاڵیکردنی دەروون، ئاسوودەکردنی دەروون) دێ.

ئیستیقلال (ن): لە وشەی (استقلال)ی عارەبییەوەیە و بەواتای سەربەخۆیی و ئازادیی دەدات.

ئیسخان (ن): بەواتای، (ئیسقان) دێ.

ئیسراحەت (ن): ئەمیش، لە وشەی (استراحة، راحة)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، پشوو، ڕەحەتی، ئاسوودەگی، بەکار دەهێنرێ و زۆرتریش بۆ ڕەوینەوەی، ماندووبوونە.

ئێش (ن): وشەی، ئێش، بەواتای، (ئازار، ناڕەحەتی، نەسرەویی) هاتووە. بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(هامەردان ئێشێ، هامەردان ئێشێ
پێمەوەن، ئێشێ، چە تەرزە ئێشێ
ئێشێ پێچ چون ئێش، وە ماران ڕێشێ
ئێشێ، پەڕ نێشێ، ریشەی گیانکێشێ!)

ئیشارە (ن): ئەمیش، بەواتای (ئاماژە)ی کوردیی هاتووە و لە بنەڕەتدا، لە (اشارة)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە.

شایانی باسە، لە بنەڕەتدا، ئاماژە، نیشاندانێکە، یاخود دیاریکردنە، بەهۆی دەستەوە، چاوەوە، یان هەر شتێکەوە، حاڵی حازریش، ئیشارە، چووەتە چوارچێوەی وتن و نووسین و جۆرە هۆی دیکەی قسەکردنەوە.

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی، یەژێ:

ئیشارە وەناز، لەب خەندەی وەنەرم
نمانای خاڵان نە تۆی پەردەی شەرم

ئێشان (ن): ئێشان، لە (ئێش)ەوەیە و بەواتای (ئێشای) هاتووە و هەردووکیان چاوگی ئاوەڵناوین و بۆت هەیە، تەماشای وشەی (ئێش) بکەیتەوە.

ئیشتیباه (ئن): لە وشەی (اشتباە)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (نەزانین و هەڵەکردن) هاتووە.

ئیعلام (ن): ئەمیش، لە وشەی(اعلام)ی عارەبییەوەیە و بەواتای، (پێ زانین، ئاگادارکردن، هەواڵ پێ دان، پێ ڕاگەیاندن) هاتووە.

ئیعلان (ن): ئەمیش، لە وشەی (اعلان)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەهەمان واتای (ئیعلام) بەکارهێنراوە.

هەروەها، بەواتای (ڕوونکردنەوە)ش هاتووە.

ئیفتار (ن): لە وشەی (افطار)ی عارەبییەوەیە و، بەواتای (بەربانگ کردنەوە، ڕۆژوو شکاندن، بەهۆی خواردنی خۆراکەوە، یا هەرچی شتێ کە ڕۆژوو، بشکێنێ) هاتووە.

ئیفتیخار (ن): ئەمیش، لە وشەی (افتخار)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (خۆ بەزل زانین، خۆ بەگەورە زانین، فەخرکردن) دێ.

ئیفتیزاح (ن): ئەمیش لە وشەی عارەبی (افتضاح)ەوە، هاتووە و بەواتای (ڕیسواکردن و ئابڕوو بردن و ئەتک کردن) دێ.

ئیقباڵ (ن): ئیقباڵیش، لە وشەی (اقبال)ی عارەبییەوە، هاتووە و واتای، (شانس و بۆ هاوردن) دەدات.

ئیفلاس (ن): ئەمیش، لە وشەی (افلاس)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، (هەڵشکیان و نەداریی و بێدەسیی و هەژاریی) هاتووە.

ئێل (ئێڵ) (ن): وشەی (ئێل)، یاخود (ئێڵ) لە ناو جافەکان (کوردە کۆچەرەکان)دا بەکار دەهێنرێ و زۆرتر، بەچەند کەسێ، یان چەند خێزانێ دەوترێ، کە خزمی یەکن و لە یەک هۆزن و هۆزێکیان پێکهێناوە.

لە بارەی بنەڕەتی وشەی (ئێڵ)ەوە، وەها لە قەڵەم دەدرێ، کە وشەیەکی تورکی مەغۆلی بێ و بەواتای دۆستان و خزمان و خوێشان، هاتووە.

بۆ وێنە، وەلی دێوانە دەڵێ:

وەرنە گشت ئێلێ، ئێلی مورادیی
بەیان، وەدامان، وە زەوق و شادیی)

ئێلاخ (ن): ئێلاخ، بەو کوێستانانە دەوترێ، کە جێگا هەواری هاوینانەی ئەو خێڵە جافە گەرمیان و کوێستانکەرانە (ئەوانە کە بەدوای مەڕوماڵات بەخێوکردنەوەن)یان تێدایە، کە ژیانیان لەسەر بەرهەم و بەروبوومی مەڕوماڵات بەخێوکردنە.

شایانی باسە، ئێلاخ، کۆ دەکرێتەوە و دەبێتە (ئێلاخان).

ئیلتجا (ن): ئەمیش، لە وشەی (التجأ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (پەنابردنە بەر، خۆ خستنە لا، خۆ خستنە ماڵ، هانابردنە بەر) هاتووە.

ئیلتیزام (ن): ئەمیش، لە وشەی (التزام)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دەست پێوەگرتن و هامڕایی کردن و بەئەستۆ گرتن) هاتووە.

ئیلتیفات (ن): ئەمیش، لە (التفات)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (ئاوڕدانەوە، تەماشاکردن، بەزەیی پیادا هاتنەوە) هاتووە.

ئیلتیماس (ن): ئەمیش، لە وشەی (التماس)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (لێ پاڕانەوە، لێ لالانەوە، خواهیش لێ کردن) هاتووە!

ئیمامی (ن): ئیمامی ناوی هۆزێکی کوردە، کە لە ناوچەی (ئیمامی) سەر بەناوچەی جوانڕۆدا، دەژین و سەر بەهۆزەکانی جافن.

ئیناخی (ن): ناوی هۆزێکی جافە، کە لە ناوچەی ئیناخی، سەر بەناوچەی جوانڕۆ، دەژین.

ئینتیزار (ن): ئەمیش، لە (انتظار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (چاوەڕێ کردن، بەدیارەوە نیشتن، سەبرلەسەرکردن، پێ بەپێ کردن، جڵەو بۆ شل کردن، بەرگە بۆ گرتن) دێ.

ئینتیقام (ن): ئەمیش، لە وشەی (انتقام)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای (تۆڵە سەندن، حەقق سەندن، یاخود تۆڵە لێ کردنەوە، حەقق لێ سەندنەوە، هەقق لێ کردنەوە) دێ.

ئینساف (ن): ئەم وشەیەش، لە (انصاف)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (ڕاستڕەوی و ڕاستگۆیی و بێ لایەنی و دادەوانی) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– فلانە کەس، لە بەش کردنەکەیدا، زۆر بەئینساف بوو!

ئینقیلاب (ن): ئەم وشەیە، لە (انقلاب)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (هەڵگەڕانەوە، ئەمدیو ئەودیو کردن) هاتووە، هەروەها لە لایەن ئێرانییەکانەوە، بەتایبەتی فارسەکان، بەواتای (شۆڕش) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

- ئینقلابی ئێران، ئینقلابێکی ئیسلامی بوو!

ئینە و ئێد (راناو ئاماژە): هەردووکیان، لە زۆر ڕووەوە، هاوواتان، واتە (ئینە) بەواتای (ئەمە) و (ئێد)یش، بەواتای (ئەم) هاتووە.

ئێوار، ئێوارە (ن): وشەیەکی پەتییە، لە زمانی کوردییدا و بەواتای کۆتایی ڕۆژ و دەست پێ کردنی شەو هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- دوێنێ ئێوارە، سەرم لە برادەرێکی خۆشەویست دا.

باتین (ن): باتین، لە وشەی عارەبی (باطن)ەوە، وەرگیراوە و لە کوردیشدا، هەر بەهەمان واتا، بەکار دەهێنرێ و بەواتای (دەروون، ناخ و پەنهانی) هاتووە و هەندێ جاریش، بەشێوەیەکی هەڵە، بۆ واتای (دڵ) بەکار دێ و وەک ناوێ، لە ناوەکانی خودایش، لە هەندێ جێگادا، بەکار دەهێنرێ!

باج (ن): (باژ)، یاخود (باج) وشەیەکی کوردیی کۆنە و، بەکارهاتنی دەگەڕێتەوە، بۆ دەمی ئارییاییەکان و لە دەمی مادەکاندا، وەک (سەرانە) لە گەورەی ئەو ناوچانە سەندراوە، کە تازەگی کەوتووەتە ژێردەستیانەوە و پاشان، لە دەمی دواتردا، بووە بە(باج) و تا ئەمڕۆیش، وەک سەرانە، یان شاخانە، یان ڕێپەوانە، یان گومرگانە، دەسێنرێ و هەر بەهەمان ڕووالەت و ئاوازیشەوە، بەکار دێ.

بەم جۆرە دەخرێتە ڕستەوە و بەکار دەهێنرێ:

- کەس ناوێرێ، کاسپی بکات، چونکە قازانجەکەی باجگیران دەیبەن!
- لە هەر ناوچەیەکدا و جۆرە باجێ هەیە!

باخی سەیدیخان (ن): باخ و سەراوێکە کەوتووەتە، خۆرئاوای (ئەزگڵە)ەوە، لە داوێنی شاخی (بەمۆ)دا، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە.

باخی شا (ن): یەکێکە لەو باخانەی، کە لە نزیک تارانەوە، کاتی خۆی دروست کراوە و حاڵی حازر، کەوتووەتە، ناو چەقی تارانەوە.

شایانی باسە، کە لە دەمی قاجارییەکاندا، کۆشکی حەسانەوەی هاوینانی شایانی قاجاریی بووە و حاڵی حازریش، پادگان (مُعَسْکَرْ)ی نیزامییە.

باد (ن): باد، وشەیەکی کوردیی کۆنە و واتای (وا، هەوا) دەدات و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- زۆر ڕەنجی لەگەڵ، کوڕەکەیدا، کێشا، بەڵام (ڕەنجی) بەبادا، چوو!

بادە (ن): وشەیەکی کۆنی کوردییە و لە بنەڕەتەوە، (باتە)، یان (باتەک) بووە و بەو خواردنەوە، وتراوە، کە تەسکینی بەدڵ بدا و مەستی بۆ تەن بهێنێ و ئالوودەیی و کپی بۆ بیر و هۆش، بهێنێ!

بەم، بۆنەیەوە، هێمن دەڵێ:

(ساقیا، وا، بادەوە، وا، بادەوە
ڕوو لە لای من کە، بەجامی بادەوە
موشتەریی وەک من، لە مەیخانێ کەمن
زوربەیان شاد و بەکەیف و بێ خەمن)

بازە (ف - ک): خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکی فەرمانییە و بریتییە، لە (فرمانی فەرمان) و لە ڕاناوی کەسی سێیەمی تاک و واتای (بهێڵە، بێڵە) دەدات و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- بازە، با، هەرمانەکێش، بکەرۆ!

واتە: بهێڵە، با کارەکەی بکات!

بازیی (ن): (بازیی)، یاخود (وازیی)، یاخود (یاریی)، یاخود (گەمە) یەک واتایان هەیە و جۆرە کردەوەیەکە، بەمەبەستی، خۆش بەسەربردن و گاڵتەوگەپ، لەگەڵ دۆستدا، لەگەڵ خۆشەویستدا، دەکرێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

- با ئەمشەو بەگۆڕەوەبازیی، بەسەربەرین.

باعیس (ن. کارا): ئەم وشەیە، لە وشەی (باعث)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردییدا، بەواتای، (هۆ، سەبەب، هاندەر، ژیانەر، زیندووکەر) هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ:

– باعیسی سەرکەوتنی کاوە، کامەران بوو!
– خوای گەورە، باعیسی، ژیانی زیندەوەرانە.

باقی (ن . کا): (باقی) لە وشەی عارەبی (باق)یەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (نەمر و زیندوو و جاویدان و مەزن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– جگە لە خوا، کەس باقی نییە!
لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (ماوە، پاشماوە) هاتووە و بۆ وێنە دەوترێ:
– تکات لێ ئەکەم، کە باقی پارەکەم، پێ، بدەیتەوە.

باڵ (ن): باڵ، بە(باڵی) پەلەوەر دەوترێ، کە بەهۆیانەوە دەفڕێ و هەر بەو بۆنەشەوە، بەهەردوو پەلی پێشەوە، یان سەرەوەی مەردم، لە بنی قۆڵەوە، تاوەکو نووکی پەنجەکانی دەست، (باڵ) دەوترێ و جۆرە هەڵپەڕکەیەکی باڵ فش کردنەوەش هەیە، هەر لەوەوە، (واتە؛ لە جۆری جموجوولی باڵی باڵندە، لە کاتی فڕیندا) وەرگیراوە و بەهەرحاڵ، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ڕێگاکە، زۆر ناهەموارە، باڵدار ناتوانێ لێی بدات!
– ئەو، ئەوەندە پەل و باڵی کوتاوە، وا لە ماڵەوە، وەک مردوو ئاگای لە دنیا، نییە!
بەم، بۆنەیەوە، هێمن، دەڵێ:

(پەڕ وەریوی، باڵشکاوی دەنگ بڕاو
بێ بژێوی، بەش خوراوی دەرکراو)

باڵاخانە (ن): ناوێکی لێکدراوە، یاخود ناساکارە و بەو ژوورانەش، یاخود بەو بەشە خانووە دەوترێ کە لە نهۆمی دووەمدا، یان هی سێیەمدا، دروست کرابێ و تارمەی هەبێ و بڕوانێ، بەسەر، ڕێگاوبانی ئامۆشۆکەراندا. واتە، خانوویەک، کە کەوتبێتە، بەشی هەر باڵای خانووەکەوە.

باڵەخانی (ن): ناوی جێگە و هەوارگەیەکە، کەوتووەتە نێوان دێی (زلان)ی (دوێ تووێ)وە، لە ناوچەی باوەجانی، سەر بەجوانڕۆ، جێگای و هەوارگەی دانیشتنی هۆزی (ئیقباڵ)ە.

بان زەڕنە (ن): ناوی هەوارگەیە، لە چوار کیلۆمەتری ڕوانسەردایە و بەملەی (گەشن) ناودەبرێ.

بانەدارە (ن): ناوی دێیەکە، لە (سەلاس و باوەجانی) سەر سنووری باوەجانی قووایی و نێوان سنووری عراق و ئێران.

بانی تووان (ن): دەشتێکە، کە لە دێی (سەڕۆ)ی خوارەوە، بەرەو دێی ئایشەدۆڵ، درێژ دەبێتەوە و دەکەوێتە داوێنی شاخی ملەپاڵنگانەوە.

باوای خدر (ن): ناوی خێڵێکە لە هۆزی (قووایی)، کە لە دێی (بانەدارە)دا، دادەنیشن.

باوەجانی (ن): ناوی هۆزی گەورەی جافە، کە زوربەیان، سەر بەجوانڕۆن و بڕێکیشیان، دانیشتووی شاری (کرند)ن. ناوچەکەیان، زۆر بەربەڵاوە و هەر بەناوچەی باوەجانی ناسراوە.

باوەڕ (ن): باوەڕ، وشەیەکی کوردییە و بەواتای؛ (وەرگرتنی وتە، گفتوگۆ، ئامۆژگاریی) دێ و لە لایەکی دیکەشەوە، جۆرە تەسلیم بوونێکی بیرییە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئیسلامی پاک ئەوەیە، کە باوەڕێکی بتەوی بەپێغەمەر هەبێ!
– من چۆن، باوەڕ، بەکابرایەکی شێتۆکە دەکەم!

باوەقوش (ن): بایەقوش (باوەقوش)، باڵندەیەکە، کە لە ناوچەکانی دەوروبەری سلێمانیدا، (کونەبەبوو) یاخود (بوو)ی پێ دەوترێ و بەباڵندەیەکی شووم و ناحەز و ناخۆشی هێنەر، دەزانرێ و هۆیەکەشی ئەوەیە، کە لە کەلاوە کۆنەکاندا، کەلاوە ڕووخاو و وێرانکراوەکاندا، دەژیی و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ماڵەکەیان، ڕووخاوە و باوەقوش تیایدا، دەخوێنێ!

باوەیسێ (ن): چەند دێیەکن، لە گەرمەسێری کوردستانی ئێراندا، کە جێگای دانیشتنی ئێلی وەڵەدبەگی بووە و سەر بەناوچەی سەرپێڵی زەهاوە.

باینگان (ن): ناوی دێیەکی گەورەیە، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە.

بەتەر (ئن): بەتەر، ئاوەڵناوی بەراوردە، لە بنەڕەتدا، لە وشەی (بەدتەر)ەوە هاتووە و بەواتاد (خرابتەر) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەم کارەی، بەدتەر (بەتەر)ە، لەوەی پێشووی.

بەحر (ن): وشەی بەحر، لە (بحر)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردیی ئەمڕۆدا، وشەی

(دەریا)، یان (زەریا)ی بۆ بەکار دێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو مامەڵەی ماسی لە بەحردا، دەکات!

بەخت (ن): بەخت، بەواتای (شانس) و (خواست) و (چارە)، هاتووە و لەوە دەکات، کە کوردییەکی زۆر کۆن بێ، بەڵام من دڵنیا نیم لەوەی، کە (بخت)ی عارەبی و ئەم (بەختی) کوردییە یەک نەبن!

لە ڕاستیدا، لە ڕووی ڕەسەنی ئاوازی وشەکەوە و واتای و دەنگەکانیەوە، دوورە، لەوەوە، کە لە بەختی عارەبییەوە، وەرگیرا بێ و خەریکیشە ئەوە بڵێین کە (بخت)ی عارەبی، دەبێ لە (بەخت)ی کوردییەوە بێ!

بەختیاریی (ن): بەختیاریی، لە وشەی (بەختیار)ەوە، هاتووە و (بەختیار)یش بەواتای (کامەران) هاتووە، کە لە چوارچێوەی ئاوەڵناو و ناودا، کار دەکات و هەڵدەسووڕێ و بەم جۆرە واتایەش و بەم جۆرە ئاوازەشەوە، وشەیەکی کۆنی کوردییە، یاخود ئاڤێستاییییە و وشەی بەختیاریی، ناوە، چونکە بەهۆی (ی)ی نیسبەتەوە (بەختیار) کراوە بەناو کە (بەختیاریی)یە.

لە لایەکی دیکەوە، بەختیاریی، ناوی ئێلێکی بەناوبانگی کوردە و، کە لە ئێراندا، بەفارسیان لە قەڵەم دەدەن. ئێلەکانی بەختیاریی، لە ناوچەکانی خوزستان و بیابانەکانی ئەوێوە، نیشتەجێ بوون و بەرە بەرە بەرەو ناوچەکانی نزیک لوڕستان و ئەسفەهان کشاون.

بەڵام حاڵی حازر، بەختیارییەکان، لە فارس و خوزستان و ئەسفەهان و ڕام هورمز و شوشتەر و دیزفوول ئیزە و مەسجدی سلێماندا، دەژین.

بەد (ئن): ئەم وشەیە، زۆر دێرینە و دەگەڕێتەوە، بۆ زمانی بنەڕەتی ئارياییەکان و لە زوربەی زمانە هیندوئێرانییەکان و هیندۆئەورووپاییەکاندا بەهەمان واتا و هەمان ئاوازەوە، (ئەم وشە دێرینەیە) بەکار دێ.

ئەم وشەیە، بەواتای (خراپ)، (ناڕەوا)، (فیتنە)، (ناڕاستی) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– تاوەکو (بەد) نەبینی، یادی بەد ناکەیتەوە!

– یاخود دەوترێ، بەدگۆیی ئەو ئاشووبی لە ناو خێزانەکەدا، بەرپا کرد.

(بەخت) لەگەڵ، (بەد)دا، هەندێ جار و بۆ بەدەستەوەدان واتایەکی نوێ و مەبەستێکی

نوێ، وشەیەکی ناساکار، پێک دەهێنن و (بەدبەخت) دروست دەکەن و ئەمانیش، بەهۆی (-ی)ی پاشبەندەوە (بەدبەختی) وەک (ناو) دروست دەکەن و کە واتای (بەدشانیسی)، (بەدچارەیی) و (چارەڕەشیی) و (بەدتالعەیی) و (تالعڕەشی) دەدات.

بەدخوو (بەدخۆ) (ئن): (بەدخوو)، یاخود (بەدخۆ) وشەیەکی ناساکارە و پێکهاتووە، لە وشەکانی (بەد) و (خوو) یان (خۆ) و هەریەکێ لەوانە، وشەیەکی کوردیی کۆنە و (بەد) هەروەک لە سەرەوە ڕوونمان کردەوە، بەواتای (خراپ) و (ناڕەوا) هاتووە و (خوو) یان (خۆ)ش، بەواتای (ئالوودەگی، موعتاد، هۆگر) هاتووە و بەهەردووکیانەوە، لە چوارچێوەی (بەدخوو)دا، یەکیان گرتووە، بۆ ئەوەی واتای: (کردەوە خراپ)، (کردەوە ناڕەوا)، (بەدکردار) و (بەدڕەفتار) بەدەستەوە بدات.

بەر ئاوەرندە (ن. کا): ئەم وشەیە، لە چەند وشەیەک پێکهاتووە و ئەوانیش، (بەر) و (ئاوەر) و (ندە).

بەهەرحاڵ، وشەکە، کوردییەکی کۆنە و پارچەکانیشی کوردیی ڕەسەنن و ئەمڕۆ، لە چوارچێوەی (بەر ئاوەر) بەکار دێ و ئەم جۆرەش، (ناوی کارا)یە، لە ڕووی ئەرکەوە و هەر بەو ڕوواڵەتەشەوە و ئاوازەشیەوە، بەواتای (دەرهێنەر)، (سەرفرازکەر)، (نەجاتدەر) هاتووە.

بەربشۆ (ف): فرمانێکە و لێکدراوە، یاخود دوو پارچەیە و بەواتای (دەربچێ) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– گیانش بەربشۆ، گفتوگۆش چەنی مەکەرۆ!

واتە: گیانی دەربچێ، گفتوگۆی لەگەڵدا، ناکەم!

بەهەرحاڵ، وشەکەم بەم جۆرەیە:

– (بەر)، بەواتای (دەر) هاتووە.

– (بشۆ)، بەواتای (بچێ) هاتووە.

بەرپاکونەندە (ن. ک): ئەمیش وشەیەکی، ناساکارە و پێکهاتووە، لەم وشانە:

– (بەر)، (پا)، (کونەندە).

حاڵی حازر، لە شێوەی کوردییدا، (بەرپاکەر)ە و فارسەکانیش بۆ ئەوەی، وشەکە، بکەن بەهیی خۆیان، (نەدە)یان بۆ خستووەتە، سەر و کردوویانە، بە(بەرپاکونەندە)، کە

واتای (بەرپاکەر)، (پێکهێنەر) دەدات و ئەم جۆرە بەکارهێنانەش کە ئاغا عینایەت، بەکاری هێناوە، بەکارهێنانێکی کوردیی فارسییە.

بەرچیدە (ئن): ئەم وشەیە، بەواتای (پێچراوە)، (هەڵگیراوە)، (داخراوە)، هاتووە و بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەم کارە، پێچراوەی ئەوە.

– بەزۆر دووکانەکەیان، پێ پێچرایەوە!

بەرد (ن): بەرد، کوردییەکی کۆنە و بەواتای (سەنگ) و (تەوەن) هاتووە، ئەگەرچی (تەوەن) سیفەتی ئاوەڵناویی هەڵگرتووە و بەواتای (ڕەق) و (بتەو)ی بەرد هاتووە. واتە: یەکێ لە سیفەتەکانی بەرد (تەوەنی)یە، کە واتای ڕەق و بتەوی، بەدەستەوە، دەدات.

بەهەرحاڵ، بەرد، بەواتای، (تەوەن)، (کوچک)، (خڕەبەرد)، هاتووە.

بەردەن (ف): بەردەن، خۆی لە خۆیدا، بەڕووتوقووتی، فرمانە و بۆ کەسی سێیەمی تاک و بەواتای: (ئەو بردوویەتی) دێت و ئەمەش خۆی لە خۆیدا، لەگەڵ ڕاناوی کەسی سێیەمی تاکدا، دەبێ بەڕستەیەکی خەبەری تەواو!

بەردی زەنجیر (ن): سەراوێکە، کەوتووەتە نزیک دێی (زلان)ەوە و سەر بەناوچەی (سەلاس و باوەجانی)یە.

بەردی کەشکان (ن): ناوی هەوارگەی، دێی (سەرۆ)یە، کەوتووەتە داوێنی شاخی (شاهۆ)وە و لە لایەکی دیکەشەوە، (بەردی کەشکان)ی دیکە هەیە، کە ناوی (یاڵ)یکە و کەوتووەتە، پشتی دێی (دووریسان) و دێی (شمشێر)ەوە و سەر بەناوچەی پاوەیە.

بەرشیی (ف): بەرشیی، فرمانە و بۆ کەسی سێیەمی تاکە و بۆیە، بۆمان هەیە بڵێین؛ کە خۆی، لە خۆیدا، ڕستەیەکی، تەواو و بەم جۆرە واتایە، هاتووە:

– بەرشیی، واتە: دەرچوو!

بەرشیی و دەرچوو، هەریەکێ، لەمانە، کار و کردەوەکەی بۆ کەسی سێیەمی تاک، دەگەڕێتەوە و واتە بەم جۆرە:

– ئاد، بەرشیی؛ واتە: ئەو دەرچوو!

بەرعەکس (ئن): بەواتای پێچەوانە، هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو هەمیشە بەرعەکسیی، براکەی دەجووڵێتەوە!

بەرف (ن): (بەرف) و (بەور) و (وەفر) و (وەرو) و (بەفر) هەر یەکێکە و سەرپاکیان، یەک واتایان هەیە.

بۆ وێنە، مەولەوی دەڵێ:

(بەرزان هیلال تار، وەروان قەرار دا
غوڕەی شاری شۆر، دڵان، دیار دا)

بەرق (ن): بەرق، لە وشەی (بَرْق)ی عارەبییەوە هاتووە و لە ناو کوردیی کوردەکانی ناوچەکانی ئێراندا، بەزۆری بەکار دێ و بەواتای (ڕۆشنایی، پرشنگدەر، رووناک پژین، کارەبا، روونکەرەوە) هاتووە.

بەم جۆرە دەخرێتەوە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، لە سەرانسەری کرماشاندا، بەرق خامۆش بووبوو!

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(عەرەقچین نە تۆی سورمەدا، غەرقێ
وە فەرقی فەرقێ، با زەرق و بەرقێ)

هەروەها، (فتح الله)ی (فهیم)، شاعیری بەناوبانگی سنجاویی لەم ڕووەوە، دەڵێ:

(تەراقەی ترووق گاوسەر، نەوشەو
بەرق مەدا، چون لاڵ باڵی کەیخوسرەو)

بەرگ (ن): (بەرگ)، بەواتای (پۆشاک) و (گەڵا) و (وەڵگ) و هەر گەڵایەکی گیا، درەخت، کە پانوپۆڕ بێ و لە ڕاستیشدا، وشەکە، کوردییەکی ڕەسەنە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– زستان، هاتە پێشەوە و بەرگی فەقیر و هەژار دڕا!

بەرگوزیدە (ن . بەرکار): بەرگوزیدە، بەواتای (هەڵبژێراو)، (هۆرچنیاو) هاتووە. هەروەها، بەواتای (ڕەوا)ش، (سەرلەبەر) هاتووە.

بۆ وێنە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، یەژێ:

(وەش ئامـای وە خـەیر، هەی، بەرگـوزیدەم
سـا قـەدەم، باوەر، وە بانی دیدەم)

بەرگەشت (ن . ج): ئەم وشەیە، بەواتای، (گەڕانەوە)، (هەڵۆگەڕانەوە) بەکارهاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەخت بەرگەشت بوومەوە.

بەرۆین (ن): جێگای هۆزی (قووایی) و کەوتووەتە عراقەوە.

بەزر (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بَذْر)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (تۆو)، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمساڵ، زەویەکەیان، لەبەر بێ بەزری، بەبێ بایەخی، ماوەتەوە!

بەزم (ن): بەزم، بەواتای (بیانوو) و (ئاواز و گۆرانی) و (شایی) و (جەمی شەراو و مەیی و میوانداریی و خۆشیی و رابواردن، جۆری گۆرانی و سیاوچەمانە) دێ. بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە:

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئافرەتە، بەزمی زۆری لێ ئەبێتەوە!

– سیاوچەمانە، پتر لە بیست بەزمێکی هەیە!

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

بەزمەن، شادییەن، عەیشەن، نیشاتەن
کەیفەن، شۆخییەن، شەوقەن، حەیاتەن.

بەس (ن): بەس، لە وشەی (بەست)ەوە، هاتووە و وشەیەکی کوردیی، کۆنە و بەواتای (وەس) و (کافی و کوسایی) هاتووە، ئەگەر بە(بەس) گۆ بکرێ و بەواتای (بەند) یاخود (سەد)ەی عارەبی، هاتووە، ئەگەریش، بە(بەست) بخوێنرێتەوە.

بەهەرحاڵ، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– نامەیەک بەسە، بۆ بەسەرەوە کردنەوەی!

– ماڵەکەی بەستە (بەسە)و کەس ناوێرێ، ڕووی تێ بکا!

بۆ وێنە، مەولەوی دەڵێ:

(ئازیز، وەس بوزەم، نە گێجاوی خەم
وەس، چون بینایی، پەنهان بەر نەچەم)

بەستە (ن): (بەستە)، ئەگەر بەناو بێ، بەواتای (بەزم) یان (جۆر) هاتووە، هەروەها بەواتای (بەستراو)، (گیراو)یش هاتووە، پتر لەوەش، بەواتای یەخکردوو، رچیاو هاتووە، ئەگەر لە ڕەگی کاری، یاخود چاوگی (بەستەی = بەستن)ەوە، هاتبێ!

هەر لەمەوە، واتە، لە ڕەگی (کار = فرمان)ەکەوە، (بەستەن) هەیە، کە کردەوەیەکە، بۆ کەسی سێیەمی تاک و لە دۆخی رابوردوودا! بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(وێنەی عوقدەی پێچ ریشەی ئەروا و دڵ
بەستەبۆ، جە نم، خوی مۆیەت، زەنگڵ)

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی یەژێ:

هەرکۆ خەمێ بۆ، نە ئاڵەم ئیمشەو
گردین، جەم بەستەن، نە تاڵەم ئیمشەو!

بەشارەت (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بشارة)ی عارەبییەوە، هاتووە و واتای (مزگێنی)، (هەواڵی خۆشیی)، (موژدەی فەرەح) دەدات.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەشارەتی بەربوونی کوڕەکەی لە بەندیخانەدا، دایێ!

بەعزێ (ئا . ژمارە): لە وشەی (بعض)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (چەندێ)، (هەندێ)، (نەختێ)، هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەعزێ پیاو، بۆ ماڵی کاوە چوون.

– بەعزێ برنجی کڕیبوو، بەڵام، ڕزا بوو!

– بەعزێ، پوولی، بۆ ناردبووم!

بەق (ن): (بەق)، بەنێری (کەو) دەوترێ و جۆرە ڕاوێکیش هەیە، کە بەهۆی (بەق)، یان کەوی (نێر)ەوە دەکرێ، پێی دەوترێ، (شەڕە بەق).

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەقەکەم، کەوێکی زۆر چاکە و شەڕە بەقی چاک دەکات!

بەڵخ (ن): ئەم وشەیە، بەو پارچە سپی کارەیە دەوترێ، کە ناوی قوڕی ئاو گەرم کردن،

سەماوەر دەگرێ و هەروەها بەو ئەشەناتە سەوزکامە دەوترێ، کە لە ناو هەندێ ئاوی کانیاودا، دەکەوێتەوە سەر ئاو، یان بەبەردەکانیەوە، دەنووسرێ، هەروەها، بەکەڕووی نان و بەرد و هەندێ شتی دیکە، دەوترێ!

لە ناو کوردەواریی جافەکانی جوانڕۆدا، (خلت) و (جرم)ی بۆ بەکار دەهێنن و لە فارسیدا (کفک)ی پێ دەوترێ!

بەلەباقە (ن): جۆرە نەخۆشییەکە، کە بزن دەیگرێ و ئەویش، نەخۆشی ناو سمەکانیەتی کە وەک دابخورێن و نەتوانێ بیانخاتە سەر زەویی و ئەنجامەکەشی، زوربەیان بەو نەخۆشییە (لە دەوری کۆندا) کوژراون و لەناوچوون و لە هەندێ جێگاشدا، (بەلەواقە)ی پێ دەوترێ:

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، یەژێ:

(بۆ، من، خۆ، ناوێ، هەرگیز، ئی - تاقە
بزن، کەی دەرچوو، لە بەلەواقە)

بەلەبزان (ن): هەروەک، کوردەکانی جوانڕۆ، وەها دەڵێن، (بەلە) بۆ بانگ کردنی (بزن)ە و (بزان)یش کۆی (بزە)، یاخود کۆی (بزن)ە و وەک دێییەک لە نزیک، ڕووباری سیروان، لە نزیک دەودان -ەوەیە و سەر بەهەورامانی لهۆنە و حاڵی حازر، هەورامانی لهۆن، بەشێکە، سەر بەکرمانشاه.

بەمۆ (ن): ناوی شاخێکە، کە کەوتووەتە قەراغ سیروان و بەرامبەری شاری هەڵەبجە.

بەند (ئن): (بەن) و (بەند)، ناوبەناو بەهۆی پەڕینی دەنگی (د) دێوە، تێکەڵ بەیەکتریی ئەبن و یاخود، بەیەک دەزانرێن و بەهەرحاڵ، وا ئێمەیش، لێرەدا هەوڵی جوێ کردنەوەیان، دەدەین:

(بەن)، بەو (ڕێسە) دەوترێ، کە بەهۆی ڕێسانەوە، لە (خوری و کوڵک و موو)، ئامادە دەکرێ و بۆ دروستکردنی (خەرار) و (هۆڕ و توورەکە) و بۆ دەرگا بەستنی (گونی و هەمانە و توورەکە) بەکار دەهێنرێ و کەواتە، (بەن) بەواتای: دەزووی لە (موو) ڕێسراو لە (کورک و پەشم) ڕێسراو، هاتووە.

(بەند)یش، بەواتای (حەبس) یاخود (سجین)ی عارەبی هاتووە، هەروەها، بەواتای (درز) هاتووە، پتر لەوەش بەواتای، (گرتن، بەستنەوە، وەستاندن) هاتووە، جگە لەوەش بەشێوەی (بەندە)، وەک (عەبد = خزمەتکار) بەکار دێ.

(بەندیخانە)ش، بەهۆی (بەند)ەوە، دروست دەبێ و بەواتای (سجن و حەبسخانە) هاتووە.

بەم بۆنەیەوە، قانیع یەژێ:

(بیری ئازادیی لە زیندانا، فراوانتر ئەبێ
قوڕ بەسەر ئەو دوژمنەی هیوای بەبەندیخانەیە)

بەنیگەز (ن): ناوی، ڕیزە شاخێکە، کە لە ناوچەی سنجاوییەوە و دەست پێ دەکات، بەناوچەی وەڵەدبەگی و باوەجانی قوواییدا، بەرەو ژووروی ڕۆژئاوای ئەو ناوچانە دەڕوات، تاوەکو دەبڕێتەوە.

بەورەوار (ن):

ناوی ڕێگایەکە، کە لە ناوچەی جوانڕۆوە بەرەو شاهۆ دەڕوا.

بەهانە (ن): بەهانە، وشەیەکی پەتی ڕەسەنە و بەواتای (بیانوو) هاتووە و لە بنەڕەتدا، (ڤەهانە)، (وەهانە) بووە و ئەمەش هەروەک وتمان، بەواتای (ملەجیرێ ناپەسەند و بەبێ هۆ) دەگرێتەوە (پەڵپ).

بەهەرحاڵ، بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو بۆ بیانوو دەگەڕێ بۆ ئەوەی سەرمان لێ نەدات!
- ئەو بەبەهانەی نەخۆشییەوە، بۆ دەوام نەچوو!

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، دەڵێ:

(توخوا، یا شێخ مەگرە بەهانە
من جە ئەورەحمان، کەمتەر مەزانە!)

بەیان (ن . ف): (بەیان) بەهۆی جۆری ئەکسنت و جۆری گۆکردنییەوە، لە ناوەوە، دەبێ بە(فرمانی) داخوازیی یان هی (فەرمان) و بەهەرحاڵ، (بەیان) وەک ناو، لە لایەکەوە کۆی (بەی = بەهێ)یە و هەروەها بەواتای (سوبح = سۆح)، (سەرەتای سوبح) دێ و ئەگەریش، ئاوازەکەی بگۆڕین، دەبێ، بە(فرمان) و بەواتای (با، بێن) یاخود، (با، بێن) دێ و کە ئەمەش، وەک ڕستەیەکی تەواو سەرژمێر دەکرێ و ڕاناوەکەشی (ئەوان)ە.

بەم بۆنەوە، حەسەن کەنۆش، دەڵێ:

جە بەیانەوە،..............
حاڵێ پێم یاوا، جە، بەیانەوە

خـالّیَ دیم نە بەین، دوو بەیان –ەوە
مەدرەوشۆ، چون نەجم، وە بەیان –ەوە
حـەکـاکـانی، دەور، گـشت بەیانەوە
کیَ دییـەن، مـەغـریب، وە بەیانەوە.

بەیتولحەرەم (ن): ئەم وشەیە، لە (بیت الحرام)ی عارەبییەوە هاتووە و مەبەستی لەم وشە ناساکارە، (کەعبە)یە.

بەیداخ (ن): ئەم وشـەیە، بەواتای (درەفش) و (عـەلەم) و (پەرچەم) هاتووە و ئەمـەش پارچە قوماشێکە، کە ڕەمزی دەوڵەتێ کۆمەڵێ دەنوێنێ و وەک دروشم، بۆ هەر دەوڵەتێ، لە قـەڵەم دەدرێ و کـەوتنی، ئەو بەیداخە، یاخود، ئەو درەفشـە، بەکـەوتنی خاوەنی ئەو پەرچەمە، لە قەڵەم، دەدرێ و لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەو بەیداخە، خاوەنی ڕێز و ئیحترام و خۆشەویستییە و وەک (بەیاخ) لە ناو کوردەوارییدا، یاوە.

بەیدێ (ف): (بەیدێ)، (فەرمانە) و بەخۆیەوە و بەڕاناوی کۆیەکەوە، کە وەک پاشبەندێ، پێیەوە بەند بووە، (ڕستەیەکی فەرمانی)یە و بەواتای؛ (وەرن) دێ.

بەیۆ (ف): ئەمیش، بەجۆری (فەرمان) و بەجۆری (ئیزندان)، یان (داوا لێکردن) بەرچاو دەکەوێ و بەم واتایانەوە، هاتووە:
با، بەیۆ! بابێت! (ئیزن)، (فەرمان)
بلێین، بابێت! (داخوازی)

بۆ (ف): ئەمـە، فـەرمـانە و بەواتای (وەرە) هاتووە و هەندێ جـاریش وەک (ناو) کـە بەواتای (بۆن) دێ، بەکار دەهێنرێ.
بەم بۆنەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:
(بۆ، مـەشـۆ وەسـەیر، وێت، مـەدەر، ئازار
چەمـەن، بێ سەیرەن، تا، چەم، کەرۆ، کـار)
هەروەها، میرزا ئۆلقادری پاوەیی لە جێگایەکی دیکەوە، دەڵێ:
(گوڵ، جە عـەشقی، ئەو، دایم، تاسەشـەن
گـولاو ئینتـیـزار، بۆی هەناسـەشـەن)

بوخار (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بخار)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (هەڵم)، دێ و

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– وا، دیارە، دنیا گەرمی کردووە، چونکە هەڵم لە ئاوەکان بەرز ئەبێتەوە.

بۆتە (ن): ئەو ئامێرەیە، کە بۆ تواندنەوەی، هەندێ کانزا، بەکار دێ و لەوە دەکات، کە وشـەیەکی کـوردیی زۆر کـۆن بێ و لەوەش دەکـات، کـە بەو دەقە (البـودق)ی عـارەبی، لەوەوە، وەرگیرا بێ، یاخود ئەو بێ بەعارەبی کرابێ.
بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەوە بۆتەی، قورقوشم تواندنەوەیە.

بورج (ن): بەقـەڵای بەرز، کـە بەمـەبەستی پاسـەوانی و ئێـشک کـردن و ئاگـاداریکردن، دروست دەکرێ، دەوترێ، هەروەها، بەهەریەکێ لە دوانزە بورجەکانی ساڵ دەوترێ و پتر لەوەش، وەک نیشانەی مانگ، یاخود، بۆ ناوی مانگ بەکار دەهێنرێ:
بۆ وێنە، دەوترێ:
– هەریەکی لە دوانزە بورجەکانی ساڵ ناوێکی تایبەتی هەیە!
– مانگی، چوار جار، لەو بورجەدا، ئێشک دەگرێ!
– جەژنی پیرۆزی ئینقلابی ئیسلامی ئێران ڕێککەوتی (٢٢) بورج دەکات!

بووازە (ف. فە): واتە، فرمانی فـەرمانە و بۆ کەسی دووەمی تاکە و بەواتای (بخـوازە)، (داوا بکە)، (قەرز بکە)، (دەستەوامی بکە).
(بووازوون) بەواتای (بخوازم) هاتووە و بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:
تـاکـــــەی بـووازوون ئـاوات وە عــــــەدەم
تاکـەی، مـیلی خـەم، بکێـشـۆن، نە چەم!

بۆوە (ن. ج): بەواتای (وەرەوە)، (دەبێتەوە) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– بۆوە، ئۆ سلێمانی!
واتە: وەرەوە بۆ سلێمانی!

بویارۆن (بویاروون): ئەم وشـەیە (بویارۆن) بەواتای (ڕابـوێرێ)، یان (بیـپـەڕێنێ) دێ و (بویاروون)یش، بەواتای (ڕابـوێرم)، یان (بیـپـەڕێنم) دێ. بەم جـۆرە، دەخـرێتـە، ناو

ڕستەوە و دەوترێ:

– چەودما، پەی، وێم، بویاروون!

– واتە: لەو دوا، بۆ خۆم، ڕاببوێرم!

یاخود دەوترێ:

– با، پەی وێش، بویارۆن!

واتە: با، بۆ خۆی، ڕابوێرێ!

بیابان (ن): بیابان، یان بیاوان، بەواتای دەشتایی چۆڵ و بێ ئاو دێ. بەم جۆرە، لە ناو ڕستەدا، بەکار دێ:

– لە بیاباناندا، مەگەر، بەباران گیا سەوز بێ، ئەگەر بباریّ!

بیاشۆش (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی جوانڕۆ، کەوتووەتە، سەر ڕێگای روانسەر و جوانڕۆوە.

بێ پەی (ئن): ئاوەڵناوە و بەواتای (بێ بن)، (نەزانراو)، هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و، دەوترێ:

– بیرەکەم، دۆڕاندووە و چووەتە، دەریایەکی، بێ پەیەوە!

بەم بۆنەیەوە، سەی یاقووی مایدەشتی وتوویەتی:

(عارف ئوستادان، سەرافانی حەیی
حازق غەواسان، بەحرانی بێ پەی)

بیجار (ن): شاری (بیجار) یان شاری گەڕووس، کەوتووەتە ناوچەکانی کوردستانەوە و سەر بەکوردستانی سنەیە و شارێکی کوردیی کۆنە و بەقاڵیکردنەوە ناوبانگیان، دەرکردووە و لە لایەکی دیکەوە، بەرزترین شاری ئێرانە، لەسەر ڕووی دەریاوە!

بێ جیهەت (ئن): پێکهاتووە، لە (بێ) کە ئامرازی نەفی کوردییە و (جیهەت)یش وشەیەکی عارەبییە و بەهەردووکیانەوە، وەک وشەیەکی متوربەکراو، بەواتای (بێ لایەن) هاتووە. هەروەهاش، لە ناو کوردەکانی ئێراندا، بەواتای (بێ هۆ، بێ دەلیل) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– تۆ بێ جیهەت، لە من، ڕەنجاویی!

بێچار، بێچارە (ئن): وشەی (بێ چار = بێچار) بەواتای (بێ دەرمان)، (بێ شانس) و (بێ ئیقباڵ) و (بێ تاڵع) هاتووە، هەروەها، بەواتای، (داماو، نەتەوانا، کەلەلا، هەژار،...) هاتووە.

شایانی باسە، وشەی (بێچارە)ش هەر هەمان، واتا دەگرێتەوە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، ئەو نەخۆشییەی، بێچارەی کردووە!

– بێچارەی وەها چییە، کە تۆ لێی بگریی!

– بێچارەیە، بۆیە ئەویش، پێی، ڕازیی، نەبوو!!

بێچوون (ئن): وشەیەکی ناساکاری کۆنە، لە کوردییدا و بەواتای، (بێ وێنە)، (بێ هاوتا)، (بێ هاوکار) هاتووە و سیفەتێکی جاویدانییە، بۆ خوای خوایان.

بێخود (ئن): (بێخود)، بەواتای (بێ هۆش) و (بێ سوود)، (بێ ئیرادە) و (بێ هەوەس) و (بێ هاز) دێت.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو کارەی کە تۆ، خەریکیتی، بێ خودە!

بێ داخ (بێداخ) (ئن): بێداخ، بەواتا، (بێ دەرد)، (بێ ئۆف) و (بێ ئێش) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– تا، ما، بە بێداخ دنیای گوزەراند!

بێدار (بێ دار) (ئن): ئەم، وشەیە، بەواتای، (بەئاگا، نەخەوتوو، بەهۆش) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– حەز دەکەم کە براکەت، لە خەو بێدار بکەیتەوە!

بێدوون (بێ دوون) (ئن): پێکهاتووە، لە (بێ)ی کوردیی و (دون)ی عارەبی، یاخود هەر عارەبییە و ئەویش (بدون)ە و بەواتای (بەبێ) هاتووە. لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بێ دوونە جیهەت، لە من عادز، بووە!

بیر (ن): بیر، لە کوردییدا، بەواتای (چای) و (چاڵاو) و (ویر) و (فیکر) دێ و بەم

جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەبیری من، ئەو کارە نەکات باشە.

– ئەو کابرایە، بەبێ بیرلێکردنەوە، کار دەگرێتە بەر!

– بیری ئاوەکە، ئاوەکەی، کەم بووەتەوە.

شایانی باسە، (بئر)ی عارەبی، لە (بیر، ویر)ی کوردییەوە، وەرگیراوە و چونکە، وشەی (ویر، بیر) وشەیەکی ئاڤێستاییییە!

بێزا (بێزا) و (بێزار): (بێزار)، بەواتای، (بێتاقەت)، (بێ هەوەس) و (بێ مەیل) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بێزارم، لەم ژیانەی، کە حاڵی حازر، هەمە!

بەڵام (بێزا) و (بێزیا)، بەیەک، واتا، هاتوون و ئەویش، واتای (لووتەلا بوون) و (نەفرەت لێکردن)، (ئیتر نەویستن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– درۆزنی وەها، لە لای هەموو کەسێ، بێزیاوە!

بۆ وێنە، جهان ئارا خانم دەڵێ:

(ئەو حەکیم بدۆ، دەوا، پەیاپەی
خۆ من بێزارم، جەو جام و جەو مەی)

بێزەل (ن)، (ئن): ئاوەڵناوە، لە کاتێکدا، کە بەجێگایەک بوترێ، کەم ئاو بێ و زەل و زووزی تیادا، نەڕوێ و ئەگەریش، بەپێچەوانەوە بێ، ئەوە (زەلدار)ی پێ دەوترێ!

بەڵام، وەک (ناو) بەم جۆرەیە:

ناوی هەوارگەیەکی، ئیناخی و ئیمامییە، کەوتووەتە، نێوان سنووری تاوگۆزی و ئیناخی و ئیمامییەوە.

بیسات (ن): ئەم وشەیە، لە (بساط)ی عارەبییەوەیە و بەواتای، (فەرش) و (پانتایی) و (سەرمایە) و (کەلوپەل) و (دەستگا و کەلوپەل) و (بەزەویوزار)، بەکار دێ!

بەم بۆنەیەوە، خانا، دەڵێ:

هەم خوسرەو نەوجا، ئاراست بیساتێ
بیساتی ڕەنگین، پەڕ، جە نیشاتێ

بێستوون (ن)، (ئن): وەک ئاوەڵناو، بە(ئاسمان) دەوترێ، چونکە بێ کۆڵەکەیە و

(ستوون)یش، وشەیەکی ئاڤێستایی کۆنە و بەهەرچی بانێ کە کۆڵەکەی نەبێ؛ بانی بێ کۆڵەکە، هەیوانی بێ (ستوون) کۆڵەکە، بێستوون، دەوترێ!

بەڵام بێستوون، وەک ناو، ناوی شاخێکی بەناوبانگە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتی شاری کرماشانەوە و نووسینەکانی دەوری هەخامەنشی بەسەریەوە، هەڵکەندراون، کە لە لایەن راولنسۆن –ەوە کاتی خۆی، نووسرانەوە و برانە ئەورووپا، لەوێ خوێندرانەوە و ئەمەش بوو بەهۆی ئەوەوە، کە نووسینە مێخیەکانی دیکەی دەوری هەخامەنشی بخوێنرێنەوە.

بەهەرحاڵ، ئەو نووسینانە، کە بەچەند جۆرێ نووسراون، لە لایەن داریۆشی گەورەی هەخامەنشییەوە، نووسراون و زۆرتر باسی خواپەرستییە و ئەهرۆمەزدەش پشتی داریۆشی گرتووە، چونکە ئەم بەدڵ و دەروون، ئەو دەپەرستێ!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

پەی مەرگی فەرهاد، نە پای بێستوون
نوختەی ماوی خاڵ، کەندەن، بەناخوون

بێشتەر (ئن . بەراورد): بێشتەر و فیشتەر و بیشتەر، هەرسێکیان، هەر یەک واتا دەدەن، بەواتای، زۆرتر، فرەتر، زیاتر، لەبەرتر، هاتوون و بەم جۆرە دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– من ئەوم، بیشتەر لە براکەی خۆشترم دەوێ!

بۆ وێنە، جیهانئارا خانم، دەڵێ:

(نەمەندەن تاقەت تەوانای تانە
جەی فێشتەر عەزاب پەنەم، مەنمانە!)

بێعار (بێ عار) (ئن): (بێ عار) متوربەکراوی کوردیی و عارەبییە و (بێ) وەک ئامرازی نەفی و کە کوردیی و (عار)یش عارەبییە، کە واتای (عەیب) و (نارەوا) ئەدات و بەهەردووکیانەوە، وشەیەکی لێکدراوی دووڕەگیان دروست کردووە و بەواتای (بێ چاووڕوو) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، بەبێعاریی، دنیای بردووەتە سەر!

بیل (ئیڵ) (ئن . ن): (بیل) وەک، ئاوەڵناو، بەواتای یەکێکی بچکۆلە و کورت و ناتەواو لە بنیاددا، هاتووە، هەروەها، بەواتای (قوڕی لیتە) هاتووە. بەڵام هەندێ جاریش، وەک (ناو) بەکاری دەهێنن و ئەو کاتیش بەئامرازێ دەوترێ (بێڵ)، کە بۆ هەڵکەندنی زەوییە،

کشا وەرزییەکان خاوەن زەویوزار (کشاوەرز) بەکاری دەهێنێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

- کوڕە، وازم لێ بهێنە، ئەگینا لە داخی تۆدا، خۆم دەخەمە بیلەوە.

- ئەو کابرا، بیلە، چە کارێکی پێت هەیە!

- هەرچی، خاوەن باخ و باخات هەن، بێڵ و خاکەناز و زەنگنی، تایبەتی خۆیانیان هەیە!

بێڵەتاو (ن): ناوی باخ و سەراوێکە، لە کێوی (بەنی گەز)دا.

بێڵەگی (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی جوانڕۆ.

بێ نەزیر (بێنەزیر) (ئن): ئەم وشە لێکدراوە، دووڕەگە و پێکهاتووە، لە (بێ)ی کوردیی و (نظیر)ی عارەبی و بەهەردووکیانەوە، بەواتای، (بێ وێنە)، (زۆرچاک)، (بێ هاوتا) هاتووە.

بەم، جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو، بۆ، زیرەکیی و لێهاتوویی و سەوادداریی، بێنەزیرە!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

(بانوو، جە خزمەت، ئەو شای بێ نەزیر
بەشەو هەم بەڕۆ، هیچ نەکەرد تەقسیر)

بێهتەر (ئن . بەراورد): ئەم وشە کوردییە، بەواتای (خاستەر) و (چاکتەر) و (سەرلەبەرتەر) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو، لە شیعر داناندا، بێهتەرە، لە کاوە!

هەر لەو وشەیەوە، (بیهتەرین) وەک پلەی بەراوردی بالا، بەکار دێ و بۆیە، دەوترێ:

- ئەو بیهتەرین، شاگردە، لە ناو ئەو هەموو شاگردانەدا.

بێهداشت (ن): ناوێکی لێکدراوە، کە واتای تەندروستی ئەدات، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- بێهداشت، بۆی هەیە، کە خواردەمەنی پیس و پۆخل بسووتێنێ و نەیەڵێ کەس بیخوا.

- بیهداشت، پارێزگاری تەندروستی دەکات و توانای بەرگریکردنی نەخۆشی هەیە.

بێ هەور (بێهەور) (ن . ئن): بێهەور، وەک ئاوەڵناو، بەواتای، سافی و پاکی ئاسمان، کە هەوری پێوە نییە و سایقەیە، هاتووە، هەروەها، لە شێوەی ئیستیعارەدا بەواتای، بێ لەکە، بێ درۆ، بێ فرتوفێڵ دێ!

بەڵام (بێهەور)، وەک (ناو) و ئەویش دێیە، بەم جۆرەیە:

ناوی دێیەکە لە دێیەکانی ناو دەروەن، سەر بەناوچەی کرماشان، کەوتووەتە، سەر ڕێگای (کرماشان - کامیاران)ەوە.

بیی (کاری یاریدەدەر): بیی، کارێکە، باسی رابوردوو، دەکات و بەواتای (بوو) هاتووە و بەم جۆرەش هی دیکەی لێوە، وەردەگیرێ:

- بیم، بەواتای، بووم هاتووە.

- بییەن، بەواتای بوو -ە، هاتووە.

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم یەژێ:

دەروونم، جە عەشق، بالات قەقنەس بیی
رۆحم، چەنی رۆح پاکت، پەیوەست بیی!

هەروەها دەڵێ:

ئەرێ کەرەم دار، ئاگای کوللی حاڵ
تۆ وێت عەلیمی، ها، بیم، وە زوخاڵ.

هەروەها، خانا یەژێ:

هەرچەند مورغی دڵ، پا بەستش بییەن
پۆسەمە شنەفت، نیشانەش، نییەن!

برا (براڵە) (ن): (برا) و (براڵە)، هەر یەکێکن و تەنها ئەوە هەیە، کە (براڵە) نەختێ خۆشەویستی و بچووکی پیشان دەدات و بەم جۆرە، لە کوردستانی عراق و هی ئێراندا، بەکار دەهێنرێ و براڵەش، بەزۆری لە ناوچەکانی هەورامانداا، بەکار دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- من دوو برای گەورەم هەیە و براڵەیەکیش!

بریا، بریان، بڕیان: وشەی (بریا)، بەواتای (برا) هاتووە و (بریان)یش، بەواتای (براو) هاتووە و بەڵام بەواتای (پیشراو)یش هاتووە. (بڕیا) و (بڕیان)یش، بەواتای (بڕا) و

(براو) هاتوون و بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– هەرچی کەلوپەل هەن، بریان (براوە).

– ئەمڕۆ، چێشتی (بریانی)مان، هەس!

– سەرتاپا، جلێش پۆرە، بریان!

– ئەو ناویە، پێدا، بریاوە!

بەم بۆنەیە، جیهانئارا خانم، دەڵێ:

بەچەند کەسش دان، زەردیی بەگۆناش
خوسووس ڕەنگی من، بریان، وە باڵاش

برێژیا (ک): ئەم، وشەیە، کوردیی کۆنە و ریشەیەکی ئاڤێستاییە و بەواتای برێژرابایە، دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– خۆزگە، ئەو خواردنەت برێژیایە و بەو سفلەیەت، نەدابایە!

برووود (ئن): لە وشەی عارەبییەوە (برود) وەرگیراوە و واتای (ساردیوسڕی)، بەدەستەوە، دەدات و بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو لەگەڵ خزمانیدا، بروودەت، پیشان دەدات.

بزانۆن، بزانوون، بزانی: وشە، یاخود (زان) ریشەیەکی ئاڤێستاییە و کوردیی پەتی ئەمڕۆیشە و (بزانۆن)، بەواتای (بزانێ) هاتووە و (بزانوون) بەواتای (بزانم) هاتووە و (بزانی)یش، بەواتای تۆ بزانی، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دەبێ بزانۆن (بزانێ) بۆچی بێکارە!

– دەبێ بزانوون (بزانم) بۆچی بێکارم!

– دەبێ بزانی، بۆچی بێکاریی!

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم یەژێ:

دووبارە، واتەن، مەر ئەو حەکیم بۆ
دەوا بزانۆ، پەرێ، دەردی تۆ

هەروەها دەڵێ:

(تەمام هەر جەتیر، تانەی بەدکاران
مەرحەق بزانۆ، چۆنم، ویاران)

بشۆ (بشین): بشۆ، بەواتای (برۆ) دێت و (بشین)یش، بەواتای (بڕۆین) دێ و بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بشۆ، وەسەردەم کارتەوە.

– بابشین، وەسەردەم ماڵە و منداڵەکەمانەوە!

بکەران (ف. ر): ریشەی (کەر) کوردییەکی زۆر کۆنە و (بکەران)یش، بەواتای (بکەن) هاتووە و بەم جۆرەش، لە ڕستەدا، بەکار دێ:

با، کارەکەشان، بەخاسیی بکەران

واتە: با کارەکەیان، بەخاسیی بکەن!

بکیانۆ (ف. ر) بکیانۆ، خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکی تەواوە و لە دۆخی (ئیزن) و (فەرمان)دایە یاخود، جۆرە داخوازییەکە و بەواتای (بنێرێ)، یان، (بابنێرێ) هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ و دەوترێ:

– پێی، بڵێ، با کوڕەکەی بۆ لام، بنێرێ (بکیانۆ)!

– با، پێخامش پەی بکیانۆ!

واتە: با پێخامیی، بۆ بنێرێ!

(بلووک)(ن): بەناوچەیەک دەوترێ، کە چەند دێیەکی تیادا کۆ بووبێتەوە، یاخود بەگەرەکیش دەوترێ و بەم جۆرە بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– خالم، گەورەی بلووکێکە لە کوردستاندا.

– ماڵیان، کەوتووەتە، بلووکی ئەدەبەوە.

بمانۆ (ن. ر): خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکە و بەواتای (بمێنێ) یان، (با بمێنێتەوە) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– باچاگە بمانۆ، تاوەکو من مەو!

واتە: با لەوێ، بمێنێ، تاوەکو من دێم!

بن (ن): (بن) بەواتای (بێخ) و (چڵ) دێ و (بن وەبن)یش، هەر لەمەوە وەرگیراوە و بەم

جۆره، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێ و دەوترێ:

- قەڵەمەکەی کەوتە بنی حەوزەکەوە!
- لە بن، ئەو دارەدا، تەڵێ مێوی ناشتووە!
- کابرا، بن وەبن، بەدواییدا، دەگەڕێ!

بنە (ن): ئەم وشەیە، بەواتای، (بەشێ، وەچەیێ، سووکەماڵێ) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- عیلەکە بارگەوبنەی پێچایەوە.
- ئەوان، لە ناو باخەکەیاندا، بنەیەکیان هەیە!
- لە بنەماڵەی ئەواندا، هەریەکێکیان ماوە!

بنگوێز (ن): ناوی هەوارگەی هۆزی (شەرەفبەیانی)یە و پاڵی داوە، بەکێوی (بەمۆ)وە و سەر بەعراقە.

بنیش (بنیشن) بنیشۆن، بنیشوون: بنیش، ڕەگی فرمانە و چاوگیشیەتی و وەک فەرمانێکیش، بەواتای (دابنیشە) هاتووە و (بنیشن)یش فەرمانە بۆ کۆی دووەم، یاخود ئیزندانە، (بنیشۆن) داخوازییە، بۆ تاکی سێیەم (بنیشوون) داخوازییە، بۆ تاکی یەکەم و بەم واتایانە، هاتوون:

- (بنیش)، بەواتای (ڕەگ، چاوگ) دابنیشە، دانیشە.
- (بنیشن)، بەواتای، دابنیشن، هاتووە.
- (بنیشۆن)، بەواتای، دابنیشێ، هاتووە.
- (بنیشوون)، بەواتای، دابنیشم، هاتووە.

پا (ن): (پا) بەواتای (پێ) هاتووە، هەر لە کۆنەوە، بەو جۆرە بووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ها وەپاوە. بەواتای: ها وەپێوە ڕاوەستاوە، هاتووە.
- پا وەپای ئەکا. واتە: بەپێی ئەو بەڕێوە دەڕوا.
- پای کردە پالا. واتە: زۆر پەلەی لێ کرد.
- پالا. بەواتای (پێلاو، کەوش) هاتووە.

پاپەتی (ئن): پاپەتی، ئاوەڵناوە و بەو کەسە دەوترێ، کە:

- پێلاو (پالا)ی لە پێدا نییە!
- دەست کورت و نەدارایە!
- وەک لەقەوێکیش، بە(عارەب) دەوترێ:

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- لەبەر پێخاوسی عەرەب، بە پاپەتی ناوبانگی دەرکردووە!

پار (ن): بەواتای، ساڵی ڕابوردوو هاتووە و هەندێ جاریش، بەواتای پارچە، تیکە، لەت، شڕ، دڕاو، ڕزاو، هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- پار و ئەمساڵ، بۆ گرانی، هەر مەگەر خوایان یەکێک بێ!
- مۆرانە، جلەکانی پارە پارە و ئەنجڕ ئەنجڕ کردووە!

پاراو (ئن): واتەی، کەفەسەر بەئاو، تێرئاو، مەلاو، دەدات و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو دوو ڕۆژە لەسەریەک دەبارێ و بەجارێ دنیا پاراو بووە!
- فیکری ئەو پاراوە، بەفەرهەنگی ڕۆژئاواییەکانەوە.

پارێز (ئن): پارێز، بەواتای، دوورکەوتنە لە هەندێ هەڵسوکەوت و خواردن، ئاگاداریکردنی خۆ، لە هەندێ شت، دوورەپەرێزی، لە هەندێ کەس، هەندێ کردەوە، هەروەها بەواتای، بە(ئەسپایی و نەدیدەنی و بێدەنگی نزیک بوونەوە).

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- دەستی شکاو، پارێزی گەرەکە.
- ئەو، پیاوێکی زۆر ڕەوایە و لە ئاوی شەو، پارێز، دەکات!
- بەپارێز، توانی خۆی نزیک بکاتەوە، لە بزنە کێوییەکە!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

(بەو تەور، جە شەوان، مەشیم وەپارێز
ڕێزەی ڕێخ جە پام، نمەکەرد ئاخێز)

پاس (پاسەبان و پاسەوان) (ن): (پاس)، ڕەگی کارە و چاوگیشە و بەواتای (ئێشک)،

(ئاگادارکردن)، (چاودێری کردن)، (بەخێوکردن) دێ و (پاسەبان) یان (پاسەوان)یش بەو کەسە دەوترێ، کە کاری (پاس) دەکات و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– پاسەوانی، پاسگاکە، شەو و ڕۆژ، پاس، دەکات!

پاسە (پاسەن): ئەم وشەیە، بەواتای وەها (بەو جۆرە) هاتووە و دووەمیشیان (پاسەن) زیاتر و پتر، دڵنیایی، بەدەستەوە، دەدات.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– پاسە ئاما، کە نە لۆوە!

واتە: وەها هات، کە نەڕواتەوە!

یاخود: بەو جۆرە هات، کە نەڕواتەوە!

پاشیان (ف): بەواتای (بەڵاو، پرژناء، پژگاندن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– تازە کۆچشا کەردەن و یانە کەشا، پاشیان.

واتە: تازە کۆچیان کردووە و ماڵەکەیان بڵاو بووەتەوە.

بەبیروڕای ئێمە، (پاش)، لە (پژگاندن، ڕژاندن)ەوە هاتووە و بەم جۆرەی خوارەوە، لەگەڵ، (ئاو) و (شلە)ی دیکەدا (کە وەک دەوا و دەرمانی گیراوە) بەکار دێ و دەوترێ:

ئاو پژ، بووە بە، ئاو پاش.

دەرمان پژ، بووە بە، دەرمان پاش.

پاوە (ن): ناوی (شارێکی) ناوچەی هەورامانی لهۆنە و کەوتووەتە بناری ڕۆژئاوای شاهۆوە و حاڵی حازر، مەرکەزی قەزایەکە، کە سەر بەناوچەی کرماشان -ەوە. ناوی بنەڕەتییەکەی (پاڤە)یە، کە لە گەشتەکەی زەردەشتدا، لە قەراغ سیروانەوە، بەرەو ئاویەدر ڕۆیشتووە، هاتووە و مەردۆخ لە لێکدانەوەی وشە (پاوە)دا، باشی بۆ نەچووە! (تەماشای، کوهای ناشناختە و غرب ایران – دولتشاهی) بکە.

میرزا شەفیع یەژێ:

سەراو چوون هەولی مەسکەن چوون پاوە
ماچی بەهەشتەن، وە ڕووی دنیاوە!

میرزا ئۆلقادریش دەڵێ:

ئافەرین شەفیع، شوعرای خۆش خەیاڵ
فەردت باقییەن، تا وە هەزار ساڵ
سەرا و چوون هەولی، مەسکەن چوون پاوە
ماچی بەهەشتەن، وە ڕووی دنیاوە!
منیچ تەسدیقم یەکجار کەردەن پێش
یەقین بەهەشتەن، بۆی حۆر مەیۆ لێش.

پایان (ن): پایان، بەواتای (کۆتایی) هاتووە، ئەمە ئەگەر وشەکە، وەها لێکی بدەینەوە، کە لە فارسیدا، بەکار دێ، بەڵام لە زمانی کوردییدا، (وەک کۆ) بەواتای (پلە) و (پایە) و (کۆڵەکە) دێ، کە کۆبەکیان (پلان)، (پایان)، (کۆڵەکان)ە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کارەکەی ئەوان پایانی هات.

بەشێوە کوردییەکەی بەم جۆرەیە:

– ئەوان، لە پایانێکی بەرزدان.

– دەوڵەت، مزگەوتێکی سیی پایانی، کردووەتەوە.

شایانی باسە، وشەی (پایان) بەهۆی لێکدانی لەگەڵ (بێ-)دا، (بێ پایان) پێک دەهێنن و بەواتای (فراوان)، هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ و دەوترێ:

– ئەو سەروەت و سامانێکی بێ پایانی هەیە!

پەڕ (ن. ئاوەڵکردار): پەڕ، بەواتای، (سەرسنوور)، یاخود (مەرز) هاتووە و هەروەهاش بەواتای پەڕی مریشک و باڵندە (پەل) هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، لەوپەڕی باخەکەمانەوە، (کاوە)م بەرچاو کەوت.

– زوربەی سەرینەکانمان، لە پەڕی مریشک دروست کراون.

لە شێوەی ناوچەی هەورامانیشدا، بەواتای (پڕ) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– پەڕی، بەرمیلێ (بۆشکەیێ) نەفتمان پەی ئامان.

واتە: پڕی، بەرمیلێ (بۆشکەیێ) نەفتمان بۆ هاتووە!